

અર્પણ

છ....છ....માસ આલો થંભ્યો હતો,
એ ચંદ્રની
રાસલીલી ચંદ્રિકાને

આ લેખકનાં પુસ્તકો

: ૩૪૬ :

- ૧ મે'હીનો ૨મ
- ૨ ૩૫લાલસા
- ૩ નિત્યપ્રિયા
- ૪ રામપદ્મામિનિચ્છમણ, ૧ (ડાહનસૈથી)
- ૫ " " ૨ (ડાહનસૈથી)
- ૬ મધુપ
- ૭ રાસ રમણ (રાસ અને કાવ્યો)
- ૮ મામડાની ગોરી (ડાહનસૈથી)
- ૯ રાજવાસંતી (" ")
- ૧૦ માનસરના મોતી (મે'હી વાર્તા)
- ૧૧ યોગધર કૃષ્ણ ગોકુલેશ (ડાહનસૈથી)
- ૧૨ " " રામેશ (" ")
- ૧૩ " " મધુરેશ (" ")
- ૧૪ " " કારિકેશ (" ")
- ૧૫ " " ગીતેશ (" ")
- ૧૬ " " યોગેશ (" ")
- ૧૭ પ્રજ્વલ-રાસ-જસરી

— અન્યકટ —

- ૧૮ રાસનાથ (મે'હી વાર્તાઓ)
- ૧૯ પ્રજ્વલ-મેયા
- ૨૦ અને આવાતી કાલે
- ૨૧ મારો એકસાર-૧
- ૨૨ પ્રજ્વલ-એકસાર-૨
- ૨૩ પ્રેમનો સાર
- ૨૪ પ્રેમયોગી (ડાહનસૈથી)
- ૨૫ અમૃતમંથન (" ")
- ૨૬ મંડાલિની
- ૨૭ અનામિકા
- ૨૮ દિગ્ધર
- ૨૯ મનસા

એક બોલ

વાંચનાર ! હાલનશૈલીમાં રામપ્રતાપિનિષ્ઠમથુના એ ભાગ કમેકમે
મદાર પડ્યા એને રામમકનોએ ને રસરુ વિદ્વાનોએ આશિષ્યા.

પછી એનાથી ગ્રાત્સાહિત બનીને ‘ યોગેશ્વર કૃષ્ણ ’ના છ ભાગ-
ગોકુલેશ, રસેશ, મથુરેશ, દ્વારિકેશ, ગીતેશ ને યોગેશ—બૃહદ્ ગુજરાત
સમક્ષ રમૂ કરે છું.

શ્રી કૃષ્ણજીવનની અનેકવિધ સંપત્તિએ સૈકાઓ લગી આર્પાવિતને
પ્રેરણા આપી છે ને હજી એ આપશે એ નિઃસંશય છે.

यदायदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत ।
अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहम् ॥
परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम् ।
धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामि युगेयुगे ॥

પ્રથમ ભાગ : યોગેશ્વર કૃષ્ણ—ગોકુલેશ : મુગ દ્વાપરની
અંધારરાત્રિ વિદારવા ને પૃથ્વીએથી પાપીઓનો ભાર ઉતારવા શ્રાવણ વદ
અષ્ટમીની મેઘકી રાતે એ મથુરાના કંસના કારાગૃહે જન્મ્યો : અને પિતા
વસુદેવ ને જન્મદાત્રી દેવકીને અંતરપ્રેરણા દઈ ગોકુલ-ગમન કર્યાં.

પછી તો એ આનંદસ્વરૂપ કનૈયાની બાળલીલાએ સારા એ ગોકુલ
ગામને ઉજ્જાસના હેલે ચડાવ્યું.

ધમુનાજીના કાંદો એ ગાયેના ગોવાળે ધેનુ ચરાવી, મદી-માખણ ખાધા ને અનિષ્ટ તત્ત્વોથી ગોઠુગિયાને ઉગાર્યું.

પછી અણુભાનતત્ત્વના મિનન થયા ગધિકાજી સખીઓ સગે પાણીડાએ પધારતી તે જાણે આજનો ચંદ્ર ધરતીએ આવતો લાગતો ને સખીઓ તારાગણુ શી શોભતો

રાધિકાજી ભાગવતમા નથી, પણ દેવોભાગવતમા કૃષ્ણ ઉપનિષદમા અને પદ્મપુરાણમા છે વળી વેદોમા પણ રાધમ્ સ્તુતિ વપરાયો છે રાધમ્ એટલે આરાધના

અને એ કૃષ્ણ-આગધિકા રાધિકાજીને મે કૃષ્ણજીવનમા શૃંગારે ગૂંથી છૂપાયેનું આધ્યાત્મિક રહસ્ય દાખવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે યોગિમિ ધર્વાન્તગમ્યમ્ એરા યોગીઓના ઇશ્વરનું-યોગેશ્વર તત્ત્વનું-મે આખી મે કથામા અધિકાન રાખી શૃંગારને સ્પર્શ કર્યો છે

બીજો ભાગ યોગેશ્વર કૃષ્ણ-રાસેશ શુન્ગરાતના રસિક કાવ્યમર્મજો ' કનેવાના વૃદ્ધાનના રાસ ભાગવતમા નાસપચ ખ્યાપીમા પ્રથમ વાચતા શૃંગારમય ભાસે છે, પણ વેદો ને ઉપનિષદોના અધ્યયન પછી આપણને જાણ થાય છે કે એ સ્પર્શ છે ને ઉપનિષદના ગૂંઠ તરવો સમજવાની કોટીએ નવી પહોંચનારને માટે બકિતરસ દ્વારા જાન મેળવવાનું શ્રીમદ્ભાગવત એજ સાધન છે

' યોગેશ્વર કૃષ્ણ રાસેશ માં ' રાધાનો સ્વપ્નસ સ્વાર ', ' પ્રાણેશ્વરના પ્રકટ દર્શન ', સ્તોત્રદમ્ શ્યામ ને ' રાસપચાખ્યાયી ' એ પ્રકરણોમાં રાધા તત્ત્વને મે જુદી જ દૃષ્ટિએ આલેખવાનો પ્રયાસ કર્યો છે

ગસ-રાસેશ્વરી ગધિકાની નેત્રપન્ની કૃષ્ણ-રાધાના અદ્વૈતનું સાધન હતું. કનૈયો યમુનાકાંઠે વેણુ બળવતો એ સુશી કંકણરણુકારે વ્રજગનાઓ યમુનાકાંઠે જતી. પછી એક દિ' કૃષ્ણે મુરલીદ્વારા સામવેદનું સંગીત રેનયુ' ને રાધિકાજીને સગે વ્રજગના-રાગ રેનવ્યો ને છ .. છ .. માત્ર આભે થ માવ્યો ચ દ્રમાને

સમાધિસ્થ કૃષ્ણ-ગોપીઓના રમણનો એ હતો અનત રાસ અ રાસની ઉચ્ચ કક્ષાએ નાગગનાઓને હિડાડ્યા પછી શ્રી કૃષ્ણ અવતરણુના ઘર્ષ કરના વૃદ્ધાન છોડતા હતા.

શ્રી કૃષ્ણ મથુરા ગયા પછી ગધિકાજીનું શુ થયું ? એ રિષે કૃષ્ણોપ નિષદ, પદ્મ-પુરાણ, દેવી-ભાગવત વગેરે ગૌન સેવે છે એ મૌન મને નથી રુચ્ચુ, અન તેથી સ્વયં રાધિકાજી વૃદ્ધાની માળા કૃષ્ણકંઠે અર્પે ને પછી કૃષ્ણના મથુરાગમને રાસેશ્વરી રાધિકા રસો વૈ સ ના કંઠે અર્પેલી તુનસીની માળાએ સમાધિ જાય, એ ભાવના મે યોજી છે

કૃષ્ણ રિનાના ગોકુળમા કેમ રહી શકે રાધારાણી ? રાધિકાજી એટલે પરાપ્રકૃતિ શુદ્ધ માયા પરમેશ સગ જ હોય ન ?

ત્રીજો ભાગ યોગેશ્વર કૃષ્ણ-મથુરેશ અને રાસેશ્વરે વ્રજાવનનું રમતિયાળ જીવન તથા યુગદ્વાપન્ના પાપી માનસ ધરાવનાગઓના ભારે ડોવતી આર્યાવર્તની અમર સરકૃતિને જીવત રાખના મથુરા ગમન કથુ' ત્યા કસન્ધ કરી ઉગ્રસેનનો રાજ્યાભિષેક કર્યો, પણ છતાં યે યાદવરાજ્યના સૂત્રધાર તો પેતે જ હતા અને ભારતને બૃહદ્ભારત પણ બનાવવાના હતા એ તો યુગદ્વાપરની નિધાત્રી મે ભાખતી હતી

હવે મથુરાનો પ્રદેશ સપાટ ને કુદરતી સરક્ષણુ વિહોણો હતો શ્રી કૃષ્ણને ભારતીય સસ્કૃતિના નાશકર્તા જાનેન રાજનીઓની સામે મૌરયા માડવાના હતા એવે કાળખરને મથુરાને ઘેરે ઘાલ્યો યાવની મેનાના પ્રત્યક્ષ ધસારા સામે યાદવોનુ ખળ ગોણુ હતું એ પારખી શ્રી કૃષ્ણે યાવો સંગે મથુરા તજ્યુ ને સૌરાષ્ટ્રના-સાગરઆરે દારિકાનગરી વસારી

ચોથો ભાગ : યોગેશ્વર કૃષ્ણ-દારિકેશ પત્રી દારિકાએ વસી શ્રીકૃષ્ણે ભારતવર્ષેથી પાપીઓના ભાર ઉતારનાની પીઠિકા રચના માડી દારિકા બ્રશિરમિદુ પગ વસેનુ હતુ, કેમ કે સોરાષ્ટ્રદીપને સાગરના જળની કિલ્લેમધી હતી પત્રી એ સુરક્ષિતતાએ વસી દારિકેશ શ્રીકૃષ્ણે ભારતવર્ષના રાજનીઓ સંગે સપર્ક વધાર્યો મૈત્રીની અચિ માધીને કે રાજનીઓની રાજકુમારીઓને પરણીને અને પત્રી મડાણો દારિકેશનો મુલસ સાર યુગદ્વાપરે પ્રવર્તતી સસારની ગુચ્ચવણોને ઉકેલના

વાચનાર ! એવે ભારતના પાટનગર દસ્તિનાપુરે કૌરવો ને પાંડવો વચ્ચે ઠકાસ મડાણા હતા સસારની તુનાએ સત્યનુ જાનકુ પાડનપદે હતુ, અને શ્રીકૃષ્ણે પાડને સાથ દીધા

પાંચમો ભાગ યોગેશ્વર કૃષ્ણ ગીતેશ * પત્રી કુરુક્ષેત્રની મહાભારત-રૌતર જે જ દાનના વેણુ-મજાયાએ યુગદ્વાપરની સસારરૌતર જે અનામુદ રહી, પાંચના સારથિ જની શાત સમતોલ ચિત્ત રાખી અભિયાર અક્ષોહિણી સેના સાંગે સાત અક્ષોહિણીથી વિજય અપા યો

એમા અર્જુન-નિષાદ વખતે એણે ગીતાના જે અનુપમ જ્ઞાન દીધા તે વેદો ને ઉપનિષદો નુ દોહન છે સર્વોપનિષદો ગાયોવોગ્યા ગાપાલનન્દન

ભારતવર્ષે અવતરી યોગીઓના એ ઇશ્વરે અવતરણની સિદ્ધિ કરી કુરક્ષેત્રના સહારથને પાપીઓના દગિ હોમી પૃથ્વીનો ભાર ઉતાર્યો

અશ્વત્થામાના ઘહાશ્વના પ્રયોગ પછી ઉત્તમની કૃષ્ણેથી મૃત બાળ પરીક્ષિત જીનરે છે ને યોગસિદ્ધિએ શ્રીકૃષ્ણ એને જીવતપ્રાન આપે છે ૧૫૪-મા પ્રકરણમાની યોગસિદ્ધિની પરાકાષ્ઠા સાનમા સમજાવવાનો મે પ્રયાસ કર્યો છે યોગેશ્વર કૃષ્ણના જ મે ભાગમા ' પાત્તજલયોગદર્શન ' ના આધારે ભારી છુદ્ધિ અનુસાર શ્રીકૃષ્ણના ચમત્કારોના ઉકેલ શોધના મે પ્રયાસ કર્યો છે. એ કેટલે અશે સફળ થયો છે તે તો આપ વાચનારમાના યોગાભ્યાસીઓ જ કહી શકશે

મે ઉચ્ચ કોટીના નહિ પણ હવડી કોમીના યોગના મનોબળના પ્રયોગો તો પ્રત્યક્ષ નિરખ્યા છે, અને મને ખાતરી થઈ છે કે સાર્વત્રિક આહાર-નિહારે ને યોગ-અભ્યાસે યોગસિદ્ધિ દુષ્કર નથી.

એક દશ્ય મેં મુળાષ્ટમા નજરે જોયું હતું આપણા એક હિંદી મંત્ર-રાજાનું વજન ૨૩૦ પાઉન્ડ કાટાએ જોખતા મેં જોયું, પણ પછી સ્તભન કર્યું ત્યારે ૪૬૦ પાઉન્ડ થયું. હવે ગમાયણકાળમા અગદનો પણ કોઈથી ન જીપડયો... કે કુરક્ષેત્રમા શ્રીકૃષ્ણ સંચમે પાર્થરથ એક તમુ મેં કણના બાણે પાછો ન હતો, ને પછી અર્જુનના વધ્યા અહકારે શ્રીકૃષ્ણે સ્તભને વિઘ્નરી ભાર ઓછો કર્યો ને કણબાણે રથ દ્વા જોમ જીડ્યો, એ યોગ પ્રક્રિયાની પ્રતીતિ દે છે.

હું પોતે જ..... પેન્ટો, ટાઈસ્ટોપ, રસડીન, ઇમર્સન, સ્વીડન-બોર્ગના ગ્રંથો વાંચી મચને ડાલ્યો પછી રાજકવિ કનાપીનો ' સ્વીડન-બોર્ગના ધર્મ-વિચાર ' ગ્રંથ વાંચ્યો. કનાપીએ લલ કરી છે..... અને

કદાચ એ જ કારણે ધર્મ-અભ્યાસી મળિયા કર મળ્યો તક હિં કમિ
કાન્ને કમાવીના આ લેખથી ખિસ્તી ધર્મને અપૂર્ણ માની ફરી દિલુધર્મ
સ્વીકાર્યો દર્શો

એ વિચારી હુ મુકમલને દનો એવે અમરદાગુ પોત જાનન
'The Search in Secret India' નામનું પુસ્તક મારેદાય પડ્યું
એ નિરીશ્વરનાદો પોત જાનન પ્રથમ આફ્રિકાના પીરામીડ તરફ ગયો .. અને
પછી મળતી મન પ્રેન્સાએ રમણ મદર્જિના આશ્રમે જાદુશીને તીર
નારાણી ગયો ત્યાં એને એક યોગી મળ્યો એને પોત જાનન એના મને
મયનની અને યોગ વિશેની જિજ્ઞાસાથી કહેવ પરિશ્રમગુની કથા કહી પડી
એક ચકલીને મારવાનું કહ્યું, પોત જાનન તેને મારીને બરાબર તપાસ્યું કે
'એ અવિદ્યોક્તિ છે !' પછી પેના યોગીએ એને જીવત કરી !

આ કારણે જે વારાણસીનો યોગી ચાલી જીવત કરે તો ઉત્તરાખંડ
પરોક્ષિતને કેમ ન જીવતો કરે યોગીએતો પે કપર કૃષ્ણ ?

પશ્ચિમના વિજ્ઞાનની અસરે ઘેરાયેના આપણા માટે એકદમ યોગ
[ને જાણતું મદુ કુચક છે. Science has studied external
world and Yoga internal world ગુરુએ પણ અધુરા પાત્રોને એ
શક્તિ નથી આપતા-એની બીકે કે એ એ શક્તિનો દુરુપયોગ કરે હનરો નય
પૂર્વે જાણતની નાનદા મુનિનાત્તીમા કક્ત ઉચ્ચતર માનસિક બુદ્ધિએ
પહોંચેનાન જ જ્ઞાન જીવરા આરામની પનામરી મળતી એ તો બારનીય
સશક્તિની વિશિષ્ટતા છે

પરમયોગી રામકૃષ્ણ પરમહંસનો એક દાખનો છે કે અગાધ
સદિતા' એ ખાટનાના ઓશિકા નીચે સતાડી ગણના કક્ત રવામી
ધિવેદાનદને જ એ વચાવતા કે જોયે દુર્ગા ઉચ્ચ જ્ઞાન સદેખામા સદેની

રીતે પશ્ચિમમાં પોરસ્યા પૂર્વે ને પશ્ચિમની સંસ્કૃતિનો શો ભેદ છે ગો વિષે સ્વામી વિવેકાનંદે વિતાયતમાં એક પ્રશ્નકાગળે સંક્ષેપમાં કહ્યું હતું કે ' You live in time and we live in eternal ! ' એ જ વિશિષ્ટતા છે આર્ય-સંસ્કૃતિની અમર સંસ્કૃતિ છે આર્યાવર્તની જર્મન કરી ગેટેના એક દૃષ્ટાંતે આપ રીઝશો ગેટેએ સંસ્કૃતનો અભ્યાસ કરી મહાકવિ કાલિદાસનું ' શાકુતન ' વાંચ્યું, ને પછી સ્વદેશ જર્મની જઈ માથે ' શાકુતન ' મૂકીને એ નાચ્યો હતો !

“ ગાડો ગાડો ગાડો ! ” પણ શું ગાડાના બરાબ ગાડા ? અને ગેટેએ કહ્યું પૂર્વે ઊગે સૂર્ય ને પશ્ચિમ એના તેજ જીને છે હજી તો ' શાકુતન ' વાંચ્યું છે મેં, પણ એથી શ્રેષ્ઠ તો ' રામાયણ ' ને ' મહાભારત ' છે, અને એ વચ્ચે ત્યાં લગી અમર છે આર્યાવર્તની સંસ્કૃતિ ! ”

ભાગ છકો યોગેશ્વર કૃષ્ણ—યોગેશ મેં ' ગીતેશ ' પૂર્ણ કર્યા પછી ' યોગેશ્વર કૃષ્ણ—યોગેશ ' લખ્યું મને એક મિત્રે પૂછ્યું કે શ્રીકૃષ્ણે કુરુક્ષેત્ર પછી પચાસ વર્ષ શું કર્યું ? ” અને મેં ઉત્તર આપ્યો કે ' જૂઝાતી સંસ્કૃતિને ફરી સજીવન કરાવવામાં પ્રોત્સાહન દીધું '

મહાભારત લગનના શાકર લખ્ય વગેરે અનેક અમર સહિત્યના ખીજ એ શાંતિના સમયે નાણાં જ

અત્યારના જમાન માં તો શાંતિ જ આપણે પિસારી છે Leisure is the lost art of modern world કુદરત એ પરમશાંતિના પાઠ શીખવે છે પણ કેને પરના છે એ જાનવાની ?

ઓમ્...ઓમ્...ઓમ્...' એ ઇશ્વારની સાંત હાથા યોગેશ્વરમાં આતેખવાનો મેં પ્રવાસ કંધો છે. મૌન્ય અને હૃદય ઉપનિષદના સામવેદનો ઇશ્વાર સ્વર મેં એમાં મૃત્યો કે જ્યારે સિદ્ધાશ્રમના યોગેન્દ્રો શ્રીકૃષ્ણના દર્શને રાગિકા આવે છે.

વાદવારથગીના શાપ પગ મેં ઉદ્ધવના ગુને મારાં ઉપનિષદોનાં અધ્યયન સંકેપે મૃત્યુવા પ્રવાસ કર્યો છે.

પશુ પગ ' તુલસીસ્થામ 'ની આપના.

દેવતાગણ ગિરિવને (ગિરિનારને જાયે) તુલસીસ્થામ તીર્થધામ છે એની સ્થાપના—ઉત્પત્તિ—ના ઇતિહાસનું તથ્ય જમે તે દેવ; પશુ મારી કદવનાએ તો શ્રીકૃષ્ણકે છે અપેક્ષી જે તુલસીની માળાએ રાધિકાજી સમાજાં દત્તા એ માળાનું ' પ્રભાસગમન, ' ' વાદવારથગી ' ને ' ત્રિચક્રવેધ ' પહેલાં શ્રીકૃષ્ણ ગિરિવને સ્થાપન કરે એ મને વધુ મુયે એ લાગ્યું છે.

યોગેશ્વરે જ દાની માળા પધરાવીને ' રાધા—તુલસી 'ની ને ' સ્થામ—ધનસ્થામ 'ની ઉપાસનાના પન વાના રાખ્યા છે. જે સંસારીઓ એ જોશે એ જગ તરે !

જેડેડયાં આ જીવશે, કહેજો ?

વિશ્વતુ જ્ઞાન સંસારીઓને પુકારીને કહે છે કે ' જન્યો ! જન્યો ! ને હમ જશે સદ્યે રાખ્યાં નેજે ! ને નેત્ર જીતો અનામીનું ! ત્યાગ છે પરમ સિદ્ધિ સંસારના સ્વરપ્રતિસ્વરની, જેના તારએકતાર મુક્તિનક્ષે લાગ્યા..... લાગ્યા છે !

સર્વે સ્વલિવદં ષણ્ણ ॥

અનુક્રમ

(ગોકુલેશ)

૧ જન્મ	૧૩ અધાસુરવધ
૨ ગોકુલ-ગમન	૧૪ યમુનાતીરે
૩ ગોકુલેશ જન્મોત્સવ	૧૫ બ્રહ્મગોપ-ધેનુ-હરણ
૪ પૂતનાવધ	૧૬ બ્રહ્મ-સ્તુતિ
૫ શક્રાસુરવધ	૧૭ યમુનાતીરે રાધિકાને
૬ યશોદા-વિશ્વદર્શન	ધેનુકાસુરવધ
૭ કૃષ્ણદામધેન	૧૮ કાવીનાગદ્ગમન
૮ યમનાભુજનોદક્ષ	૧૯ કાશ્યપનરમ ને પ્રત્યાસુગ
૯ રાધિકા-મિત્રન	વધ
૧૦ વત્સાસુરવધ	૨૦ નરુ ઓખ ને દાવાનળ-
૧૧ રાધિકા-માના-મથન	સાતવન
૧૨ મધાસુરવધ	૨૧ પ્રણયમસરી

(રાસેગ)

૨૨ ગોપી-સ્વરણ	૨૫ ત્રિવિર-ધર-ધારિણી
૨૩ સપ્તિપત્ની-અનુમદ	૨૬ રાધાનો સ્વપ્નસસાર
૨૪ ગોવર્ધનોદરણ	૨૭ પ્રાણેશ્વરોના પ્રકટ દર્શન

- ૨/ દાણીનીલા
 ૨૯ રાધિમાનાં તન-મનમાં સમર્પણ
 ૩૦ સોડદમ્ દયામ
 ૩૧ નરુણોડેથી ન દગવની
 વિમુક્તિ
 ૩૨ રામ-પ આધ્યાયી
 ૩૩ રાસ-પ આધ્યાયી [રાસેથી
 થી કૃષ્ણનું અદર્શન]
 ૩૪ રાસ-પ આધ્યાયી [ગસ
 લીના]
- ૩૫ નસ-પ આધ્યાયી [ગસ કીડા]
 ૩૬ રાસ-પ આધ્યાયી [વન કીડા]
 ૩૭ અગ્નિરેથી ન દરાવિમુક્તિ
 ને શુભચૂડવધ
 ૩૮ શુભચૂડવધ
 ૩૯ અરિસુરવધ
 ૪૦ અકૂર-આગમન
 ૪૧ ગોપીવિરહ
 ૪૨ મધુરાગમન ને છુનસીની
 મળામાં રાધિકાજી સમાજી

(મધુરેગ)

- ૪૩ રગ રાનો નધ
 ૪૪ વનમાળી ને કૂમમાનજી
 ૪૫ રાત્રિભ્રમણ ને કુન્નમિનન
 ૪૬ ધનુર્ભગ
 ૪૭ કસવધ
 ૪૮ કસમૃતદેહ-અગ્નિસરકાર
 ને રાણીઓનો વિમાપ
 ૪૯ દેવકીજી ને વસુદેવ સગે
 કૃપર કનૈયો
 ૫૦ ઉમસેન-રાજ્યાલિપેક
 ૫૧ સાદીપનિ-આશ્રમે
 ૫૨ ગુરુદક્ષિણા
 ૫૩ પુન મધુરાગમન
- ૫૪ ઉદવનો જ્ઞાનસદેશ
 [ન દગવ ને યશોરાણીના
 શોકનિસર્જન]
 ૫૫ ઉદવસ દેશ-વ્રજમા મળાત
 ૫૬ ' ' વ્રજમાં મળ્યાહન
 ૫૭ ' ' વ્રજમા સધ્યા
 ૫૮ ' ' વ્રજમા રાત્રી
 ને રાધિકાજીના સ્વરૂપની
 આખી
 ૫૯ ગોકુલથી મધુરામા ઉદવજીને
 અકૂરનું હસ્તિનાપુરગમન
 ૬૦ અદનન દિની
 ૬૧ હસ્તિનાપુરેથી અકૂર આગ

મન ને પાડવોના સમાચાર

નાશ

૬૨ જગસ ધનો ધેરો

૬૪ અદારમી વારનો જરાસધ-

૬૩ મુચકુંદદારા કાળયવનનો

ધેરો ને દારિકાગમન...

(દારિકેશ)

૬૫ રુકિમણી-સદેશ

૮૨ રેવતાચળ-મહોત્સવે સુભદ્રા

૬૬ વિદર્ભદેશ પ્રતિગમન

હગ્ધુ

૬૭ રુકિમણી-હગ્ધુ

૮૩ ઇન્દ્રપ્રસ્થ-ગમન

૬૮ દારિકાની વાટે રુકિમ પરાજય

૮૪ ખાડનનદાહ

૬૯ રુકિમણી-લગ્ન

૮૫ ઇન્દ્રપ્રસ્થે સભારચના

૭૦ જાણુવતી-લગ્ન

૮૬ નૃગોદ્ધાર

૭૧ જાણુવતીને ઉપવાસે

૮૭ પૌકુલવધ

૭૨ સત્યભામા-લગ્ન

૮૮ કૌરવદષ્ટિએ પાડવ પ્રતિ કૃષ્ણ

૭૩ પ્રહુમ્નજન્મ ને હસ્તિનાપુર-

પક્ષપાત

ગમન

૮૯ સાન મુકિત

૭૪ દ્રૌપદી અયવરે પાડનમિનન

૯૦ ચિત્રવેખાનું અનિરુદ્ધદરણુ

૭૫ દ્રૌપદીવગ્ન-સમાગમ

૯૧ અનિરુદ્ધનું કેદ થવું.

૭૬ પાડવો સગે હસ્તિનાપુર

૯૨ કૃષ્ણ-અત પુરમાં નાગદંડ

ગમન

અને અનિરુદ્ધ કેદ થવાની

૭૭ ઇન્દ્રપ્રસ્થે કાનિદી સગે લગ્ન

જાણુ

૭૮ રતિસહ પ્રહુમ્ન-આગમન

૯૩ ખાણાસુર-પરાજય અને

૭૯ અષ્ટ પટરાણી

અનિરુદ્ધ-ઉપા-લગ્ન

૮૦ ભદ્રાનું લક્ષમણ સગે લગ્ન

૯૪ જગસ ધે કેદ કરેલા રાજન-

૮૧ બીમાસુરવધ ને પારિજાત

એનું દૂતપ્રેષણ ને રાજ-

હરણ

સયયગ-આમ ત્રણ

- ૯૫ શ્રીકૃષ્ણની ઇન્દ્રપ્રસ્થે રાજ
સુધમ ત્યાં ન જરૂર મધુર
૯૬ પાડવ-ગાજસુધમને શ્રી કૃષ્ણ
૯૭ શ્રી કૃષ્ણ-અર્ધ્યપ્રદાન અને
શિશુપાળનંધ
૯૮ કુયોધનમાનભગ ને વેર-
બીજનરોપણ
૯૯ શાન્તનંધ
૧૦૦ શ્રીદામા-મિત્રન
૧૦૧ પાડવમૈ-વ ધૂન ૭ દ્રોપદી-
ચીરપૂરણ
૧૦૨ પાડવનનવાસ-સમાચાર
- ૧૦૩ કામ્યકવને પાડવ-મિત્રન
૧૦૪ દામિત્ર્યે શ્રી કૃષ્ણ
૧૦૫ વિરાટનગરે છપા વેશે પાડવો
૧૦૬ વિરાટનગરે શ્રીકૃષ્ણ ને
ઉત્તરા-અભિમન્યુ-સમ
૧૦૭ પાડવોને માર્ગદર્શન અને
દારિદ્ર્ય-ગમન
૧૦૮ રાજસજ્જશ્વરી રુદ્રિમણીના
મહેને શ્રી કૃષ્ણ
૧૦૯ એક પક્ષે અનાયુધ કૃષ્ણ ને
બીજે પક્ષે યાવસેના

(ગીતેશ)

- ૧૧૦ કૃષ્ણવિદિ પદે
૧૧૧ કૃષ્ણ કુતી-મિત્રન
૧૧૨ કૃષ્ણ મધ્ય-મિત્રન
૧૧૩ કુતી-કર્ણ-મિત્રન
૧૧૪ ઉપ દવનગરે વિદિ સમાચાર
૧૧૫ મુદ્-તૈયારી
૧૧૬ મુદ્ની પૂર્વભૂમિકા
૧૧૭ ધૃતરાષ્ટ્ર-આધારી
૧૧૮ સજ્ય ને ધૃતરાષ્ટ્ર
૧૧૯ અર્જુનવિષાદ ને ગીતગ્રંથ
૧૨૦ મુદ્દાર બ-બીષ્મ સેનાધિપતિ-
- ૧૨૧ બીજે દિવસ બીમપરાક્રમ
૧૨૨ ત્રીજે દિવસ
૧૨૩ ચોથો દિવસ
૧૨૪ પાંચમો દિવસ
૧૨૫ છઠો દિવસ
૧૨૬ સાતમો દિવસ
૧૨૭ આઠમો દિવસ
૧૨૮ બીષ્મ-પ્રતિજ્ઞા
૧૨૯ રાત્રિએ બીષ્મશિબિરે
દ્રોપદીને સૌભાગ્ય-અશિષ

૧૩૦ નવમા દિવસનું દારણુ યુદ્ધ
ને ગીતેશે ચક્ર ધરુ

૧૩૧ દશમા દિનું યુદ્ધ

૧૩૨ બાણુ-શમ્યા

૧૩૩ શિખિરે પાર્થવિષાદ ને
કૃષ્ણોપદેશ

૧૩૪ મહાભારત-સંભાષનો અગિ-
યારમો દિન; અને દ્રોણનું
સેનાધિપતિત્વ

૧૩૫ અગિયારમો દિવસ

૧૩૬ બારમો દિન; ભગદત્તવધ

૧૩૭ દ્રોણાચાર્યને અભિમન્યુનું
આંતર દર્શન

૧૩૮ અભિમન્યુવધ ને રાત્રિએ
પાર્થવ્રતિભા

૧૩૯ ઔદમો દિવસ; જ્યેષ્ઠવધ

૧૪૦ ઔદમા દિનું રાત્રિયુદ્ધ ને
ધરોતકચવધ

૧૪૧ રાત્રિયુદ્ધવિરામ ને કૃષ્ણે
ભાષેલો પાંડવવિજય

૧૪૨ પંદરમો દિન; દ્રોણવધ

૧૪૩ સોળમો દિવસ; કર્ણ
સેનાધિપતિપદે

૧૪૪ સત્તરમો દિન; કર્ણવધ

૧૪૫ અઠારમો દિવસ; શલ્યવધ
ને દુર્યોધન-પદ્માયન

૧૪૬ સંધ્યાકાળે દુર્યોધનપતન

૧૪૭ પાંડવોની છાવણીએ હડહડ
બળ્યો પાર્થ રથ

૧૪૮ છાવણી બહાર ધૃતરાષ્ટ્રને
શ્રીકૃષ્ણે આપેલું આશ્વાસન

૧૪૯ યુદ્ધાગ્નિશમન પછી વનચંગ

૧૫૦ નિશાયુદ્ધ ને મહાસંહાર-
પૂર્ણાહુતિ

૧૫૧ પાર્થને અશ્વત્થામાનાં ક્ષત્રાસ

૧૫૨ હસ્તિનાપુરે યુધિષ્ઠિરનું
રાજ્યારોહણ

૧૫૩ બાણુશમ્યાએથી ભીષ્મોપદેશ
ને ભીષ્મરવગરિહણ

૧૫૪ અશ્વમેધયજ્ઞ ને ઉત્તરાના
મૃતપુત્રનું સજીવનકરણ

૧૫૫ દ્વારિકાગમન

(યોગેશ)

૧૫૬ કૃષ્ણદર્શને સિદ્ધાશ્રમના
યોગેન્દ્રો

૧૫૭ પિંડારકતીર્થધામે યાદવોને
શાપ

૧૫૮ દારિદ્રાપ્રત્યય-આગ્રાહી	કાશ્ચર્જી દર્શન
૧૫૯ શોભેશ્વર કૃષ્ણો ઉદ્ધવને
આપેતુ જ્ઞાન	૧૬૨ સજોદ્ધારને પ્રભાત-ગમન
૧૬૦ વ્રતમીઝામ-રથાપના	૧૬૩ સાદવાચ્યગી
૧૬૧ ગણ્ડીએને પગપ્રહ્નિ રાધિ-	૧૬૪ ત્રિચક્રવેધ
	૧૬૫ દ્યાન્તાકારં ભુજગશયનમ્

ચોગેશ્વર કૃષ્ણ

[રાસેશ]

(૨૨)

ગોપીવસ્ત્રહરણ

યૌવનભર્યા અમ આજ

રસદેશડે ચડ્યા,

ને આભગોર'બેથી બેતરતાં,

મા મા સરીખડાં ગૂ થીને ગૂ થ ગા
 મહેરાવના મેવ-ગમ-મા મા
 મુ મે રસ-રમિયાને ર

એ મેધ ક્યામ ગમસ્થામની
 દલી નવગસપ્રિયા
 ને વધ્યાં ગમગ ગમગિયા,
 મિજવતા નવગ ગૂ દડવી
 ને પ્રગુથધેની ની ર ધિમ
 અધૌકિક સુગી બ મગીનાદ
 ખડી સાધ્યા પ્રાણના એકત ર
 ને મુણ્યા મ ગીથી જગડકમ્પના ન ॥

અને એ દાબે
 ગમતે તો પડછદાએ મેધ
 આભેથી ધરણી પ્રગળતો,
 ને મળ્યા રાધાનાં તન-મન
 નસીનાદ સુણી અભાદના રજનીપ્રભરે

× × ×

‘ આરાની રાનના ઘેરા ધનનાદ,
 ઘેરા ધનનાદ કાઠ ગાજે મેધનાદ
 અષાઢી રાનના ઘેરા ધનનાદ
 રાવનની કુંજમા વનના વનનાદ

પનના પનનાદ, કૃષ્ણમ સરીના નાદ,
અપાઢી રાતના ઘેરા ધનનાદ.

x

રાસપ્રિયા રાધિકા, ચાત્રી રાસેશ્વરને સાદ,
સાન-બાતને વીસરી ણવોડહમ્ને નાદ

x

દૃધરીએ ધમધમતા નૃપુર-ઝાઝર-નાદ,
રાધા અભિસારિકાના મીઠાવા મનનાદ,
અપાઢી રાતના ઘેરા ધનનાદ.

o

o

o

અને ડગ ભર્યા મેનડી રાતડનીએ,
પણ પુન સચરી રહે આરત્રધિકા રાધિકા
આરાધની એકનિષ્ઠાએ કહેશે કેને . ૧

પછી વીત્યા રજની પ્રહર.
હિપાએ ઓઢી નનરગ ઓઢાણી,
ને સહિયરસ ગે સ ચરી એ યમુનાવાટઃ
કુ મનડાના કામાગ્નિને દારવા ૮

એ યમુનાજી
ઊર તરગ-રોજુ વહેતા વા
મદભાર મધુર ડાનને
એવે ડાવ લીટાનતી,
હરબારે કટિએ બનકતી,

હાંડલે ચીર મેરીને
 મોવનમદીરી નજનાર
 ઠાનિન્દીનીરે ભણી,
 યમુનાના સ્વામ નીરે
 પ્રમદાની અનશન સોન્ધ-પોતળા

એ પ્રગાત
 અનેર દીપતુ હતુ યમુનાજને
 ને અસ્થુરાજના રગકિરણ
 આજ કરતા તા સ્પર્ધા
 એ હતા જોમન-નરગ
 કમગ શા અગ પાખડીએ ખીનતા
 વૃદાનની સોન્ધ-શોભન-શુદરીના
 એની શોભતી શોભાને
 એપ ચમનતા હતા
 ચદન-તેપનના રગ,
 ઉર-ફૂનડાએથી સમીસરી
 રગ-હાલ્યા છાંટતા
 મનિન્દીના સ્વામનજી નીરે
 'સખી ! પ્રાત કાગે યમુનાસ્નાન
 આજ ભાસે છે ઉખામર્ધા !'
 'વૃષભાનદુનારો ! વર્ષાના નિત્યનવન નીરે
 સરિતાના વહતા વહનને

૨ છે ઉઘ્મા આજ !

અને જળકોડએ
ખાટીછ ટકારતી પાણીક
રાધાદુવારી રમણે ચડી !

એ દૃશ્ય....

અજુમુલુ દ્રષ્ટાને હતું .
સા ર પ્રકૃતિસૌન્દર્ય આજ
સુદરીના સ સાર સૌન્દર્યભારનાની
અનધિએ જાણે જિડતુ 'તું'.
ને સોળપાખડિયા તટપ્રદેશના કમળ
પ્રતિમિ મે શોભનસોહામણા
રાણગારતા'તા કાનિન્દનીર
સરિતા-સપાટીએ જિજગતા
હૈયાના કનક-પોચા જાણે
રનાન તી પુન્દારનવારીના
રસહેલે ચડયા હતા
ને પયોધરે રસમિદુ બાઝના
શોભતા'તા તારામણુ શા !

એને ભારકર સમ ઉદયાચગેથી

પછી કૃષ્ણજ પ્રગમ્યા,
ને કાલિન્દી-તટે

મધુકર નટખટ નંદકિશોરે
 ગ્લાનનીનાં દર્પાં ચીર,
 મલેક મલેક ગલેકતાં મીઠાં,
 મીનના પરિમય ને
 વગમ સૌન્દર્યના પ્રસરાવનાં
 પાછી બેઠો કલંબની ડાળે
 મનકામણા ફેંકી ફેંકી
 મુખધનુષ્યેથી મર્મવેધક માણ્યુ
 ફેંકી રનાન કરતી સુદરીઓ પ્રતિ,
 અંબે મોહતાંતા જેમને
 જળી-અબર સોહામણી

એ દશ્ય ...
 બાળેણી લજ્જા લહેરાવતું છું
 કાલિન્દીના વદતા તરંગે

એ નિહાળી વન
 રત્ન વજ્રમહરી લજ્જાકુમારી
 રનાનપ્રિય રાધિકા,
 " સખી ! શા ઉધામા છે
 જ દાવને નંદકિશોરના ? "
 " તુષલાનદુવારી ! દર્પાં ચીર,
 પથુ નહિ તમ અકેલાના.

શા હેતુ હશે એમને હૈયે ? ”
 એને લલ્લમણી રસરમણીજી
 મણીમણી વિચારી ઘટના
 ને આપ્યા ઉકેલ,
 પછી વદી રાધાદુલારી
 યમુનાપવને પાઠવતી વેણુ
 કનૈયાને કદંબકેરી ડાળે,
 “ કનૈયા ! ચિત્તડલાં ચોર્યાં ને
 શાં જળી ચોર ચોરવાનાં ? ”
 અણુઉત્તર મલકામણું સર્વું
 તરુછાંચની કુંજેથી.
 એને ઝીલવા ટ્રેમે
 રસ-પિપાસુ અધીરી એકે
 ડગ ભર્યાં બગીરેક,
 ને છાતીફૂલ પાણીડાં
 રણાં કટિ-ફૂળ્યાં.
 એ નિહાળી વદી
 વૃષભાનતનયા મુખડે,
 “ વિશાખા ! સદિવરજીવેથી સરી તું
 ને ઉરેથી સર્વાં છે ધીરાંધીરાં
 જળ-અંબર દાંડ્યાં !
 શું નિર્લજ્જ કનૈયાને
 પરાજય નિર્લજ્જતાએ દેવા છે ? ”

એ વેણુને હતા

ભર્યાભર્યા કટાક્ષ.

એને ઝીંતીઝીંતી,

અન્ય સદિવરના દૈયા-અભિયાપ પારખી

નિશાખા વેણુનાં વદી,

" વૃષભાનુસારી ! નિર્તંજન હશે કહાન એ

અમે એ તો એવશુ લગ્ન ! "

અને અન્યને સબોધતી વદી નિશાખા,

" અની ! અપના ! ને આન દા !

રતિપ્રિયા ! ને રૂપિતામિની !

શાશા છે તમ મતન્ય ? "

ને વદી અપત વેણુ અપના,

" સખી ! શઠમ્ પ્રતિ શઠવમ્ કુર્યાન્ ! "

હાસ્યના ઊછળ્યા તરંગ,

ને ભળ્યા વહતી કાનિન્દીએ

એમા ઝૂંતીઝૂંતી

આન દ્વિપ્રિયા આન દા વદી,

" સખી ! આન દસ્વરૂપ છે કહાન . ! "

એના વેણુનાના વહેણુને

કરે અપરોધી હસતી વદી

રતિપ્રિયા ધૌવનભારી,

" સખી આન દા ! આન દની છે પરાકાશ

રતિરમણ રંગસિયા સ જે ! ”
 અને રૂપવિવાસિનીએ
 ડગ ભર્યા લગીર આધા,
 શુ રૂપે આજવા ડપ-ડપેશ્વરને ?

પત્રી રૂપધાં એની
 રાધિકા હેડે જાગી તરત
 ને સર્યા મમ્વેણુના;
 “ રૂપવિવાસિની ! થોજ લગીર
 રેનાય છે રૂપ ને વાજ
 આઝાદતા જળ-અખર ઉતાર્યા
 હનનાય છે રસવાટકડી તારી ! ”
 “ વૃષભાનદુભારી ! હમવાશે તો થે પત્રી
 રસમા ભળશે રસ ! ”
 “ જનકાશે તો રસ-હાન ! ”
 “ વૃષભાનદુભારી ! જનકાશે હામ તોથે
 ભળશે રસકાનિન્દી-તીરે
 યમુના-આરે પ્રેમના સુનાસ
 ને મન્દાકિની-આરે દેવો વસે છે.
 નિત્ય યૌવન ને કામ-પ્રણયવિવાસ
 છે જનનધર્મ એમના.
 ને ગગાધાટે છે
 પુણ્યાશ્રમ સંસારમુકતોના.

ટપખાનદુવારી ! કહેગો સગીર
કે કોણુ મરિતાને આરે
છે ત્રેષ ઉચ્ચતમ પ્રમાણ ? ”

અને જાળની ચદરી
પ્રતિકૂળ ગધિકાને ભાસી.
મૂઝાઇ દુગ્ધા દીધી
પાતાળને પ્રભવા એજે,
કે “ શા શા દસ્ય છે આ ?
શું સર્વ ગોપી યજ્ઞની
ગોપાનપ્રેમ-અભિમાપિણી હશે ? ”
એ હતો અભાની અઘાસ્યુષ્ટિએ
પરઅહારચિત નેપથ્યે નાટ્યરંગ.
ગોપુયેશ્વરપ્રિયા રાધિકા રમતી.
શેષભગી જવનિકા પૂઠે સચરી.
ને રમતો કનૈયો.....
“ ગોપી ! નવકમલ શી શોભા
■ તમ સૌન્દર્યની.
જન્ને પ્રભાતમંદર વીત્યા,
ને એમ એમ વીતશે હી’.
પછી રજની રેલાશે.
કુમુદ બિંદુઓ રસાળ
ને પ્રભશે તમ કમળસૌન્દર્યને કે

‘ શા શા દિનમાણીગરના
 ધરતીએ નિહાળ્યા’તા ખેન ? ’ ”
 અને અન્ય અનખેનડી હૈયાભાવે
 હિતર દેતી વહો એક,
 “ કૃષ્ણુ ! કહેશુ કે ‘નિહાળ્યા’તા
 કનૈયા-માણીગરના ખેન ! ’
 શી નજગ્ધ ધીએ અમને
 બાધ્યા છે ? ”
 “ પ્રજકિશોરાગના ! નજર બાધે વેરાગળ્યુ.
 અમે તો વણુદાકયા સૌન્દર્યના
 પૂગરી ! ”
 “ શાશા વેણુલે રજા છે
 કનૈયા ! કહેશો મર્મ ? ”

એ વિશાખાવેણુલે
 અન્ય રસ-શાખાએ સહિયર ડાલી,
 ને ડાલ્યો કનૈયો કદળની ઝળે.
 “ સ્નાનતી રનેહ-ગસસુ દગી !
 રસના લહાણા અધિકા
 મર્યાદયા લેનાવ નહિ
 સંસારના બાધ્યા લીટા
 એળંગી સચરો અહીં.
 અધિકા નીતરશે રસ
 ચીર પહેરતાપહેરતા ચે ! ”

પણી કનૈયાવેણુને
ઉત્સાહ ને નિરુત્સાહના
ઊઠ્યા તરંગ અનેક,
ને લાવણ્યમયી એક લનાએ
એના લોધા સુદરીટ હે

અને

સૌન્દર્ય દેને અણુ ગળે ।
છૂળી હતી કેશરિનિ ને
મુખડે હતા લગ્નગન્ધા સીદા
નયનો નાયતા નખરાળા
દેયાના કહેતા તાં ઉત્સાસ,
ઉરે એ ચક્રવાક થ ખરી
ચનગનતા નીરે નીતરતા
કનૈયાને ભારતાંતા દેયાખાભુ
એ નિદ્રાગતી રાધિકાએ
ધડીક હૂમડી દઇને
નીરભર્યા લોભા નેણુ
પછી જાણે અન્ય કમળનદની કિશોરી
તરતીના મેનોને સાથ
કાઠડને સોદંતી પધારી
મધુર મુખકમલ મનકે
ને લેણનિયાં ઉરે દાગી

ધરનીને નિહાળી રહી ગોપરમણીઓ.

પછી કદળ કેરી ગ્રજેથી

અ બર લઇ વ્રજકિશોરીના

કિગોરલાલ કાઢે જીભા

ને પ્રકૃતિસૌન્દર્યની આજ

અવધ બેઢદની હતી

અ ગેઅ ગે પાગરેયા જોળન

નિચગતા'તા પિલાસના વિન્ધે.

“ પધારો, સર્નાગસુ દર સુ દરીઓ !

જોમનને આનકાર છે જોમનના । ”

અને કામાતુર રસકિશોરી

કામજિતેશ્વરને કામબાણે

ધવાઇ ડોલી અ ગેઅ ગે

પડી એ નિહાળી મલકી,

વેણુયા વઘો કનૈયો,

“ નજની યૌનકિશોરી ।

દ કાય નદિ યૌનસરોવરિયા ।

અ ગ-જોમન-પુનારાની,

પ્રતીતિ ભાસે છે ટ્વા

મમુનાના નિહાળો નીર,

ધીર આજ અધીરા ભાસે છે,

સસારે નાખતા ધા

કે * વચ્ચવિદોણાં નારીરુપાન
 કિશોરી ને સોદાગણનાં
 ગીતવંતીની શી આદર્શ-ભાવના
 મોહાવે છે પ્રજાભૂમિએ ? ”
 એ કહેવાવેણુએ અન્યોન્યે
 સામેણી સજ્જની દગી જાંઘ;
 ને એની એથે
 આચ્છાદા અંગે ચીર
 નયનખાણે વી ધાતાં કે વી ધાતાં;
 અને અર્ધ કિશોરી પૂઠે
 ભાગ્યધારી પ્રજાભૂમિની
 પ્રજાનાતનયા રાધાકિશોરી
 અદેવીઅદેવી યે રાજ-સજ્જભિચિત
 જિજી બજો સૌન્દર્ય પ્રતિભા શી,
 “ કહેયા ! તાર દર્શો પ્રજાકિશોરીના
 નમ્નદેહે યમુનાતટે આવકારી.
 જસા ! સા શા મર્મ જર્મા છે
 મર્મ ? ”
 “ ગધે ! પારખના છે મર્મ ? ”
 “ કહેયા ! કેવીકે એ પારખ ? ”
 “ ગધે ! સસારવિરમૃતિની પારખ ! ”

અને દસી દાસ્ય
 કટાક્ષભર્યાં એ, ને વધી

“ કનૈયા ! ભત્રી સસારવિસ્મૃતિ ને
 સમસ્યા બ્રહ્મ-એકનિઠ-એકતારની
 કુનવધૂ પ્રજનીને દીધી
 ને કુમારિકાઓને
 અમથ એ કરસ્પર્શન કરી । ”
 “ રાધિકા ! એકનિઠ-એકતાર હયાના
 બળવે છે યુગ-નવીણા
 સસારે નર-નારીની
 પ્રણયાવલમ્બન ને પ્રણયાવનમિત્રી
 સસાર સુહાવે છે । ”

પતન લહેયો
 શીતળ પણ અપભવતો લય
 ને અપટાલ મઆગ વિસ્મૃતિ
 નડતુ આનવાદ્ય બાળી
 ને પહેરાવ્યા ચીઠ
 ને રસ-રસેશ્વરે રસ રસેશ્વરીની મૂથી
 વેળી ઝૂનળી રસાળ
 “ રાધે ! કેશાનિએ લુગ
 મારેવાગે પરોઆ છે મોતી
 નાખ્યા સૌન્દર્ય-સાગરેથી ।
 પડી રાધિકા-કેશાનિ મૂથી મનકામલે
 મીવાએ પહેગલી રસ-શુભારમાળ

તેયે સોનવ સોદાગી કંચુકી...
કંચુકીની લીલુડી દોર જાધી,
કટિએ મેખવા મદારી,
ને હાંકી લાખેખી લજ્જા

અને.....?

કમ બર્ખા સગેડલા
ગધા-ફખલ રસ-યુગલે
અમોવ હન્ય એ, પણ
પખી ફિલોલ તા નહોના અમોલ
એવે કે...ઉ.. ક ખોલી મજકાકિયા,
ને વાદ આવી જયભાનનગરની
પ્રભાનદુવારીએ મૂકી જ હાવનવા,
ને ફખ્ખના સાથ મેચ્યા.
એવે ફરી મોલ્યા કેલનરાણી,
ને મનક મનકયા ગ સીધરમુતારી
લોચનિયાના લાગ્યા દોર
મુદવાટે વિખૂટતાવિખૂટતા,
પછી રસવોટએ ગીન રેલુ

x x x

== દૂં તો નાહતીતી જમનાને પાટ,
ત્યા આવ્યો કનેયો મારી પાટ,
મન મારુ હરણે...

પ્રહર એકથી નાહતી, પાણીડાં ઉડાડતી,
 ફૂળડી-દા' રમતી, જમનાજળે તરતી;
 નીરખતી કનૈયાને પાળ,
 હું તો નાહતી'તી જમનાને ધાટ.

વેણુસૂર રેલી, પ્રણય ધે ન રેડી,
 ચીર મારાં ખોળી, અનેરા એ ચોરી,
 એટલે કદંબ કરી ઝળ,
 હું તો નાહતી'તી જમનાને ધાટ.

ચીર મારા અંગે, નીગરસ રંગે,
 આતમપૂર ઉમંગે, કૃષ્ણસૂર સંગે,
 રંગીની રસિક હું વ્રજનાર,
 હું તો નાહતી'તી જમનાને ધાટ.

આતમ દેહ મેં ઝંધા, રંગીને લલ્લ શોધા
 એકતાર કીધા, પ્રણવરસ પીધા,
 રસ-રસાળી એ વાત,
 હું તો નાહતી'તી જમનાને ધાટ ! ”

x x x

ગીત અટક્યું ને ફરી
 રાધિકાદિયે ઝણઝણા
 પ્રેમ-લક્ષણા બકિતના તાર.

“ ઝો બ્રહ્મ ! ઝોકતાર ભાવે બળું છું
કનેપાને સર્ સમર્પણે.
પણ અન્ય કેટકેટલીઓ બાજતી હશે ? ”

(૨૩)

૨૩. પિપત્ની-અનુગ્રહ

યશોન યજ્ઞમયજન્ત દેવાસ્તાનિ ધર્માણિ
પ્રથમા ન્યાસન્નતેહનાકમ્ ॥

યેસકુંડે અપાતા'તા હવિ
ખલ્લવાદી ખાલજુમ'નોઆરે,
'સ્વાહા'.....'સ્વાહા'.....
એ આગિરસયસધૂઝ
સર્વ'ત્ર પ્રસરાવતા'તા શુદ્ધતા,
ને વણીઝમઝેકની
અર્ધા'ગનાઓ મહાનસે રાંધતી'તી
ભાવે રસભોજનિયાં,
રસપાર્તાના વાંચતી ધનિદાસ
દેવાની રસપોથીએથી.
" સખી ! રસનાં છાંટણાં છાંટાય
કે કૂંડાં દોગાતાં હશે રસનાં ? "
ટીકી રહી એ વદંતીને
વેણી ગૂંચતી એક.
" શી માંડો છે રસ-અર્ચા આજ ? "
" સખી એક વહેલી પ્રભાતે
પાણીમાં જમનાજી મઘ'તી,

એવે દીરો કનૈયો-
 ભયુ' ભયુ' હવકાતું ગાધુર્વ.
 પ'ત્રી મગ્નક કરી પ્રશ્નયો
 માન દા'દા કનૈયાને,
 " નદુધારા ! ઉઠારાણી દા'માનદુનારો
 ગયા ઉદ્યાયગે ને
 માર્તે ડરાન આપ આજ
 શું રસ-રમણાએ પધાર્યા છે ? "
 " પાત્રી ? બહેની .. . ! "
 " પ'ત્રી ? સખી ! મુન વલો કનૈયો
 મલકામણાના વેરી ફૂલડા,
 ' રમણી ! વિચર્યો છું રમરમણાએ
 શી છે તુને શ્રમણા
 એકનરે મુજને નિદાગી
 અદ્યપગ પ્રશ્ન પૂછનાની ? "
 એ કૃષ્ણવેળાને સખી !
 મનકતી વદી હું કે,
 ' લાન ! નાગીથી ક્યા ?
 ને અકેના કેમ ? "
 અને પ્રત્યુત્તરમા
 રમેતરો રસેધરે કરી
 મુને બોલીને ભરમારી,
 લગ્નની કહી મુને

‘ લાડીલી ’.....‘ લાડીલી...’
સખી ! બે વાર ! ”

સમીર વાતાંતા
યરાહવિએ શુદ્ધ બનીને.
“ સખી ! આપણુ તો વર્ણાશ્રમે
ભંડારી બ્રહ્મરાનના ! ”
“ સખી ! જ્ઞાન વધે કે રસ ? ”
“ જ્ઞાન.....! ”
“ બહેની...! ભુક્ષામણાંએ તું ભૂવી.
રસવિહોણું નીરસ જ્ઞાન
શ્રેષ્ઠ નથી બ્રહ્મના બ્રહ્મડે ! ”

એ વેણુલે આનંદી
મલકામણુવિરણુહારણી વદી,
“ સખી ! કૃષ્ણજી ‘રસો વૈ સ : ’ છે.
રસરાનનાં લેજે લહાણાં ! ”

એવે લેવકાવવા લહાણાં
આવ્યા ગરવા ગોવાળિયા,
આહિરિયાનો લાઇને સંદેશ,
“ બ્રહ્મરમણીઓ ! સ્વીકારશો પ્રણામ અમારા.
જિરાળ્યો છે ગોપાળલાલ
યમુનાના લીઝુડા કાંઠડલે.
સંદેશ અમે આવ્યા લઇ.
કહાવ્યું છે કનૈયાલાલે

કે ' કુષ્માપ્તિને કાજ
 બોજનિયાં ભાવે પાદવન્ને ' "

અને વધો દસમુખે અન્ય,
 " સ્વહરમણીઓ ! આપના પતિરાજ કેને
 કરી'તી યાચના અમે;
 પશુ વલુદ્ધની રહી
 કુધાને બહેલાવતીબહેલાવતી ! "

અને.....?

અન્યોઅન્ય વાર્તાલાપે
 રાંધણિયાએ ખણખણ્યાં દામ.
 માળ ભર્ષા વાનીવાનીએ,
 ને ઝરી મઠી કંચનની
 ભાવે જમાડવા બોજનિયા.
 શું શુષ્કતાનીની નારીઓ
 આજ રસ-ગાની થયા
 સંચતી'તી ?

યોગેન્દ્ર કિશોર કનૈયો
 પદ્માસને વિરાજવિરાજ,
 રમણીની રસ-સરિતાને
 આકર્ષે'તો'તો નિજ પ્રેમસમુદ્રે.
 પાંત્રી હેમાં હીડોળે ચડ્યાં;
 મુખકાન્તિ લાવણ્યમયીઓની
 લાડના લજ્જામણે લહેરી;

મોહાસ્ત્ર-બાણ કનૈયા-મુદુટિએથી છૂટી
 લાવણ્યમયીએને વાચ્યું હૈયે;
 હૈયાંએ દીધા લોચનિયાને સદેશ,
 ને નયણાં ખોલીખોલી
 નિહાળ્યા નંદકિશોર,
 અનેરી પ્રતિભાએ પૂણું યોગેન્દ્ર
 અવનીએ અણમાં રમંતા.
 પકોઘણી સર્વભૂતાન્તરાત્મા ।
 રૂપેરૂપે પ્રતિરૂપો ચમૂચ ॥
 પ્રકૃતિને એ હૈયામાં ભાસ્યા,
 ને મગનમાં આનંદનદરી ઝાઈ.
 પછી અભરમણીએ પ્રમ્ન્યું
 અક્ષના અનંત અભાસને,
 ને પડછંદ ત્રિલોકે પડ્યા.
 પૃથ્વીએ ઊઘડ્યાં પડળ;
 મહીં મુંછ વિરાટભાવના.
 જગતના ઊઘડ્યાં લોચન,
 ને કામણુપારો કીકીમાં
 હતા કાળુમ... કહાનશ !
 એને નિહાળીને વદી એક
 " બહેની ! પીરમું છું આજ, એવે
 મોહિની લાગે છે બેઢારી;
 અમોઘ નયણે હર્ષનીર
 જ્ઞાન ને જ્ઞાન બુધાવે છે.

સખી ! બૂલી બોજનિયા મે
મેઢ્યા મુખનાસ પ્રીતે
હવે ર ખહેનગે । ”

અને યોવાગિયાપ ગતે
અહારમણી પીગસતી’તી બોજનિયા,
ને આન હતી હતી હેડે
એવે એ સદિયરને
સાનમાં સમજતી વાત
વેણુસરિતા વદાની કનેયે,
” અહારાની રાણીઓ !
વિદ્યા ને રસ વિહોણાદાન
બધ્યા પહુ ગધ્યા વિનાના
છે આ રસરિહોણા સસારે । ”

અને ૨

મહેક્યા બોજનફૂનડા,
ને અમર રા મગબોનાગે
પાખડીએપાખડીએ ગુથ
લહાણા લીધા રસાગ,
ને મઘણો રસપથ
અહારનયોવના અને
મગના ગરવા યોવાગિરાનો,
અને યોગેશ્વર કિરોર કૃષ્ણ
પડી વઘા સસારસાત્તવેણુ

“ ઓ સુંદરીઓ ! રસ ભળે છે આજ

તમ જ્ઞાન સંગાથે.

પાન કરી પ્રસરાવજો ને સુણાવજો

કર્મકાંડી તમ કંથને કે

‘ જગત છે રસ-રસીલાંતું,’

પ્રેમ-ભક્તિરસ સંયુક્ત જ્ઞાનનું

પથ નહિ રસવિહોણા જ્ઞાનનું ! ”

એ કનૈયાવેણુલે

વારીવારી ગદ્ય અક્ષરમણી.

રમ-આલિંગન દીધા-લીધા.

વિરમૃતિ બાસી સંસારસંબંધની,

ને લાગ્યા તાર એકતાર તાલ

આનંદની બજતી વીણાએ.

પછી બજવૈયા કનૈયાએ

નમણી નારીના હૃદયતારે

સૂર સમાપ્ત્યા મીઠકામ કરી.

“ અક્ષરસરમણીઓ ! રસદેશ ટુંદાને

પૂર્ણાહુતિ યર્ષ તમ વાચનાની

હિમ્મતર પ્રેમભાવે આજ.

એના એકનિષ્ઠ આનંદે રાચી

સંસારની યજ્ઞવેદિએ

પતિસંગાથે પૂર્ણાહુતિ દો

નિરોધના મંત્રોચ્ચારે.

પરમ મંત્ર એ ઘઘવાદોઓનો છે ! ”
 અને હૃદય-અંગ મેહી મેહીને
 અંગનાઓ સ્થિતપ્રજ્ઞ બની
 સંચરી પતિગૃહે ડાલતી.

એમને નિદાળીને
 પારખી અતૌકિક ભક્તિ
 કિરોર કનૈયા લાલુની,
 આશ્વર્થભુગ્ધ ડાલ્યા પતિરાજ
 કે શા શા સ્વામસુંદર-પ્રભાવ
 ને એકામિતિવૃત્તિ-ભાવના
 છે નિજ અર્ધાંગનાઓનાં !
 “ જાત ! યશ કયાં અનેક,
 ને જ્ઞાનની કરી અર્ચા,
 લીધી ન એકાગ્રતા તો ય.
 પ્રાપ્તિ તેની સહજ સુશ્રમ થઈ
 સુભાગી સુપત્નીઓ આપણીને ! ”
 “ દેવ ! ભાખનારા આજે ભાખે છે;
 પણ કૃષ્ણજીની ઘઘા-ઓળખ તો
 જન્મોજન્મની પ્રાપ્તેદી છે ! ”

અને રટણ કરતી રમણોને
 એને મેહીને મુમધુર સ્વર સંજાળાયો,
 “ કૃષ્ણજી...કૃષ્ણજી ! કૃષ્ણજી...કૃષ્ણજી ! ”

(૨૪)

ગોવર્ધનધારી

ઐ હતી ઋતુ વર્ષા.
નિર્મળા આભે ધૂમ્યાં વાદળ,

કે મેહ ઝીલે ગરવા લોક
કનૈયાની પ્રજાભૂમિના.
અને.....?

એ મેહનૃપ્તીથી ધરાએ
નવજોગે વહ્યા યમુનાજી
વેગે ઠરતા સાગરમિનન-પ્રતીક્ષા
ઓઢણી નીચરેરી ઓઢીને
પ્રજાની રસાળ ભૂમિએ
ઓઢ્યા લીધુઝ વાધા
જેવ-જીમોણા જેવના
ધરતીએ ઊડતા ચાલતાને

એને આનંદીના નિહાળી
થોભાવી નેહ નીનગતી મેહ-વાદળીને
ભાતુરાજે રમણાએ ચડ્યા,
ને આકાશરંગીના જેવી ચીર
સજ્જનતા'તા રંગ-વાદળીને
પંજી ચીરની દેતા આડ
કે ન નિહાળે પૃથ્વીના લોક.
ર ગરમણાએ ચડેનાને
શુ વસ્ત્ર-હરણ ચતા હતા
આકાશ-ગંગાને તીર ?

ને મુરારિ મોગમુગટધારી
નેહની વેણ વખવે ! ”

પંક્તી.....?

પ્રભાત પૂરું થયું છું,
મધ્યાહને સંચર્યાં તા માર્તે ડરાજ,
તો મ જગંતી મિનન-આશામા
માણુવાં હતા એને રસ-સ્વપ્ન
ને સાકાર કરવી'તી પ્રેમ-કલ્પના
છપીલા એ બસીધર સગાથે.
સોણુવા સેવતી મુરારિના,
બાવરી બનીને વિનાસ-દસાએ.
ઉર-કળશ ધરતીએ દોળાતાંતા,
છલકાવતા એના હૈયાના માધુર્ય.
પવને બિડતો'તો ઉત્તરીય પાવવ.
લગીરે એને નહોતું બાન
કે આમતેમ દહેલે છે સાહેબીઓ.

એવે એકે આવી... ..

ને ઘડીક નિહાળી રહી
પણોની પ્રાગ્જાદિત સથાએ
પોટેલી વ્રજકુમારીને

ખેલતો અફેલીઅફેલી
 ચ પક-ઝેડલાના ચ પક-ફસડે
 મનડાના કાતકાઈ મન-તડ જે

એવે વદી સખી,
 ' / મમાનન ત્યા ! ની આધિ છે આજ
 અમાધિ પ્રેમ-યોગેશ્વરની ?
 દેમે જીએ છે સાગર,
 ને દેના ખાધ છે ઉગ-મેળા.
 મીન-લોચનિયા મુમે છે વમઢે
 દેદ-નાડીએ તુકાન ભામે છે.
 પ્રણય-પ્રસાદના ક્યા પાળીની
 સફર છે ? '

' સજની ! મધુમદન આવ્યા ન દહ.
 માધુયંબરી ઝાનુ વર્ષા
 અનુયો ભામે સવળા રિના
 રેમે દુગમ ને રસોત્ક પ થાય છે
 એની મધુરી રમગળાએ
 કો' મૃગનોયનીના
 ઉર-સરોવરમે ખીવેના ફૂવડે
 પૂરાયા ને નદિ દોષ ને મધુકર ? "
 રાધાકિશોરીની આખડ-નીમા

કીકીએ માંડ્યાં ફેરણાં.
 મલકી સદિયર એ નિહાળી
 વેણુમાં કહેતી મર્મે,
 " સખી ! ઝૂલો છો બે સીમાંતે
 નંદગાંવ ને વૃષભાનનગરના;
 પણ સુણુએ સાહેબીયા !
 ' ઇન્દ્ર-યજ્ઞ અટકાવ્યો કનૈયાલાલજીએ, '
 એમ કહેના'તા વગના લોક.
 ને પુનિત પ્રભાતે કાલ
 છે ગિરિ-ગોવર્ધન-યજ્ઞ ! "
 રાધિકા એ સુણી ઝમકી,
 ને રમણુએ ચડ્યું સર્વ સૌન્દર્ય.
 દિગંતદર્શને સૃષ્ટિ નિહાળી
 પ્રકૃતિ-એકતાના યોગદર્શને,
 ને લાધ્યું ક્ષાન્ત-દર્શન.
 મક્કકામણું મુખડે સધું,
 ને પછી ઉચ્ચવાં વેણુ,
 " સગની ! આપણુ વળવાસીને
 ગૌ-વર્ધન કરવાનાં; ને
 વનના વાસ એ આવાસ છે.
 મનુષ્ય છે બોકતા, ને
 ધરતી બોળ્ય છે.
 અવશ્ય ઉકેલવી છે સમસ્યા

કૃપ્ત-કનૈયાસાધને આ ! ”

અને.....?

એ બીજું પ્રભાત....!

ગિરિ-ઉત્તમ માણેા મજે
આનંદના પૂર્ણપૂર્ણ દેસાએ,
ને પ્રસરી સુવાસ અવકાશે
મધ્યવાયુના અગધ-બધને
રિશ્મિત ઝળના મૃદોપમૃદે
અને ઈન્દ્રલેપે ..!
સ્વર્ગલોકરાજન કોપ્યા
કે ભૂલેપે મજ નાનકડાએ
અરસોધા મુજ માનસ્ય !
અને કોપીને દેવેન્દ્રે
પૂર્ણનીર ‘સાર્વર્ગ’ ના
ધોધ અરખનિત વઢાડ્યા
કે મજના કરે વિનાસ !

અને... .. ?

આધી આભે છવાઇ,
આઝાઝા પડાડ સાં વાદળ
આકાશે મજને ધેરતા

છવાયો ઘોર કાળ અધકાર
 ગાજ-વીજને ધણુણાટે
 ધરતી ચે ધૂજવા લાગી
 ને પછી ત્રમઝદ તૂચો
 અરખનિત બીનલુ મેઘ
 પવનના તુફાન સગે
 વૃક્ષ દાળ્યા, ને પડી
 વેરાન કર્યા ટહોને
 ભાભરડા બીણુ દેતી'તી ધેતુ
 રુદન બાળ-ગોનાગીના
 હૈય ના ચીરતા તા પડ,
 ને ટાટે થરથર ક પતી માત
 ગોદે લેતી'તી બાળ !
 શુ મહાપ્રાનય ?

અને નદવર
 એકતુ-અટ્ટલુ બિબુ'તુ
 ટાપુ શુ મદાસાગર મધ્યે
 જળ-પ્રાનય પ્રજે ભાસતો'તો
 ધરા ચે સ ધરતી નો'તી નીર
 જૂથે મળી'તી ઘન-નર-નાર
 મહા ઉત્ક્રાપાતે ફૂંખા તા સૌ

ને આને અદૃશ્ય કરતાં ત્યા
મગ્નના ત્રમચ્છ મેધ.
વીજળીના હાકામગ્નકા
ધરતી ચીરી પાતળ ફાડી
જાળે હાકાવતાં ત્યા પાળી,
શિયાવત્ સિંધર દનાં માનવ
અન્યોન્યની હાંફેફાંફે.
ચિતાર કારમેા દતો-
દિલ દવાવનો, દુઃખિયો.

એ નિદાણીને.....

જાળે પ્રજરાખીએ વાટ લાંબી
પ્રજરાજન-મિલનની.
એને ઉકેલવા દના
મૂશગધાર મેદના મર્મ.
એને ઉકેલવા દતા
પ્રજ-નર-નાર-સ રક્ષાબુના બેઠ.
એ સુસવાટા કરતા પવન
ને મેધધાર ઝીવતી
રાધિકા કૃષ્ણ-મિલને સંચરી.
નહોતા એ અભિસાર,
પણ દતા પ્રજાવાસીના

પ્રલયેથી ઉગારવાના સાર.
 અને..... ?
 ' કૃષ્ણ....! કનૈયા....! ગોપાલ....! '
 હવા-ગિરિએથી પવનસુસવાટા સંગે
 કૃષ્ણકર્ણે સુણાઈ સૂરાવલિ;
 ને વિચારંતા જૂથેથી સરી
 ઝીલી એણે બાર મેઘની ધાર
 અમોઘ મૂશળધાર વર્ષતી,
 જે ઝીલતો હતી ને
 બીજતીતી નખથી સિખ લગી.
 " અ...હા...! શું પ્રકૃતિ-સૌન્દર્ય !
 મનભા- રાખાદુલારી ! "
 એવે...?
 કનૈયામિલનની વાટકલી નિહાળતી
 ચઢી હતી રમણાએ આજ.
 "કૃષ્ણ ! પરિહાસની યે હોય સીમા.
 બીનો દાહ મજે લાગ્યો છે,
 એવે મલકામણું તુજ મુખે
 પ્રતીતિ દે છે કાળ-લૈરવની ! "

અને વીતી શાંત પળ બે;
 ને રાધાના મૂક મુખડેથી

શોભન ઉર-હેલાનાં
 મુગ્ધ મનડાની એકાગ્રતાને
 એકાગ્ર કરે છે ધારણા-ધ્યેયે,
 શા સૌન્દર્યના રંગ-અંગે
 મગ્ન કાપ્યો છે મેઘ !
 'મગ્ન-સૌન્દર્ય-પ્રકૃતિ'ના ઉત્તરીય વસ્ત્રને
 છેદીછેદીને ભીંજવી
 ઉર-ટોચ-નિરીક્ષણની એ છે
 કેવી રસાળી લહાણી !
 શું કૈલાસ-શિખરેથી
 હિમ-ગંગા વહે છે સૌન્દર્યની ?
 અને છત્રાષ્ટ વર્ષતા મૂલ્યગંધાર મેઘે
 રાધા-મુખડે રોષભિન્નિત ગ્લાનિ.
 "કૃષ્ણ ! પરિહાસ તજ,
 ને જળ-પ્રસયેથી ઉગાર મગ્નને,
 ધારણ-ધ્યાને ને સમાધિએ
 ચિત્તની એકાગ્રતા કરી
 શોધીને મહા મારમગ્ન ! "

અને... .. ?

મગ્ન-નર-નાર દોર્ષા
 કૃષ્ણે કહીકહીને કે

દયથી આંગળીએ તોળી
 ફૂલડાં મલકામણાંનાં વેરી
 કનૈયો નાચતો હતો
 રાધાનો કામણુગારી કીકીએ.
 આડ હતા નંદીના
 ને જહ્નુ ભુખાનના.
 યશોદાનાં માતૃ-વાત્સલ્ય-ઢાંકણુ
 શું રાધા-પ્રિયાના લાગ્યા નયન-દોર
 ખાળતાં હતાં ?

અને.....?

સમ્યા મૂશળધાર મેહ,
 સ્વર્ગલોક-રાજનની હાર
 શું થઈ ભુવલોકે
 મજરાજનથી ?

‘ક્ષમા, પ્રભો ! બારબાર મેહ
 વર્ષાગ્યા મજને રોળવા,
 પણ કેટકેટલાના ટક્યા છે અહંકાર
 કે નબે મુજ અહંકાર ?’

મંત્રમુગ્ધ મજ લાસ્યું
 નિદાળી ઝૂકતા ઔરાવતને
 ગિરિ-ગોવર્ધન-ચરણે;
 ને અબાડીએથી પ્રણમતા બિતરતા

(૨૫)

ગિરિ-ગોવર્ધન-ધર-ધારિણી

હીંથકો બાધ્યો'તો

તરુવતાની ઝૂલંતી ડાળીએ;
ભાનુરાજનાં દીપંતા તેજ
કનૈયાને કુંડયે ઝબકીને
દે કર્તા'તા તેજ-ઝનક
રાધાની હેમ-નયડીએ,
ને પ્રકૃતિ-સૌન્દર્યના મહાઝૂથને
ધનસ્યામને ગોરી યુનાવતી'તા,
ને ઝીનતું સહિયરટ દ
ઘુનાનતું કનૈયા-નેણુના.
રાધાદુવારીને હતી સમસ્યા
કે ' ગિરિધારી બન્યા કહાન
ટચવી આંગળીએ તોળી
નાનકડે ગિરિ ગોવર્ધન,

“ જૂઓ, જૂલો ને મારા સ્વામ !
જૂવણે રાધા ઝુનાવે !

રિસાણા રાધિકા પ્રલુપ્ત-રસ દોળી,
શાના ઝુનાવે ધનસ્વામ ?
જૂવણે રાધા ઝુનાવે !

નાનકડો ગોવર્ધન આગળીએ તોળી,
'ગિરિધર' લીધા મોટા નામ !
જૂવણે રાધા ઝુનાવે !

ગોવર્ધનધારીની એ ઉરધારિણી,
શુ ન એ ગિરિવર ધર ધામ ?
જૂવણે રાધા ઝુનાવે !

બોમની ઓઢણીએ રાધા સમાણી,
જૂલે નિરાટને વિરાગ !
જૂવણે રાધા ઝુનાવે !

• • •

અલુહિતર કનૈયા-નેલુવા
કાષ્ઠકાષ્ઠ કહતા કુઘા,
ને સદિયરટ્ટ દ મનકામણુ
પ્રકૃતિના માયરામા છાનુ છાનુ
લોચનિયા મદધેરાં નયાવી
જગતના લગ્નધૂંધટડે હતુ સમસ્યા કહેતુ

પણ એ તોળતાને

શું ન તોળતી એ

દેવા-હિર-ગિરિ-સિખરે ?

उर्व्यां योऽपि महीधरो लघुतरो

वैभ्या घृतो लीलया

तेन त्वं दिधि भूतले च सतत

गायधनोद्धारक ।

एवा त्रैलोक्यधरं वदामि कुचयो-

रमे म तद् गण्यते

किं वा केशवभागणेन बहुना

पुण्येयંકો लम्बते ॥

નાનું - પર્વતકુ કરે ધરી લીધું

બીબામહી પૃથ્વીએ,

તેમાં શું નિતને ખાંચે મહી-નખે

ગોવર્ધનોદ્ધારક,

ના લેખાય તને ત્રિનોકધરને

ધારુ કૃપાએ કુ, ને

બોલ્યો કેશવ । ॥ વલે ? યશ મળે

પુણ્યો ધણું હેાય તો ।

અને ?

✖

✖

✖

“ જૂલો, જૂલો ને મારા શ્યામ !
જૂલણે રાધા જુનાવે !

રિસાણા રાધિકા પ્રણય-રસ દોળી,
શાનાં જુલાવે ધનશ્યામ ?
જૂલણે રાધા જુનાવે !

નાનકડે ગોવર્ધન આંગળીએ તોળી,
'ગિરિધર' લીધા મોટા નામ !
જૂલણે રાધા જુનાવે !

ગોવર્ધનધારીની એ ઉરધારિણી,
શું ન એ ગિરિવર ધર ધામ ?
જૂલણે રાધા જુનાવે !

બોમની ઓઢણીએ રાધા સમાણી,
જૂલે વિરાટને વિરામ !
જૂલણે રાધા જુલાવે !

• • •

અણુહિતર કનૈયા-નેણુયા
કાલકાલ કહતા કુવા,
ને સહિયરટુંદ મનકામણું
પ્રકૃતિના માયરામા છાતુ છાતુ
લોચનિયા મદધેરાં નયાપી
જગતના લજ્જાધૂંધટડે હતું સમસ્યા કહેતું

કે 'છે એક જ પુરુષ કૃપ્યુ
 ને અન્ય નારીમય છે જન્મતે.'
 શું યોગેશ્વર કૃપ્યુની સમસ્યા
 અણુચિકલેલી હતી ગોપીટ દે ?
 પણ ના...ના...નહિ.
 પ્રેમસક્ષ્યા-ભક્તિના તાર
 જાણુ પણ હતા અણુમણુ
 મજ-ગોપાંમનાને હેડે;
 ને મળંગના રાધાહેડે
 જ્ઞાન, સ્વાર્થ, ને પ્રેમનાં
 આછાંઆછાં હતાં આચ્છાદન.
 એને નિહાળ્યાં.....
 ને ભણ્યા કાંપકાંપ
 અભેદ ભેદ પ્રેમના
 ઉકેલાના એક મળંગના-અંગે
 કૃતિયાની જીજ્ઞાસ-આંખડીએ.
 મૂક હતી એ સમસ્યા,
 ઉકેલાતી મૂક બાપાએ
 હતા નયણાંના મૂક નાચ.
 પરિભ્રાષા હતી એ મૂક.
 પછી રવમ સગા આ સંસારે
 સોણલાં રાધાને લાગ્યાં
 અને એ મોણ્યું...!

(२६)

राधानुं संसार-स्वप्न

ये ह्यं राधिकासौख्यं !
महीं हती प्रज-वनराज-

તરુણતાની મીઠીમીઠી ઝાંઝા;
 ને કો' મધુરીની મધુર વાણી
 મધુસૂદનને મારગડે સુલ્કાઈ,
 " રસસદન ! રસ-સુખણ ! "
 અને થંબેા કનૈયેા.
 " પ્રિયા ! રસ-દેશ વૃંદાવને
 સકળ ગોપીએ છે રસીયા
 રાધાના પ્રણય-રસ-ભાવ ! "
 " પણ કૃષ્ણજી ! કહેજો મનથી લગીર-
 શપથ છે તમને પૂરા
 મજના પ્રકૃતિ-સોન્દર્યના-
 કે ગદ્યા સંગે કરતા ગમજી
 કેટકેટલીને સંભારી છે ? "

અને કૃષ્ણમુખડે
 રસ અર્થા મધકામળે અગોધ,
 " પ્રિયા ! વિરક્ત-સ સાર-ભાવે
 રસ-રમણના લેરાં લદાણા,
 એ રમોપદેશ છે રસ-સ સારનો ! "

અને સુણી વેણવા
 આખાલીના રસ-સાગરે
 રમણીની નાચી કીડી,

“ કૃષ્ણજી ! રસોપદેશ દીધા;

પણ કેટકેટલા ઉપદેશકોએ

આચારે મૂક્યા છે પછી ? ”

“ રસોપદેશ—પ્રમિકા !

લગીર વાંચ પ્રણયના ઇતિહાસ

મુજ હેયે ભેટીને.

હેયે નિહાળી હેયું.

અમ ભાગશે તુજ

મન એકતાર-ભાવે । ”

અને ડમ ભર્યાં ગોપીએ.

સૌંદર્ય છતવા સૌંદર્યે

જાણે ચાલી સૌંદર્યેશ્વરી.

પણ પછી થંભી લગરીક.

“ કૃષ્ણજી ! અમ પરણેલી નારી... । ”

“ પરણેલ પ્રિયા ! પ્રિયતમ તુજ છે

અંગે સંસારના આ;

પણ આત્માના રંગે છે

અહાંડના અહા-એકતાર.

હું અહાવાદી છું, રસ-લલના । ”

“ કૃષ્ણજી ! વાટે ભરમાણી મોટી વાતે,

ને લીધા દર્શનના લાંબ.

એવે લાધ્યા સ્પર્શના ભાવ.
 અળગા રહેાં, મુરારિ ! ”
 અને ઓપેનાને ઓરો
 શું આમંત્રતી હતી એ ?
 અને..... ?
 “ કૃષ્ણ ! પાલવડો મ ઝલો.
 ફૂલડાં વીણે છે નાની નણુદી.
 ભણુશે તો વેરશે અમ
 સામુજીને કહેતાં માન
 કે પરનરના રસોઘાનમાં
 વડુઆર ફૂલડોસ ખેલતાંતા
 “ મજવડુઆર ! તમ પનિ છે સંસારે
 રસ-પુરુષ ચૈતન્ય-સૌંદર્ય-દેશને ! ”

અને કર ઝલ્લી કંઠે રોબાવી
 એના કર-બાંધનની માળ !
 પછી મુખડે દીધું સુંબન,
 ને ઝગડો સુંબન-રસ-માણુબદારિણી.
 “ કૃષ્ણ ! મુજ ગોરા ગાલે
 શા દીધા શ્યામ રંગ ? ”
 “ શ્યામત્રિયા ! શ્યામ તુજ કેશવસિ છે,
 ને શ્યામરંગ કબરાળાં નયન;

સ્વામ નનિંદુ-શોભન
તુજ યોગ ગાયને છે । ”

એવે કુ...ઉ.. ક બોલી
સ્વામવર્ણી રસ-કોકિલા,
ને તૂડી કમખીની કસ
આનદ-સ્વરૂપ ધનસ્વામ-આધિગને,
ને ઉર હેલે ચડ્યાં
રસ-સ્વામની અ તગ-સૂરાસિન્ધે,
પકી ગોરીમુખે થે હતા
શરમામણાના આજી શેરગ.
એણે આભે નિહાળ્યો
સ્વામ-મેવસ્વામ
દૃષ્ટિના ખેંચ્યા દોગ.
પણ એવે લાગ્યા ખે ચાણા નપણા
નીનાજર ધમુનાનીરે,
વહ તા સાગર-પ્રતીક્ષાએ,
શુ એ હવો રસ-સાગર ?
ભાસી એ પૂજારણુ એની
ર ગાયેલી એકનિષ્ઠ બાવે
સ્વામના ધનસ્વામ ર ગે.

અને.....?

મેં હજુ રાખ મેં બુદ્ધ
સંસાર-નિવાસે લ. પિયુ.
પુન વધુ મેં મજુ...

(૨૭)

પ્રાણેશ્વરીનાં પ્રકટ દર્શન

અને....એ...!

ગોકુળનું નાનું હૃદય ગૃહ,

શુ લજ્જના ઇતિહાસ
રોળી નિર્લજ્જતાના રેલાના છે
સ સાર-ચોપડીએ ?

“ કનૈયાદાવ ! પત્રી મે
પોદાડી નાની નણદન
ગાઈગાઈ નણદન-રીરાના ગાન,
પણ હવે પ્રણમીપ્રણમી
પ્રેમેશ્વર ! તુજ પ્રેમને
નિવેદુ છું લળીનળી કે
અરવેદ મુજ અગે છે,
નયન-લગ્નમર ભાગે છે,
‘શ્રુકટિ બીજ છે ગસાળ,
વેણી બીજ છે શિગ-અગ્નિ !”
અને . . .”

એ પ્રહર રાત્રિનો
લાસતો’તો સ્વપ્નામા
દિ એ પોદેની વૃષભાનદુવારીને.
કનૈયાએ ગૂંથેલી વેણીની
સેર કર-રપરો છોડી,
ને છૂટ્યા બધમધન.
કિશોરીની ચસચસતી ચોળી

ને નંદકિશોર જિઆજિઆ
 સાન કરી સમજાવતા'તા
 પિત્રાને પતિથી જાની,
 મિત્રરી રાતડયી
 ને ભાસી ગૃહે;
 સંકલ્પ પતિની
 જાનાં ડમ લયો પુનિગણુએ
 રાત્રીમાં જોઈતા મમીપ

સાન કરી મુજને તેડી,
 ને રેલાની કટાક્ષવાણી,
 'લાલડની ! લખા લયો છે કાંડર
 મુજ જ્ઞાત ને તમ લરચાર પ્રેમના.

શુ લક્ષ્મીના ઇતિહાસ
ચોળી નિર્લક્ષ્મીના રેલાવવા છે
સ સાર—ચોપડીએ ?

“ કનૈયાવાય ! પત્તી મે
પોતાડી નાની નણુદય
ગાઈગાઈ નણુદન—નીરાના ગાન,
પણ હવે પ્રણમીપ્રણમી
પ્રેમેશ્વર ! તુજ પ્રેમને
નિવેદુ છુ લળીનગી કે
પ્રસ્વેદ મુજ અગે છે,
નયન—ભગ્ન ભાગે છે,
શ્રુકટિ બીજ છે રજાળ,
વેણી બીજ છે શિગ-પ્રગ્વેદે ! ”
અને.....”

એ પ્રહર રાત્રિનો
ભાસતો તો સ્વપ્નામા
દિ એ પોટેની વૃષભાનદુનારીને.
કનૈયાએ મૂથેલી વેણીની
સેર કર—રપરો છોડી,
જે છૂટ્યા બધનધન.
કિશોરીની ચસચસતી ચોળી

ઉર-હેલાએ બિછળી,
 ને તૂટી લીલુડી કસ;
 ચીર ચોળાયાં પાસવડાનાં,
 ને કટિ-મેખસાની તૂટી દોર,
 અને પછી...?
 એ વીતંતા રાત્રિ-મંદરે
 નિર્જીવ દીસતી'તી સંસારશાંતિ
 રાધિકાની સ્વપ્નદશાએ.

મોર-મુકુટધર કનૈયો
 ચાંદનીના પ્રકાશંતા તેજે
 કટિ-મેખસાનો બાંધી બંધન
 વીંટાળતો'તો છૂટ્યા પાસવડ.

અને... પછી...?
 અપકી જાગી રાધાકુમારી,
 પથમાં એણે અપ્રમાણ નિરખી
 કનૈયાની રસ-લીલા.
 વાતા હતા અંદર પડન;
 ને સાહેલડી એક
 ફેલડાંની ગૂંચતી'તી માળ,

ને ચરંતી ધેનુ સમીપે

સોહાવતી'તી વ્રજકુંજને.

“ સખી ! અગાધ મુગ્ધ મનડે

વિદ્વજતા બાસે છે આજ,

કે ‘ કેમ ન આખ્યા ગિરિધારી ? ’ ”

“ વૃષભાનદુસારી ! વખતનાં વીત્યાં નથી વહાણાં,

તો ય શી બાસે છે વિદ્વજતા ? ”

“ સગની ! જો દિ' હયાં 'તાં ચીર

કનૈયાએ કદંબ કેરી ડાળેથી

એ દિ'નો નથી બાસતો

બકેલી રાધાનો કહાન ! ”

“ સખી ! હું પાઠવું છું કહાન ! ”

અને.....?

મલકામણાંનાં સંતાડી રહસ્ય

સહિયર સંચરી સાચાની શોધે;

ને એ મળ્યો મારગડે

સૌંદર્યે વેરતો વેણુલાં,

“ જોગન મદમાતું વ્રજનું

કયો રસ-દેશ જીતવા

ધનુષ્ય-બ્રહ્મકુટિ ખેંચી સંચરે છે

સચોટ મારવા નેણુલાંનાં બાણ ? ”

હર-હેસાએ ઊઠગી,
 ને તૂટી લીલુડી કસ;
 ચીર ચોગાયાં પાલવડાયાં,
 ને કટિ-મેખલાની તૂટી દેર,
 અને પછી...!
 એ પીનંતા રાત્રિ-અદરે
 નિહંવ ઢીસતીંતી સંસારઘાતે
 રાધિકાની સ્વપ્નદયાએ.

મેર-મુદ્દતધર કનૈયે
 ચાંતનીના પ્રકાશંતા તેજે
 કટિ-મેખલાનાં જાંધી બધેન
 પીંટાગતોતો દ્રુપદ પાવન.

અને...૫ ગી.. !
 જગતી જગતી રાધાકુમારી,
 પગમાં એણે જગપ્રભાજી નિરખી
 કનૈયની કસ-લીલા.
 વાતા દના મોદમોદ પાવન,
 ને સ દેસડી એક
 કૃષ્ણાંતી શ્રુષ્ણીંતી માળ,

ને ચરંતી ધેનુ સમીપે

સોહાવતી'તી પ્રજાકુંજને.

" સખી ! અગાધ મુજ મનડે

વિહ્વળતા ભાસે છે આજ,

કે ' કેમ ન આજ્યા ગિરિધારી ? ' "

" વૃષભાનદુસારી ! વખતનાં વીત્યા નથી વહાણાં,

તો ય શી ભાસે છે વિહ્વળતા ? "

" સખની ! જે દિ' હર્યા'તાં ચીર

કનેયાએ કદંબ કેરી ડાળેથી

એ દિ'નો નથી ભાસતો

અકેલી રાધાનો કહાન ! "

" સખી ! હું પાઠવું છું કહાન ! "

અને.....?

મત્તકામણાંના સંતાડી રહસ્ય

સહિયર સંચરી શાશ્વાતી શોધે;

ને એ મળ્યો મારગડે

સૌંદર્યે વેરતો વેણુલાં,

" જોમન મદમાતું પ્રજાનું

કયો રસ-દેશ જીતવા

ધનુષ્ય-બ્રુકુટિ ખેંચી સંચરે છે

સચ્ચોટ મારવા નેણુલાંનાં બાણ ? "

“ કૃષ્ણ ! ‘સેશ્વરને કરવા કેદ,
 ને આણુવા છાના બાંધી,’ એ
 છે અમ રાધા-રાણીનો સદેશ ! ”
 બને સુંદરી નિદાણી રહી
 ગેબુમાંના કાંઈકાંઈ નાચે,
 બને જોશી કનેપે
 પૂરા કર-પિંજરે !
 શું જામવા પધારેલી જવાહર !
 શું કેદ થઈ સૌંદર્ય-સેના-સરદારિબી !
 “ કૃષ્ણ ! બમે નથો રાધારાણી ! ”
 “ મોપકિશોરી ! વજ્રની ત્રિમ-બુમિએ
 બારાપિકા રાખજુ છે ગોપવધના,
 બારાપતી હૃદય-એકનારે
 બેઠાકી બાનંદરવરજને,
 શા વગી બેદ મળે ! ”
 ‘ કિરીટમાલ ! વજ્રગાહવા છે અમથી
 દણ જોવનના બેદ,
 નથી ઉઠેમવા દણ
 બોસરાથી અમ સાગરબું બોવન ! ”
 “ કિરીટી ! બાપે ન બોલારે બોવન
 રમનંદની રસ-મિદિએ,
 રાંસ રનાં બાંધ્યાં બોવન,
 ને રા.વસા એની બેઃ

ન પ્રાપ્તાય એકાકી આનંદ
 અનંત-અસાંક-એકતારનો ! ”
 અને ડગમગ્યા સંસારભાવ
 દિવ્યાત્માની દૈવી નજરે,
 ને ડગમગી દેહલતા તરુણોની;
 મનડા-સાગરે મન્યન જાગ્યાં.
 “ લાવો, પાળ બાંધું સંયમની ! ”
 એ હતો મનઃઉપદેશ.
 કહેશો ક્યાંય રહી છે બાંધી
 સંસાર-સંયમની સરકણી ગાંઠ ?

ને છૂટી કમખાની કોરની
 લીધુડી દોરીની ગાંઠ.
 પછી બંધનને લાખ્યાં અબંધન.

x x x x

પણ પેલી... મજકુંજે ?
 કૃષ્ણના પ્રણય-અજ્ઞાસ-વિહોણા
 નહોતા પ્રકાશ રાધિકાદેયે.
 દિન-મણિનાથ કૃષ્ણ-માનુના
 કિરણનેજે પણ બીબીને એ
 તરુ-પાંદડીની લેતાંતા ઓથ

હવાવતા રમ્યામ હાંચ
 વિચારમસ્ત રાધા-મનરે,
 ગુંગરવ કરતાંતા શ્વમર કાળા
 બ્યાડ લઈ ગીચ છાંયડીની,
 ને અંદ્રમુખી રાધામુખરે
 વિવાદના હતાં વાદળ,
 અ ગ-સરોવરિયે બીડાતાંતા
 કરમાધને ઉર-કુમુદ એ
 કુલગનિયને છંદે હાના
 મગ્ધાનાં વહંતા નીર તીરે,
 ને રહી અસ્તવ્યસ્ત ચીર સંકાર િ
 સહિમર રાધાદુહારીની,
 ને નંદુમારે પધાર્યો સમીપ
 ૧૦ પ્રિયે ! બહુ-આનંદ-મારગમ્મી
 એક પ્રવાસિની હતી
 એને સસાર-વાડ વટાવી
 મારગમ્મ ચી ખ્યાની લાગી વાર
 કામા કરજે, રસ-સલ્લુી ! ”

અને અનિમેષ નિહાળી રહી એ
 ટીકીટીકો અ ગના રંગ
 પીળા-પીતાંમર-ધારીના,

ને બ્રૂકટિ બાલયંદ્રે ભેટી,
 પછી સર્પાં રોપવેણુજાં
 કટાક્ષે બર્પાંભર્પાં,
 " કનૈયા ! ઘઠાંડના ભક્ષા ચીંધ્યા
 મારગડા કો' પ્રવાસિનીને । "
 " રાત્રે ! છે મુજ નેમ
 કે ભૂલેશાંને ચીંધવા રાહ । "

અને પણ એક વીની,
 ને રાધાના રોપીતા નયન-દોર
 કૃષ્ણ-ભાસપદે અટવાયા
 કો' સલનાની કેશાવસિ અટપડાયેલીએ.
 પછી નિદાળ્યાં અંગેઅંગ,
 " કૃષ્ણજી ! ગાલે છે કાળળ કેરા ડાઘ;
 દંતક્ષન એજો લાસે છે;
 ને હૃદયે છે માલાના ડાઘ;
 ચોળાયેલ છે પોળું પોતાંગર;
 શા શા મર્મ છે, કહેશો ? "

નિહાળી રહી સંસાર-દરે
 અસારનાં તરણાંએ તરતી
 ગાયાએ જપમાન નંદિની
 વદતી હતી વેણસાં,
 “કનેયા ! નિર્લજ્જા મૂકે છે માત્રા,
 ને ભરમીમૂત થાય છે મુજ દેયું,
 કે દૂતી પાઠવી સદેશડે,
 ને દૂતીને દીધાં પ્રજુપદાન ?”

એ વેણ રાધામુખડે
 અટવાઈ ધૂમતાં રણાં
 એ ઓજર્ના દાર બીડીને,
 ને સરી અશ્રુધાર
 લિંગવતી ધરતીને.
 એ નિહાળીને
 પદી મર્મવેણુલાં
 ડગ ભર્યાં અલભેત્તઅએ,
 “સંસારની વેદિએ અશ્રુધાર
 પાવન કરી મનઝતે
 સચ્ચિદાનંદના સંધાવે એકતાર !”
 અને.....?

(૨૮)

દાણુ-લીલા

અને એ બીજું પ્રભાત...

મહિયારણુ-વૃંદ સંચરતું
 મહી વેચયા મધુરાનગરે,
 એવે વ્રજની મહિયારણુ-રાણી
 માથે મટુકી મેલીને
 મારગડે મલ્લપતી મળી,
 અંગે યૌવન-રંગ હતા,
 પણ મનડે નહોતા કિમંગ.
 રિસામણાં હતાં કનૈયા ત્રંગે;
 પણ તેા ય આવતાંતાં રનેહનાં સોણુનાં
 ઊરના એકાતે છાનાં
 ને દૈયાના હેતે છતરાપાં,
 વદાવતાંતાં જિનાં અશ્રુ
 રનેહીના સોહામણા સંભારણે.
 એ નિદ્રાળીને.....
 સમીપ સંચરી એક વદી,
 "વૃથભાનન દિની ! હેલે છે શિરે
 મટુકો મહીડાં મીઠવાંની;
 પણ સ્થામ કેશની ગૂંચી વેણી

અરતબગત-નિદ્રા બાસે છે,
 શુ બાધના સ્થામરગી સૂણાને ? "
 " સખી ! છેડ ઘનસ્થામની વાન
 મુજ ગોરા અંગે લાગે
 એના સ્થામ ગ્રાધ ! "
 પછી સહિયરની સાન
 ઝીલી ખીજ સાહેબડીએ,
 ને નેણનાના વેર્ષા દ્વરથ
 એની પ્રસરી સુખી
 સૌ દર્પભર્ષા વજ-સરોવરિયે
 સૌ દર્પ-નીર હેને ચડ્યા
 ખણ પદનકમળ રાધિકાના
 શુ ખીજતા'તા રોપ-ખિન્નતાએ ?
 " રાધિકા સજની ! મધુકર-ગિરિધારી કદાન
 ગુ કો' ગિરિમાળ-વૃક્ષ-કુળે
 ગિરિવર ધર ધારિણી સંગે રમ્યા ? "

વમુનાશ્વના વહતા તરંગ
 ડગ ભરતીના કપાનના'તા અંગ
 બાન્ધ દે ભૂકુતિ બેગી,
 ને રેખાયેન સે ધીએથી સિદ્ધરકણ
 ગગનવર્ણા દમ...દમ દપકપા
 સાથ ધરી પ્રસ્વેદ-ખિદુના
 " સખી ! સુણ્ય 'તુ વીતેલા બૂનકાંગે,

પ્રતીતિ એની વર્તમાને થઇ,
કે ' પુરુષ નથી પ્રકૃતિ-આંધ્યો ! ' "

એ વદતાંવદતાં....
વિચારશ્રેણીએ વદનારી બૂલી.
એનાં અવરોધી બૂલણ્યાં
સહિયરે વિનિમય કર્યાં કટાક્ષના,
" રાધાદુહારી ! ભણુતર ભણ્યાં અપાર
સધુ વયે યે વૃષભાનનગરે;
પણુ કામશાસ્ત્ર સમજવાને,
આચાર્યપદે અર્ધ દહ રથાપો
નિજ નેત્રને દહ બાણુ-પ્રભાવ
કે માન મેલાવે માનધારીનાં,
યોગેશ્વરના યે મેલાવે યોગ,
પ્રણયનાં કરી ત્રાટક ! "
" કેટકેટલીએ મેલાવ્યા છે ? સજની ! "
" જોટજોટલીએ કામ-નૃપ-ધનુર
બુકુટિએ મહીને માર્યા
લોચનિયાંનાં કૂચગના બાણુ
વિનાસના મંત્ર ભણીને તેટતેટલીએ
એણે નારી-રમણુ-દ્વીપે
કેદ પૂર્યાં છે પ્રેમ-ગર્વીલા નર ! "

અને...?

મૃત્તિના પ્રકાશતા પ્રકાશમા
 મૃમતા તાં અનિના પિ બ,
 પૂર્ણ પ્રકૃતિના અધર-ગિએ આકર્ષાતા
 એ આનંદ-રમણાના ગૂઢત્વ
 નુ ઉકેલતાં તા રાધાદેહે ?

એવે મયુગનારે
 કુમરાળ ઉડી ગાગીને આરે
 દીકા ગિરિધર-ગોપાળ
 મહિયારણુ-૫ દના ચાકતો મારમડા
 ને માગતો મઠી કેરા ઘણુ.
 એ નિહાળીને ?

આઝર નાપુર અમકાર થ બ્યા,
 ને માહોમાહે મતકી સાહેનડી
 પ્રતિનિબ પાડતી ધનસ્થામ મુખડાના
 બિડતુતુ' પીનાનર પોળું,
 ને સુનણું ભાતભરી કોર
 માન મુકાનવી પલત્રાની મરના

એ પ્રમાણ .. .
 દાણુ દાણી માગતો તે
 સૌ દર્શ માગતું સૌ દર્શના ઘન
 એ નિહાળી લગીરેક
 બાનુરાજે આભે થ ન્યા કે
 ' શા થાં લેશાનાનાં દાણુ

દેહ, મેહ કે મેહનાં ? ’

અને વિચારંતી બ્રહ્માનંદુદ્ધારીએ
કલ્પનાના ભરીભરી ભાર
ભર્યા ડગ વૃંદ-મોખરે
વડ-ચડ કરવા કનૈયા સંજે.
જાણે સ્વામને જીતવા પધારતી હતી
ગોરી ગોરી ગર્વે ભરી.

પછી માગ્યાં દાણીએ દાણ,
ને દીધા રાધાએ પ્રત્યુત્તર
અગ્રે રહી મહિયારણુ-જુદે,
“ કનૈયા ! છેટો રે’ મારગડેથી.
અભગાય છે અમ પવિત્રતા
તુજ સંપટના સંગ-દોષે ! ”
“ વૃષભાનંદુદ્ધારી ! સમતા ધરો કેપે.
અમ સંપટનાના મર્મ
વાંચો ધ્વજાંડ-છતિદાસે.
શ્રદ્ધા કહેશે ‘ પૌરુષ સંપટતા
પ્રકૃતિ સંગેની છે
અનંત આનંદ-શ્રદ્ધા વિચરતી ! ’ ”
“ કનૈયા ! પુરુષ-પ્રકૃતિના એકતાર
નથી તુજ નારીસંપટ હૈયે.
શા પછી ધ્વજાંડ-અર્પાના મર્મ ? ”

“ વૃષભાનકુમારી ! મર્મ બેઘીલા છે.

મુળ કર્ણ-એકતારે એ...”

...અને ગાતી'તી એક મહિયાગણુ:—

“ કા'નો માંજે મારગડે મહીડાંનાં દાણ,
દાણ મારાં છે દેહનાં.

મધુરાને વાટે--ઘાટે દાણીનાં દણ,
દાણ મારાં છે દેહનાં.

મારી ગદી--મટકીનાં ગીઠકાં દાણ,
દાણ મારાં છે નેહનાં.

જળજમનાને કઠિ ઝોપીદિવનાં દાણ,
દાણ મારાં છે મેહનાં.

દેત-અદેતે અભેદરૂપ દાણ,
દાણ મારાં અનાયેહનાં.”

માન થંબુ ને વણે કલાન,

“ રાધાપ્રિયા ! અભેદરૂપ દાણ છે આ,

શા વળી પ્રતિરોધ પછી ? ”

“ કતેવા ! લાલુવા નથી તુજ કને

અનાંડના અભેદ પાદ.

ને દેવાં નથી મહીડાંનાં દાણ.

જા માનીશ મુને એકનડી ! ”

અને ડગ ભર્યાં જો

મહિયારણુ-રાણીએ અગ્રે,
 ને ઝુમ...ઝુમ ઝાંઝર ઝમક્યાં.
 એને અતરોધીને વઘો
 વેણુલાં પ્રજનો દાણી,
 “ મહિયારણો ! મહીની ફૂટશે મટકી,
 ને ગોરસડાં રેશારો રસાળ ! ”
 સુણી એ કનૈયા-વેણુલાં,
 જુવલાનદુલારીને મુખયંદ્રે
 રોષ-મહણુના પડ્યા ઓળા,
 ને સર્વા મર્મ-વેણુલાં :
 “ કનૈયા ! અમે મહિયારાં કંસરાજનનાં.
 કોણુ તું ગોકુળ-ગોવાળ ! ’
 “ રાધે ખારી ! કંસ મથુરાનગરે છે.
 અહીં ન ઊપજે સમાર એનું.
 મજરાજન મદનનરેશ હું ! ”
 “ મદનનરેશના ગર્વ ગાળુ.
 છકયો છે શું આવડો લાંપટ ? ”

અને દાણુધાટમાં...
 દાણીનાં ચમ્યાં દાણ.
 પાલવડો ઝાલી ચુંગી એક,
 ને કીધાં અધરામૃતપાન.
 બીજને ખેલાવી આંખસડીખૂણે,

ને ખલુખાણ્યાં કંકણ રસાળ,
ત્રીજી પૂરાઈ કર-પિંજરે,
ને નડ્યાં કઠોર કુચ
કૃષ્ણના જગતકોમળ હૈડે.
ને પછી રસિક જિહ્વારીએ
કટિએ ભરીભરી અંક
દાણુ દેદનાં લીધાં, ને
મનનાં પીધાં મહીમાં
રસાભાના રેલાવી રંગ ।

એ નિહાળી.....
મજાળ્યો કોપાગ્નિ રાધાહૈડે
કે 'દાણુધાટે મજાનાર-મરજાદ
માઝ મેમે છે સંસારની.
અરતબ્યસ્ત ચીર છે.'
છૂટી કેથાવલિના સાર
શું શોધ્યા ન જડ્યા
રાધિકાને ?

અને એણે.....
શોધ્યા સહિયરના સાચ
કે હતાં જોમના અંગે
પ્રાજ્ઞ મનોરાગનાં હથ
ને હતી સંસાર-લજ્જા.

પછી એમ કમ ભાઈ સંગાથે
 ફેદ કરવા કૃષ્ણ કાળાને.
 “ અંચળ...! ચોર...! લંપટ
 બહુ મે શોર કર્યા મળે,
 ને નવનીત લાખેણાં લૂંટ્યાં
 ભોળા મળ-મહિયારણનાં.
 હલકટનાં તેં કીધાં કાજ ! ”

અને રાધિકાએ.....

વેણુકાં રોષે વદી
 નિજ મટકી કનૈયા-શિરે ફેડી,
 ને મહી રેલાવીરેલાવી
 સ્વામને ગોરો કીધો.
 પછી લીધો મોરમુકુટ,
 ને મોર-ટીલડીએ પછી
 મહીનો કીધો આંદલો.
 ધડીક સૌંદર્યે વારી ગણ રાધા;
 પણ પુનઃ ધરીને રોષ
 ધરતીએ રોળ્યો મુગટ.
 એવે બંસી ઝૂંટવી એકે,
 ને રાધારાણીએ પછી
 પીળું પીતાંબર છોડી
 બાંધ્યા વને ધનસ્યામ,

ને કાધો રણ-ગોવાળ
ગિરિધર ગોપાળસાધને !

ઐ દરપ.....

પ્રેમરસમયું હતુ !
રસ રેવાતા'તા મહિયારણુના;
ગોરસની વહેતી'તી નીક;
ને વહેતી'તી રસભરી મળગેના
જૂનીબૂઢી સાન-જાન
આનંદના રસ-સાગર જાણી;
ને બધાતો'તો કહાન
મુખડે મયકામણા રેખી
અપ્રતિકારના નાદેનાદે,
નિહાળી-નિરખીને મલકામણે
રક્તપણી રાધાગોરી-નયણી.

અને?

ઐ દરે મી ચાતા'તા
નેણુલાં જમ ..અમ...અમમમ.
કહેશે કેવા જમકારા
દષ્ટિએ હરો ?
પણ અવગણીને ઐને
રાધાએ ધર્મા રાધ.

મૂંઝી મદુકડી મુરલીધર મારગડે,
માન મોં-માગ્યાં માલ,
મગી મહિયારણુ ।”

“ શુ ?
માન મો-માગ્યાં દરો મહી ? ”

એ રાધાસમસ્યા
મહી અણુગિકલેથી ઊભી,
ને બધન વણુછટ્યા કનૈયાના
રણા તરુવતા-છાયડીએ.
પછી સચરી મેની ગોપામના,
અકેયો રણો કૃષ્ણ-કદાન.
શુ સ્વજન રાધા-રાણી
પરજન ગોપાળની બની હતી ?
“ સખી ! દાણીના યે લાંધા દાણુ.
વિગેતા કૃષ્ણ કે રાધા..... ? ”
“ મધાદુસારી ! ”
વણુ એ સહિયર-વૃદ નાનુ.
પણુ પતી રાધિકા-અંતરે
ગુંગ્યો અકળ કો સ્વર કે,
“ વિગેતા છે પ્રજા-કિશોર । ”

રાજુ-ગોવાળ કીધો કનૈયો
પીઠા પીતાબઝનાં બાપી બધન
પણ શુ એ નહીં બધાણી
અમધ બધને !

શ્મને થઈ દરેકમાન....
મહિપારણને વહેતી સવાર
દાણી કનૈયાના સો દરે.
વણ્યૂતરી વારી મઈ રાધા
ગાતીગાતી ગીતકુ જિરિધારીનું —

• • • • •
" મથુરાને મારગક દહિા મોહનજી,
મોરપિચ્છ-મુગટધર મોપાના મોહનજી-મથુરાને ,
મોરી મોનાજણી હું મોકુળિયા ગામની,
મટ્ટકી ધડી એ મે સ્વામના રે નામની
-મથુરાને...'

• • • • •
એ લગરીક થ બી,
ન કનૈયો ભારગો
પાનનમની માનતો કેર !

x

“ કાર મારી ઓઢણીની ઝાલે છે કાનુડો,
મૂક રે ! છેડો, તું કેવો છે કાનુડો ! -મથુરાને...”

x

પંજી કૃષ્ણાંક સૂર્યગિભેધી
ધનશ્યામનો મુણાયો સર :

x

“ મહીડાંનાં દાણુકાં દષ જા તું, ગ્યાસની ! ”
“ કેમ, રે ! દષ જાઉં સ્યામા હું સ્યામની ? -મથુરાને...”

x

અને એણે ક્યોં જણુકો,

x

“ કંસના તે રાજમાં દોણુ તું રોકવેયો ?
જાણ્યો જાણ્યો, રે ! તું છે નંદજનો હેયો-મથુરાને...”

નંદ રે જાવાની આણુધી તેં લીધી,
શું વૃષભાનકુમારીને તેં રોકી લીધી ? -મથુરાને...

લે લે માખણુ, ગોપીદેવાના ચોરડા !
ખા ખાને, બૂખાણુ-મશોમતીના ઊરડા-મથુરાને...

માયા ને ધ્રુજનાં અખંડ દાણુ દેતી,
માયાધીન બ્રહ્મશની અખંડ લાણુ લેતી-મથુરાને...”

x

x

x

પ્રકૃતિ' મર્ધામધિષ્ટય
 મંભવામ્યાત્મમાયયા ।
 ગીત યંબુ, ને
 એ થંબી લગીગ.....
 શિરે લાખ્યા અકદ્ધ્ય કદ્ધનાના
 દિમ-ગિરિ શા ઊંચા જાર.
 રસધારા વહતી હતી
 યોગેશ્વરી અગે રાધા-અગેથી.
 એનો યોગ.....
 સંસારે હતો અકદ્ધ્યો.
 હતી અગે, કદિ કૃષ્ણ.
 પ્રાપ્તેની હતી સૌંદર્ય-યોગ-સમાપ્તિ.
 ને કદંબ-વન-ગુહાએ
 હતા રસેશ્વરના એકતાર.
 વળી વ્યાસન હતુ એવું
 પ્રજ્ઞાપતી કે' હકયોગિની સંગોવક્ટ'.
 ઝાઝરે કગતા'તા નાદ,
 ડગ ભરાવનાં વગજ-કમળને.
 ત્યે પ્રતિષ્ઠા લક્ષ્મીની'તી
 કે ' કનૈવાએ નિજ સાથ તથ
 સગ કર્યા અન્ધા સંગે ;
 અને સંચરતી વૃષભાનનગરે
 મૂળી મનડા-સાગરે.

કાંઈકાંઈ હતા તરંગ
 ડાલતી વિચાર-નૈયાએ,
 કે ' શાં શાં કૃષ્ણ-આકર્ષણ
 છે આનંદવંતા મન ?—
 આનંદ કે વિશ્વાસ ? '
 એ મોઝાં નિજ સમસ્યાનાં
 બિછળતાંતાં હિર-તરંગે કે
 નર-નારનાં આકર્ષણ
 સંસારે છે સર્જન-ગૂનાં.
 શું હશે પ્રકૃતિના સંકેત
 કે નેત્ર મિલને યુગલ-આત્માના
 સંધાતા સદા ય એકતાર ?
 અને રાધાના હૃદય-પટે
 દરમિયાન થયો કનૈયો
 ખેલતો મજનારપ્રેમે.
 શું એ પ્રણયની
 પૂર્ણ સિદ્ધિ હતી ?
 પછી ઉચ્ચતર ભાવનાના
 ભાગ્યોદય ભાવબીના ભાસ્વા.
 શાંશાં અંગ-વાસનાનાં
 આકર્ષણ પ્રેમ-પૂર્ણસિદ્ધિએ ?

પછી અકેલી હસી રાધારાણી.

સમોત્તમ પિતામૃદે
 સધ્યાના દના રમ
 દિન બેન્તો તો ગતિને,
 ને જાજતાંતા મપાજુ રવર
 વાતાવરગુની અનત વીળાએ
 એ દના અગમ્ય મિથન
 અગ્રિમ રાધારાણી-દેવે
 " જો જગત ! પ્રેમ-નશુગા ભક્તિએ
 શા વગી માંડ્યા વ્યાપાર ?
 સમર્પણની છે પરમસિદ્ધિ । "
 પછી હસી મજ-મદારાણી,
 ને સાધ્યા આનંદ-એન્તાર
 વિશ્વપ્રેમની પૃષ્ઠ ભાવનાએ
 ને નિર્મળ શુદ્ધતાની સિદ્ધિએ
 કે પાર્થિવ અગ-આકર્ષણે
 જો જગત ! નથી સત્તાનંદ
 પછી નાચના હસતીના
 અતરાતમાએ ઝળકતા તેજ
 ગેવે પુર્વે દિનિને
 અદ્રમા બેઝેકે ધીરોધારે,
 ને જિગે ઉર-રજનીએ
 પ્રકાશ તો કૃષ્ણમદ
 હસાની વદી રાધિકા વેળુદાં,

“ કનૈયા ! તુજ મુખદર્શનની જન્મોજન્મ
અધૂરી લાલસા છે.
બહુમહુ યે કર્યા દર્શન,
તો ય શું અધૂરી એ મધૂરી ? ”

એ અનંત સમરયા...
આભે મુણી રજની-તારસિયા
હરયા ટગ-મગ ટગ-મગ.
પછી સુણાઇ રાધારાણીને
હૃદયંગમ વાણી અંતર-અવકાશેથી,
“ ઓ સૌંદર્યદુસારી...!
આકર્ષણે કૃષ્ણ-મુખ-દર્શનના
તરી તું સંસાર-સાગર;
પણ જગત-ભવની વેદિ
એના યે માગે છે લય
પામવા શુદ્ધ બ્રહ્મ-લીનતા ! ”

એ અંતરવાણીએ
આરાધિકા રાધિકા થંભો.
કૃષ્ણમયં જગત્ ॥
કૃષ્ણમયં જગન્ ॥
“ ઓ પરબ્રહ્મ...!
બ્રહ્માંડ તારં છે.

અદમ ગદ્યાસ્મિ ॥
 અદમ્ ગદ્યાસ્મિ ॥
 તાંનીનનાની પરમસિદ્ધિના
 પાતનકારી, નિર્ભાજા એમ
 બ્રહ્માડે વહે છે ધોધ,
 રાનથી નહિ ...
 તપથી નહિ
 પલ્લુ પ્રેમે જાળુ છુ હુ । ”
 અને રાધા-કૃષ્ણ—સાચરે
 ચડી જારતી પૂજું પૂજિંમાની,
 પ્રેમ-તરંગ હેવે ચડ્યા,
 ને લાધી પરમ પ્રેમજ્ઞા
 “ બ્રહ્મા ।
 નેમ છે નિશ્ચયાત્મક સિદ્ધિ
 એકતાર દરથે અદ્વૈત થાવ
 મિ દુઃખે ભાગ્યુ લક્ષ્ય
 રાધાની છે લયતા
 કનૈયાની બ્રહ્મા-લયતા સુખે । ”

અને , ૧

રજનીના સ્વામ્ય અધકાર
 ધીરેધીરે આ હતા નિહીન—
 શુ રાધાના પ્રકાશ તો દેડે ?

(૩૦)

સોડહમ્ રયામ

એ રજની દતી પ્રહર પહેલાની;
ને ચંદ્ર-પ્રકાશ ધીરેધીરે

અગ્રુ જતો'તો રાખા-સંધ્યાએ,
નગ-નાગ પોટપાં દર્તા વૃષભાનનગરનાં
પણ અદેલી જગત સોણે
ને રોદના સભારણે સૂની'તી
ઠંનવાની રસ-મિષ આરાધિકા

એણે આપ્યો'તો કદાન
મળ-કુળે ગણુ-ગોરાળ કરી
દિ'ના તપતા તાપે
કે જ્યારે રોષ-ઉઘમના
ઉમ મજાવ હતા દેષે,
પણ રજનીની શીતગતાએ દવે
છડાવ્યાં'તા રોષ-ઉધામા
અપના હતી અમોચ
કે ' ક્યારે મને મિરિધારી ! '
વિયોગની શ્રેષ્ઠ સિદ્ધિ
શુ આજ શાધિકાને પ્રાપ્તી હતી ?
ઓ જગત ! ...
વિયોગના ■ વસમા ધાર,
સયોગપૂર્ણ ભક્તિ પ્રાપ્તાવતા
ને મદમદ વાતા'તા સમીર
ઝાણુ શરદને સોદાવતા,

પણુ રસ-રસેશ્વરી-કપોલે
રવેદગ્નજના વ્યાઘ્ર્યા'તા મિદુ,
ને નેણુવા નિહાળતા'તા
રજનોની રયામ ક્ષિતિજે
હે ' કયાજે પધારે ધનરયામ ! '

પાત્રી ..નિજ રાધ્યાએ
પાસા બદલ્યા રાધિકાએ
રજની હતી શાત,
ને ટમટમતા'તા તારિયા
એકાદશીની અપૂર્ણ-ચ દ્રતેજ-સતડલીએ
શુ રાધિકાને યે ઉપવાસ હતા
કૃષ્ણ-મિલનના ?
પનન-સુસનાટે સરવા થયા કર્ણુ
ડોવતા વૃક્ષોના ધ્વનિએ
કર્ણુ મડાતા પગરવ-આભાસે
મહેક મહેક મહેક તા'તા
સૌ દર્પભર્યા રજનીના બાગે
વર્ષા તી ચ દ્ર-તેજ-વર્ષાએ
નિકસિત કુમુદ-ફૂનડા,
એની સુરભિ આજ
શુ અપ્રિય હતી રાધારાણીને ?

પણ રાજના હતા વિયોગ.
 ઉરે હતા ધમણ શા ઉચ્છ્વાસ.
 એ સૂતી શય્યાએ પોદી હતી.
 ઉત્તરાંગ કહેતાંતાં દક્ષિણાંગને
 વિયોગની અમોઘ સમસ્યા.
 એવે.....?

સુણાયો સ્વર
 મૃદુવાણીલી સહિયરનો:-

x

“ રાધારૂપે મોહી ધનશ્યામ આબ્યો,
 તે બ કાં ન દે આવકાર ? ”

+

“ કાણ ? કૃષ્ણ.....કનેયો ? ”

રાધાને ઝુલાવી આનંદ-તરંગે
 ગીતસ્વર આગે વધ્યા :-

“ રાધાને નેસડે કનેયો આબ્યો,
 જોયો, રખારણ ! બાર ! ”

x

એ સુણીને...
 શય્યાએથી ઊઠી રાધિકા

સકારતી અસ્તવ્યસ્ત ચીર. .

“ સખી ! શા અભિલાપ છે વળી ? ”

“ વૃષભાનનંદિની ! સત્ય વદું છું.

શૃણનાં ઉધાડો દાર,

ને નિહાળો નેત્રદારે ! ”

એ સહિયર-બોલડો

ગભરાયેલી ધાધ રાધિકા

રાધ્યા નિજ તથને.

“ સખી !.....કૃષ્ણ

એ બાધ્યો તો કહાન ! ”

“ વૃષભાનનંદિની ! બાધ્યાનાં છૂટે બંધન ! ”

એ વેણુનાં સહિયરનાં

બવરોધાયાં રાધા-કર્ણ,

ને ફરી સુણાયો કૃષ્ણસ્વર :-

x

“ ધેનુ લધ હું ગોવાળિયો આવ્યો,

ખોલો, ગોવાલણ ! દાર !

ગોધૂનિટાણનો હું અહીં આવ્યો,

પહેલા પ્રહરની આ રાત !

કાળી રે કામળી હું કૃષ્ણ લધ આવ્યો,

ભખી કામલગારી રાત !

રસ-પ્રિયા ! તારો રસેશ આમ આલ્યો,
રેતાવો ઘેરા રસનાદ ! ”

×

મંત્રમુગ્ધ રાધારાણી
અકેલી થંબી લગીર,
ને ઘેનમયાં મદન-લોચનિયાં
મધુર મુખચંદ્રે લસ્યાં,
ને પ્રેમાર્દ્ર દેવાવાટકડીએ
પ્રણયના આલ્યા ગિલરા.
મોહ ને માન મિશ્રિત જાવે
વારો ગઈ વૃષભાનન દિની-
” રસ-પ્રિયા ! તારો રસેશ આલ્યો...”
પછી...?

×

” બહુ બહુ વિનયજી કૃષ્ણભોક્ષ આલ્યો,
ખેલો ને, રાધાજી ! દાર !
” રાધા ઘનીને હું ધનસ્વામ આલ્યો,
હજી ઝાં ન ખેલો તમ દાર ! ”

×

અને એ વેણે...
ધ...ડ...ડ ગિરણી કમાડ !
ને હિર-પ્રયુક્તતાએ

કંચુકીની તૂટી કસ.

x

“ રાધા બનીને હું ધનશ્યામ આવ્યો,
ખેલો ને રાધાજી ! હાર !
દેતને હારે હું સાહમ બની આવ્યો,
શું રાધસુ નહિ એ બ્રહ્મહાર ? ”

x

અને.....?
“ કોણ ? શ્યામ સખી ?
કોણના મિલને આવી
અકેશડી રાતડલીએ ? ”

અંદમાના ધવલા તેજની
ટમ ટમ વર્ષતીતી વર્ષા.
શ્યામ સખી ગોરી રાધાની
ઊભીતી તરુછાંચે
ધવલરંગી ઓઢી ઓઢણી.
એના રંગેરંગે
રેલાઈ રસ-મિયા,
ને ઝલ્યો શ્યામ સખીનો પાલવ.
ચ...ર...ર...ર ફાટ્યાં ચીર,
ને રજનીના શ્યામ રંગે

લયલીન થયા ધનરયામ રંગ,
અંદ્રખિંબે દેતા સાદ.
પછી કૃષ્ણાંક થયો
રજનીનો અમક લાડકારો,
ને પ્રસરી ચાંદની
સાધિકા-સાધનગૃહે.
હિર-વારિધિ અંદ્રના હેલા
લહેરતાંતા ધીરાધીરા.
" અંદ્રવદની.....! "

એ કૃષ્ણવેણુને
સાધિકાના લાગ્યા એકતાર
પ્રકાશાંતા અંદ્રખિંબે,
ને સમાં મર્મ-વેણુલાં પછી.
" કનૈયા ! કહી મુને અંદ્રમુખી.
અંદ્રે છે કસ કે બરો.
નિષ્કલ કિશ્કી છું હું, કદાનથ ! "
પગ પછી વીતી પગ
મલકામણે ધીરીધીરી.
" પ્રિયા ! નિર્-કલંક એ યે શું
કલંક નથી રાખ્દ-સંસારે ? "
લગરીક હતાં આધાં
નંદકુંવર ને બાપુજાનકુંવરી

અંગ-અનંગે ને મનકા-રંગે;
પણ આત્માના સંયોગ.....?
" કનૈયા ! ચંદ્રગુપ્તી સંજોધી મને;
પણ, વ્રજરાજન ! ચકોર
શી વાટકી નિહાળે છે
ચુંબવા ચંદ્રિકામિંબને ? "

અને.....?

ઝર્યા અધર-અમીરસ
કવિની અકલ્પિત કલ્પના શા,
ચિત્રકારની ચિત્ર-સિદ્ધિને
ધડીક ઝુલાવતા કલ્પનાસાગર.
મદન લાળ્યો થાકી
કે ' માન મેલાવ્યાં માનુનીએ
માનભર્યાં મધુસૂદનનાં. '

એ એકાંત વૃપલાનનેસડે,
છાનાં ખેલતાંતાં જપેયાં
ધનશ્યામ ને ગોરી રાધા,
વાટકી કરતાં ધીરીધીરી
પ્રણય-વેન-દશાએ.....
દોષક એલવ્યાંતા રાધિકાએ
ને કર્યોતે શ્યામ અજવાસ,

તો ય આભેથી ચંદ્રદીપકા
પૂરતોતો તેજ દ્વધનાં,
ને ધિનસતીંથી ગોસાત્રખ ચંદ્રને
મસકામણાંના ફૂલકા વેરી,
“ સખી ચંદ્રિકા ! જરા ધીરધીરી,
ખલુ દિ'એ પધાર્યા છે
જશોભના ઠહાનકુંવર.
ધાર કરજે વહાણું વાવાની ! ”

અને.....?

પત્ની ઉપાનાથ
આ ન નગરેથી પાનાર્થા,
ઉપાગો ઓઢી નવર મ ઓઢણી,
ને રાધા-ચંદ્રિકા રાણીના
અધાર્યા ઉર-કુમુદ
નવર મ ક મુકીની હોરે,
ને વાપા આ હુલાદક સમીર
લહેરાવતા ઉર-સરોવરિએ કમળ,
ને પ્રસરી અગ-સુરભિ.
એવે પૂર્વે.....
વહાણું વાવા, ને...
પછી ધીર ધીર પ્રસર્થ પ્રજાત !

(३१)

वरुण-लोकेशी नंदराय-भुक्ति

ओ हनुं ओकादशीतुं प्रसात...

છોડાવ્યાં તો ય પ્રશ્નો છો,
કહેશો ક્યાંની છે રીત ? ”

સમીપ હતી પનિદારણુ ને
સમીપ હતા કહાન.

પછી વદી વ્રજનાર
ચક્રાર દષ્ટિ કનૈયા-અંગે નાખી,
“ ધનસ્થામલાક્ષ્મી નેણુને ભરી છે
ધેંધટ નીંદરડી આજ,
કેણુ સંગે જાગ્યા રાતડલી ?
કેણુ પ્યારીએ પડોવ્યું મિત્ત ? ”
“ કિશોરી ! સાધતો’તો પ્રેમયોગ
સારી રાત જાગીજાગી ! ”
“ પ્રેમ-યોગેશ્વર ! બહુ ચે ભાસે છે
સાધ્યો પ્રેમ-સિદ્ધિ-યોગ.
અધર પર છે અંજનરેખા,
ને અંગે છે રંગ રમ્યાના
આછાઆછા મધુરા શ્રમ,
પોદો. પોદાડું પાચરી
પ્રલડાંની ફલ-શયા ! ”

પછી ભયુ’ જોડલું ઉતારી,

મટો! દરીને લહેન્ની,
 વેળોએથી ઊઠી કુસમ્બ,
 ભાગ્યાં વદી વેળ્યાં,
 " પોરો... પોરો, દિઝાગ્યામ !
 ભેડે બર્ષાં ધમુનાનાં જળ
 ભોજલે વર્ગભરી પાડ,
 ને પામવે વીંઝો 'ચાઉં' ! "

પ્રમાત ગમણાએ ચડ્યુ દત્ત.
 એવે આવી અન્ય.
 ડાલે એને દત્તી ત્વગ
 'કો' મદેશા દેવાની.
 " કનૈયા ! દેના માત્રાજનો મદેશ
 દુડુ પુ પ્રદર એકથો.
 પાજી રી જાજી મુજન
 કે નંદકુવરના નેદ
 રેસાયા દમે રજનીસાગરે
 એકાત કો' રમણીય દાંડેલેથી ? "

એ વેણલે.....

છૂગી વેણીના બાધતી બાધન
 વઢી પનિહાગ્ય પહેલી,
 " સખી ! શા દેવાના છે
 સદેશ કનૈયાલાનને ? "
 " સહિયર ! સદેશજ છે એના
 કે સુણી ન દિકિશોર
 લગ્નગશે ને સોચશે મનડે,
 કે રઝગીને સારી રાત
 ધરી ન બાણુ બરા ય
 પુત્રે પિતાની અદસ્યતાની ! "
 વઢી નિહાળી રહી
 કૃધણુ-વદનચદ્રે એ,
 પણુ વણુપનટયા હતા ભાવ,
 ને મનકામણુ હતુ ચુખડે.
 ગાનભાન રિયર હતા
 શુ નિર્લેપનાના ભાણુતરે
 વણસપર્શ્યા હતા સ સારભાન ?
 પણુ પડી કર્મસ સારે
 સચરી કનૈયો વઢો
 મનકાની સમભોનતાએ,
 " ગોપામતા ! શી કથની છે
 પિતાજની અદસ્યતાની ?
 ને શા શા કહાન્યા છે

નરેશ જયોત્સના માતાશ્રમે ? ”
 “ કનૈયા ! ત્રિદુષ્કાળ મસોગળા
 દૂરે છે યમુનાતીરે
 કે રાત્રિના પ્રહર પાછલે
 રનાને પધારેત ગગનને
 શ્વ સંધર્ષા સરિતાન્નીરે ?
 કે રગ્ગનીએ છુપાવ્યા
 એની કાળ-આદરે ..? ”

પંજી કાળ બર્ષા
 કનૈયાએ યમુના-તીરે.
 માતાશ્ર કળાંતા શોધ
 નેસ-આમના નર-નાર સંગે,
 એમણે નિહાળ્યો કહાન,
 ને સર્પા વેણુવા પઠી,
 “ કનૈયા ! એકાદશીના ઉપવાસ પઠી
 દ્વાદશીના અરુણોદય પહેના
 ગ્નાને સ ચર્પા તુગ્ધ પિના,
 ને વીત્યા પ્રહર... ..! ”

અવરોધાયું અર્ધવેણુનું

યશોદાના ભગ્ન દેવે,
 ને નેત્રે વહી અશ્રુધાર.
 “કનૈયા ! શા શા હશે મમ ?”
 “માતાજી... ..!

ફલાર્ધાં દ્વાદર્શીં દુષ્ટયા
 નિશીથાકુર્ષ્યમેવ હિ ।
 આમખ્યાહનાઃ ક્રિયાઃ સર્વાઃ
 કર્તવ્યાઃ શંભુશાસનાત્ ॥

મહાસાની શંકર મદારેવે
 ભાખેલાં વચનને
 પિતાજીએ ઓળંગ્યાં નથી,
 તો ય શા હશે આ ભેદ ?
 પછી કનૈયાએ... ..
 ડગ બર્યાં યમુના-કાંદે,
 ને યજ્ઞવલ્કી-દૃષ્ટિમર્ષાદથી દૂર
 જળનાં લીધાં આચમન,
 ને નિજ પંચતત્ત્વદેહેથી
 જળતત્ત્વને બેળવ્યું જળે,
 ને દૂંડવા નીરે તાગ
 તત્ત્વ ઉપરના પ્રભુત્વે,
 પરમસિદ્ધ આધારજૂતનાએ.
 પછી...!

ચરણુ-નીરતત્ત્વ-સુદમતા,

એના સાધ્યા એકતાર,
ને પિછાડ્યા મર્મ...

અને યમુનાતગિયે
જળ-તત્ત્વ-પ્રભા કનૈયાનીએ
આધિપત્ય લીધા જળનાં,
ને નંદરાજન-દેહને
ઝીંઘો સરિતા-સપાટીએ,
ખાજી કાઢ્યે યમુનાને
નંદરાજ બેટ્યા પ્રીતે
વિદ્યવત્ત નંદરાણીને.
નંદગાંવ હેતે મયુઃ
પણ નંદકિશોર...?
અકેલા સમગ્ર તારતા સંસારને
કે 'શ્લોક-એકતારની અંગ-મન-સિદ્ધિ
અરુણા ને અવરોધરૂપી છે,
ને તાણે વાસનાપૂરે
વિના અંગ-મન-સંયમ
ને વિના લાલસાના લય ! "
ઓ જગત ! સિદ્ધિ સંસારે નથી !

३

(૩૨)

રાસપંચાધ્યાયી

[મધુરી બંસરી]

આભના સરોવરિયે

આહવાદક વાયા સમીર,
 ને પશ્ચિમ-ક્ષિતિજ-કાઠડે
 ખીગધ સૂર્ય-કમળ-પાખડી,
 ને બળ્યા રાગ કલ્યાણ
 અનકાશની વીણાએથી.
 પછી સ્વરભાષી સર્ગપા
 ને પ્રસર્ગ પશ્ચિમાચળે
 સ્વરૂપ ખીનતી સંધ્યાના
 દીપકવર્ણી નનવ રંગ ..
 એ નિહાળીનિહાળી
 શ્રમગ-વૃંદ રજનીના
 ગીયા પશ્ચિમ-દીપડે
 ઘેરતા અસ્તાચળ-પ્રકાશ.
 પછી એમ...એમ...
 રજનીના ભ્રમર રમની

પ્રસરી રવામ હાંસ
 આઝાદી દય દિશા.
 ગેવે પૂર્વ-દિગ્ગિજ-સાગરે
 ભરતીનાં જાળ્યાં મોજાં,
 ને યેા અંદોલ્ય
 સોજ કળાયેસ સોદામળે,
 અદ્રિઃ પ્રસરી ધીરી,
 ને આદ્યાદક વાયા સમીર.
 એને નિદાગતી હતી
 યોચનિર્ધા અર્ધ મીચીને
 રસ-મિયા જખુમાનકુસારી
 ઝીલતી સસાટે અંદનાં તેજ,
 એ દેશે ઝીલતી'તી રનેહે
 કૃષ્ણઅંદનાં પ્રણય-તેજ.
 મદોદધિ રેલાયો'તો અગે
 રતિ-અંદોલ્યનો પૂરે
 વિલાસનાં યજ્ઞ હનાં પૂરે.

એવે.....?

સ્વરચના મહાસાગરેથી
 જાંસીના સુણાયા સ્વર,
 "અહા.....!"
 માધુર્વના પેનાવેશે.

ડોલી રસ-પ્રિયા રાધિકા,
અનુપમ હતા સ્વર,
ને આહ્વાદક એની પ્રભાએ
છાતડી જાગી ઝમકી,
ને થયો જીવન-લલકાર
પરમ સંજીત-સરાવલિએ:
“ ઓ બંસી ! તુજ સ્વર છે
મુજ બકિતના પૂજ્યવિધાયક,
પ્રેમે નિર્વાણ પ્રાપ્તીશ ! ”
અને...?

પાંસળી તો બજતી હતી
અંદ્રોહયના પ્રસરતા સમયે
રાધિકાના યે રસ-હૈયાની,
મુકિતના ચીંધતી મારગડા.
પછી એણે સ્વર-દોર પ્રતિ
સાંધ્યા કણ્ડ-તાર,
“ શાં માધુર્ય મધુરી બંસીનાં ! ”

એ મનોવેણુલાએ
લોચન ઊડ્યાં કાન્તદર્શનપાર,
ને તૂટી સંભ્રમણા.
સંચરતું હતું ધેણું મજ
ચંદ્ર-સોહામણી રાત્રિએ

આકાર-પ્રકારને તજને
શું ખંસી-સ્વરની દિશામાં ?

અને શધિકાએ.....

શુધા ને તૃપ્તા જૂની
શ્વેતરંગી ઓઢી ચુંદરી.
ઉર-વારિધિ-ચંદ્રમાના હેલા
કમળીએ હતા કાંકયા,
ને કમ ભવાં પછી
છનાં...છનાં ..છનાં...
હેપે હતા પ્રેમાંકુર
રસ-પ્રિયા અભિસારિકાને.
પછી બદલાયાં માયાવી સંસારેથી
દરમ જીવન-દૃષ્ટિનાં.
વિરજિતિ ખાસી એકલ સ્વાર્થની,
ને રસ-વૃત્તિ શધિકાની
રસ-લહારીને રસે લહેરાઇ,
૪ લહારી લે બહે
ભાખના લખ્યા લેખે
અન્ય રસીલી સર્વ મળંગના.
અને... .. ?
અભિસારે સંચરી ચંદ્રોદય-રાત્રિએ
ખંસીસ્વર—આસિણી.

શૃહનાં ખીડ્યાં દાર,
 ને ઉધાડ્યાં હૈયાનાં કમાડ.
 અંતઃકરણ સંચરતું તું
 અંગથી ચે આગેઆગે.
 દષ્ટિ લેતી'તી તાગ
 રજનીના રસ્તાના.
 ઝાંઝર તાલ દેતાં'તાં
 બંસી-સ્વરના સંગેસંગે,
 સંચરતી હતી અભિસારિકા,
 ને દોરાતો'તો પૂંઠેપૂંઠે
 પુષ્પધન્વા મહીને બાણ,
 કે રસેશ્વરના રસદેશે
 અકેલી સ્વાર્થિણી થઇ પધારે
 મુઝ્યા રાધાદુલારી.
 પણ કહેશો... ?

એ હતી અનંગવિજેત્રી.

નહિ ખીખીને પણ
 ઓના લઇને તાગ
 કનૈયાના રસ-દેશમાં
 રાધાએ હત્યો'તો કામ.
 એને તો હવે જીતવો'તો
 રસો ચૈ સઃ બહાડે.

એક દાથે પડે ન તાળી
રસના ગસ-જૂટે.

એ સંચરતી હતી રાસે
મગની સૌંદર્ય-ચંદ્રિકા
આમચંદને ભગવતવતી
સૌંદર્યની મચેલી હોડમાં.
પાછી ડગ ભરતીભરતી એ
ગોપી-ગૃહદારે થંભી.
એક અકેશી યોવનાંગના
વિરહે ખૂરીખૂરી
પ્રિયતમના આબ્યાની
વાટકની નિહાળતી હતી.
આજ વીત્યાંતા વહાણાં
વર્ષ આખાના વિરહે.
શરદની ખીજ પૂણિંમા
આજ પાછી ઊભીંતી.
“ સખી ..! સાહેલી ..! ”
એ રાધા-વેણુલે
હનાં છનાંછુપેયા રચનાં.

એ ઝગડો.....
દૃષ્ટિના તૂટયા દોર

આભે સોહંતા ચંદ્રમાએથી,

ને સંધાયા કણુ--દોર

સ્વરદીમણુ રસાળ.

“ બહેની ! શાં આશ્ચર્ય છે રાત્રિએ ? ”

“ સખી ! છે છાની વાત ! ”

એ વદી વેલુખાં

અભિસારિકા કૃષ્ણપ્યારી;

પણ હૈયે એને

સન્નમના ભારયા ગઢ,

કે ઓળંગાશે કેમ છાના,

વિના કેવે છતરાયા ?

બળતાંતા કોંક્રોંક હીપક,

ને વાતાંતા શબ્દસમીર.

સુગતાંતા આછઆછ

કનૈયાની રસ-અંરીના

પ્રિયોત્પાદક મધુરા સ્વર.

“ સખી ! વિરહના વાવાઝોડા ને

તોફાન તુમુલ્લ ભાસે છે

આજ ત્રસતુ—અધિષ્ઠત્રી શરહ

રમણુએ ચડી છે રંગે ! ”

“ બહેની ! પ્રિયતમ-રંગીલીઓ કાજ

છે શરદ્ સોહામણી,
 પણ નહિ વિરહિણી કાજ, હા ! ”
 ને લગીર થંભી રાધિકા;
 પણ ખાળ્યાં ન અટક્યાં
 વદન—ચંદ્રેશી વેણુ.
 “ જાહેની ! વિરહની મહા સમસ્યા
 મર્યાદા છે તુજ મનડે તોફાન,
 અંગે અનંગ-પ્રાગલ્ભ્યે,
 અંગ છે પંચતરસચિત,
 ને મનકું છે બ્રૂણકું
 વિચાર-સમજના મોળાંએ,
 બદલાતું, લૂમતું, ઘૂમતું
 વિચારશ્રેણીની લધુના ને શ્રેષ્ઠતાએ;
 પણ પ્રાપ્તે ન્તે સાત્ય જ્ઞાન,
 તો બંધન તૂટે સંકુચિતતાનાં,
 ને પ્રકૃતિના પરમ પ્રિયતમમાં
 સમાય પ્રિયતમ ધણેરા.
 આપણુ પ્રજનારીને છે
 એક પુરુષ કૃષ્ણ.
 અન્ય પુરુષ નારી છે જગતે.
 સચર, સાહેબડી ! સંગાયે મુજ ! ”
 વિરહિણીની પ્રેમ-દુનિયાએ
 ઘૂમણિયા લીધા રિશ્વપ્રેમ-ધરીએ.

દૂરદૂર સંસાર-માયાએ
 હતા લિખતાના ભાવ.
 એની પ્રેમ-દુનિયા
 ધૂમણિપા લેની'તી
 એવે વધી વૃષભાનદુલારી,
 " સખી ! ગુરુત્વાકર્ષણનો જગતે
 છે નિયમ જૂનોજૂનો,
 એમ તુજ પતિપ્રેમસિદ્ધ ભાવના
 છોડીને સર્વે દયાણુ
 કર કે દ્રિત તુજ પ્રેમ
 પરમપતિ ધનદિશોરના લક્ષે,
 પ્રેમ—ગુરુત્વાકર્ષણના સિદ્ધાંતે ! "

અને.....?

છાની શૃદ્ધ તાજને એ
 અધૃષ્ટ સંસારપ્રેમભાવાનિતા
 પૂર્ણ પ્રેમભાવદીપંતી બનવા
 રાધિકા સંગે સંચરી.

સમીર વાતાંતા...

ઋતુ-શરદ-આશિષ્યા
 ચંદ્રમાના તેજલ સજ્યે,
 એને ઝીલંતી'તી શૃદ્ધાચારીએ ભીમી

છે શરદ્ સોહામણી,
 પણ નહિ વિરહિણી કાગ, હો ! ”
 ને લગીર થંભી રાધિકા;
 પણ ખાળ્યાં ન અટક્યાં
 પદન—ચંદ્રેથી વેણ,
 “ જાહેની ! વિરહની મહા સમસ્યા
 મથાવે છે તુજ મનડે તોફાન,
 અંજે અનંગ-પ્રાગફથે,
 અંજ છે પંચનસ્તરચિત,
 ને મનકું છે જૂનવું
 વિચાર-સમજના મોઝાંઝે,
 બદલાવું, લમણું, ધૂમણું
 વિચારભેણીની લધુતા ને શ્રેષ્ઠતાએ;
 પણ માપ્તે જો સત્ય યાન,
 તો બંધન તૂટે સંકુચિતતાનાં,
 ને પ્રકૃતિના પરમ પ્રિયતમમાં
 સમાય પ્રિયતમ ઘણેરા.
 આપણુ વ્રજનારીને છે
 એક પુરુષ કૃષ્ણ.
 અન્ય પુરુષ નારી છે જગતે.
 સંચર, સાહેલડી ! સંગાથે મુજ ! ”
 વિરહિણીની પ્રેમ-દુનિયાએ
 ધૂમણિયા લીધા નિશ્વપ્રેમ-ધરીએ.

દૂરદૂર સંસાર-માયાએ
 હતા લિખતાના ભાવ,
 એની પ્રેમ-દુનિયા
 ધૂમણિયા લેની'તી
 એવે વદી વૃષભાનદ્વારી,
 " સખી ! ગુરુત્વાકર્ષણનો જગતે
 છે નિયમ જૂનોજૂનો,
 એમ તુજ પતિપ્રેમસિદ્ધ ભાવનાં
 છોડીને સર્વે દયાથી
 કર કેદિત તુજ પ્રેમ
 પરમપતિ વ્રજકિશોરના લક્ષે,
 પ્રેમ—ગુરુત્વાકર્ષણના સિદ્ધાંતે ! "

અને.....?

ઊની મૃદુ તણને એ
 અપૂર્ણ સંસારપ્રેમભાવાનિતા
 પૂર્ણ પ્રેમભાવદીપંતી બનવા
 રાધિકા સંગે સંચેરી.

સમીર વાતાંતા...

ઝગતુ-શરદ-આસિધ્યા
 ચંદ્રમાના તેજલ રાજ્યે,
 એને ઝીલંતી'તી મૃદુઆરીએ જીબી

છે રાન્દ સે હામણી,
 પણ નહિ વિરહિણી કાજ, હો । "
 ને સમીર થંભી રાધિકા;
 પણ ખાળ્યાં ન જટકયાં
 મદન—અ દેથી વેણ.
 " જાહેતી । વિરહતી મદા સમરયા
 મથાવે છે તુજ મનડે તોફાન,
 અમે અનમે-ધ્રાવણ્યે,
 અંજ છે પંચનરવરચિત,
 ને મનડુ છે મૂલતું
 વિચાર-સમજના મોખાએ,
 જદયાતુ, વમતુ, ધૂમતુ
 વિચારધેખીની લધુતા ને શેષતાએ,
 પણ પ્રાપ્તે વેન સત્ય રાગ,
 તો અધન નૂટે સંક્રમિતનાનાં,
 ને મૃતિતા પરમ પ્રિયનમમા
 સમાય પ્રિયનમ પછેરા
 વ્યાપજી મજન રીને રે
 ભેદ પુરવ કૃષ્ણ.
 અન્ય પુરવ નારી છે જમને.
 સમર, સાદેસહી । સગાં મુજ । "
 વિરહિણીની પ્રેમ-દુનિયાએ
 વૃમ્બજિયા લીધા રિજપ્રેમ-ધરીએ.

અણમૂલું હતું વ્રજે.
 ચાંદનીની રૂપેરી છાંયે
 શોધની હતી પ્રિયતમને
 એક સાહેબડી અકેલી,
 શાપતી શરદ-શણુગારને,
 " ચાંદણિયા ! હું યાદી શોધીશોધી
 મુજ પ્રિય પ્રાણુધારને.
 દૂંદયા જાંધ્યાના આવાસ
 ને રજનીના મહેલ.
 વન ફરી, ને ફરી વનરાઈ ! "

એ થંબી સગીર
 શ્વાસ સાગરે રેલી નિ શ્વાસ.
 એવે સુણાયો સ્વર
 રાસ-મંડળે સંવરતીનોઃ
 " સખી ! ઘેલા ચાંદણિયાના તેજે
 શી લાગી છે ઘેલણ ? "

ચંદ્રમાના અજવાસમાં
 સર્વ સ્વરૂપ વ્રજનું
 શું રમણીરૂપે રમણાએ
 ચડ્યું હતું ?
 " સખી ! શોધું છું મુજ પતિને ! "

અંગઅંગકૂળકે ખીતેથી એક
 ચૌરનના રમકિદાને,
 એના નેહ-નેહુમાંમા
 આકાશના ઊઝાંતા અંદ,
 પ્રદુર્ભતા વદને હતાં
 સયોગનાં સ્વર-ધ્વાન.

એ નિહાળી... ..
 વહી જયમાનદુસારી વેળ
 સમીપે સચરી સીધી,
 " સાહેલડી..... !
 સાવણના લેણ લલકારી
 ખખાર રસ-દેશે,
 રેલાય છે રસ-સાગર ત્યાં,
 ને વહે છે રમેદ-સિધુ ! "

એ નીતી યેથી
 મોહનની મુગ્ધીના રસે
 ને મુગ્ધની રમડૂઅ
 રમેશરીના અ-વેળાને
 પછી દોરાખી દોરે.

એવે દૃશ્ય ..

અણમૂલું હતું વળે.
 ચાંદનીની રૂપેરી છાંયે
 શોધતી હતી પ્રિયતમને
 એક સાહેલડી અડેલી,
 શાપતી શરદ-સણગારને,
 " ચાંદણિયા ! હું યાદી શોધીશોધી
 મુજ પ્રિય પ્રાણાધારને.
 દૂંડયા સંધ્યાના આવાસ
 ને રજનીના મહેલ.
 વન ફરી, ને ફરી વનરાઈ ! "

ઝે થંબી લગીર
 શ્વાસ સાગરે રેલી નિ શ્વાસ.
 એવે સુણાયો સ્વર
 રાસ-મંડળે સંચરતીનોઃ
 " સખી ! ઘેલા ચાંદણિયાના તેજે
 શી લાગી છે ઘેલણ ? "

ચંદ્રમાના અજવાસમાં
 સર્વ સ્વરૂપ પ્રજનું
 શું રમણીરૂપે રમણાએ
 ચડ્યું હતું ?
 " સખી ! શોધું છું મુજ પતિને ! "

મત્યુત્તર દેતી એ
 નિહાળી રહી રાધામુખ્ય'દે કે
 "શું સૌંદર્ય-ચંદ્ર ઊભોતો ?"
 અને ચંદ્રમુખડેથી
 દેખાનાં અન્તરાળાં શાં
 અર્પાં રસ-માધુર્ય પછી.
 "સખી ! શોધે ન જડે એ
 તો જીવનના સમગ્રવા અંધકાર !"
 "વૃષભાનુદુભારી ! શી ભાષો છે
 વણ સમગ્રતી સમસ્યા ?"
 "સખી ! ગહન છે સમસ્યા સંસારે
 પૂર્ણ પ્રેમભાવનાની
 પતિ તો હૈયે વમે.
 શા પછી શોધવા એને ?"
 "વૃષભાનુદુભારી ! દેયે વરસા છે
 માયરામા નિહાળ્યા તે દિ'ના !"
 "સખી ! તુજ દેયે ને રહે
 વસે છે એનો આત્મા,
 ને એના આત્માના છે
 આવિર્ભાવ તુજ મનડે.
 શા એ ભ્રમ પછી
 સંસારના નેપથ્યે ?
 નિજ આત્માને ઓળખીઓળખી

સ્થાપન કર દુજ પ્રેમનુ
 કૃષ્ણપ્રેમે પ્રેમેશ્વરભાવે
 શી પછી પતિશોધે ?
 સમગ્રવજપતિ છે કૃષ્ણજી ! ”
 “ વૃષભાનુવારી ! ભાસે છે તમ વેણે
 ભરીભરી ઘેવજા મુને । ”
 “ સખા ! પ્રેમની પ્રેનજા
 યોગીઓના બહુપ્રેમની
 આછીઆછી છે સરખામણી.
 પ્રેમ, પ્રેમી ને પ્રેવસી
 છે એકતાગ પ્રેમલક્ષણાએ.
 પછી શી અવશેષે છે
 સમસ્થા અણુગિકવી હજી ? ”

એ રહી અણુઉત્તર
 રાધિકામનાનિએ—
 જાણે પ્રજ્ઞતી સંજ્ઞાએ
 ‘ શા ચી ઘો છો માર્ગ ? ’

.. અને વાયા સમીર
 સ્વગ લાગતા કૃષ્ણની સીના.
 એને ઝીલીઝીલી
 વેણુ વદી રાધાકુમારી,

“ સખી ! મજપતિ છે કૃષ્ણ.
 તુજ પતિ-ભાવનાના
 વિસ્તરાવ પ્રુણવંતા ભાવ,
 ને સાધ કનૈયાશુ ઐકતાર,
 એ વસશે દેયે,
 ને દેહે રમશે સંગે.
 વિશ્વપ્રેમેશ્વર છે ભાવિયુગે
 યશોદાના કુંવર કહાન ! ”

એ રાધિકા-વેણુલે
 ગદન વિચાર-સમીરે
 સંસાર કાળ-ધર્મની
 બાંધીને પ્રચલિત પાંખ
 ઊંડી સુણુનારી પછી.
 “ જ્યમાનનંદિનો ! જીવનનો છે જય
 સ સાગની પ્રુણ-પાંખે ઊડવાનો ! ”
 “ સખી ! આમાનો છે જય
 કાળ-ધર્મની સંસાર-પાંખ તોડી
 વિરાટ જંખના સાધવાનો ! ”
 “ સાધી દશે તમે, બહેની ! ”

એ વેણુલે હતા
 બર્ષાબર્ષા કટાક્ષ.

“ સખી ! પ્રથમ કનૈયા-મિલને
 નાખ્યા નયન-દોર ને
 સાધ્યા એકતાર તાર.
 પછી ઝૂંધી દૈયાદિ ડોળે,
 અમૃતચોધડીએ કરી પ્રસ્થાન.
 શી હવે છે બાકી સંસારે મુને ? ”

પછી વીતી પળ,
 ને વાયા સથોગીલા સમીર.
 પતિપ્રેમની વિસ્તૃત ભાવના
 બાસી એ ગોપાંગનાને કેદિત
 પ્રેમપતિ મજનાથમાં,
 ને ગસે સંચરતીના રસ-સાગરે
 રસે ભળી રસીતી.

એમ...એમ લાવણ્યમયી
 લલના મજ-રસ-દેશની લહેરી
 લદાણાં લેવા-દેવા
 પ્રણય-સ્વાતંત્ર્ય—રસદેશે.

અને યમુનાકાંઠે...?
 ચંદ્રમાની ચમકતી'ની ચાંદની,
 ને રેલાતા'તા અગમ-નિગમના

૨૫૨-અહના અનુપમ ૨૫૨
 પાન એના કુનાંતા
 નગનાં પ ખી, પ્રણી
 મૃગ ડોલનાંતા ડોનને,
 ને મૃગવીઓ રસ ભરીભરી
 સાનમા કહેતી ની કે
 'ગોપાગનાઓ ! ગૌરવ ધગી ઉડત ધો
 દિવ્ય દષ્ટિએ દશ્ય-મર્વાદા
 અખિન અલ્પાડલાવ છે
 કનૈયાના બ સીત્વરે ।
 એ હતી મૂક સમસ્યા
 મૃગયોચની મૃગાગનાઓની અપન
 પછી ?
 મુરનીના થ જના ૨૫૨
 ઓછેથી અગમી કરી કૌયે
 સ દેસ-વાદક ગોપીકૃતી
 એલે પૂર્ણ કમ્પૂ'લ્ય કાર્ય
 સ્વરે બોનાવીબોનાની
 પ્રજની રસગસાગી નારને
 રસેશ્વરના રાસને કાળ

વહતા તા ચમુનાના નીર,
 ને નહાતોતો શરદ્-ચાંદનિયો

ચંદ્રિકા રેત્રાવતો રસાળ,
એના કરતી'તી પાન
મગ્ન મના કૃષ્ણરૂપમર્નિલી.

અને ધીરેધીરે...
મૃગ પધાર્યા મૃગીઓ સ એ
પખી ગડયા દૃઢાવી પાખ.
પછી વ્રજ-મકૂતિના
પગમ પુરુષે લાખ્યા નયનતાર
શા સૌ દર્પ... ..!
મણિમય મોરમુકુટ માથે;
ને ઠણે' સુવર્ણકુંડલ-ઝનક;
મુખડે હર્તુ પ્રણય-મલકામણ
વિરાટ વિન્ધ-પ્રેમ-ભાનનાનુ;
ને દેશે દ્રઢ-ઉલ્લાસ,
એના પડતાંતા પ્રતિમિય
મગ્ન મનાના નિર્મળ ઉરે.

એ નિહાળીને...
મરક મરક મનકામણે
મુખય દ્રેથી વેર્વા ફૂલ
ન દણના નટખટ લાલે,
" મૃગાક્ષીઓ ! શા શા કાર્યે તમે

શોભાબ્યા-હે યમુના-તટ ? ”
 શરદના પૂર્ણ ચંદ્રની ગચિ
 હતી પૂર્ણપૂર્ણ અજવાળી;
 ને મોહનવરની અભાવણિ
 શું અભેદ બેઠીલી ન હતી ?

અને મજનાર—ટુટીથી
 પદવા પધારી મજમહારાણી.
 “ મજરાજન ! પાસમડી વાગી ને
 ઉરે જાગી લગની.
 પછી શા પ્રશ્ન પ્રશ્નો છે ?
 લાલ ! ધનશ્યામ ! મુશરિ ! ”
 “ વૃષભાનુદારી ! કુમારીઓને કુમાર-મિત્ર
 નથી અલુકતા કિશોર-રસ-દેશ;
 પણ શા છે અધિકાર
 કહેશો પતિ તજ પધારતીને ? ”

એ કટાક્ષ—વેણુવાને
 મળે દીધા ઉત્તર,
 નહિ રાધિકાએ, પણ
 એક.....?
 “ કૃષ્ણજી ! જવા પ્રશ્નો છે; પણ
 શા જી કહેશો અધિકાર

આમ ત્રીને પાછા ઠેનનાના તમને ? ”

અને નદી ખીચી
મીની વેણના રાધાહૈયાના,
“ નદનાના ! અમ આત્માના અધિકારે
ગૌણ છે દેહ ને મન
આત્મા દીધા તમને,
પછી શી રહી પ્રજ્ઞાવલિ ? ”
“ મગરમણી ! પ્રજ્ઞાવનિએ છે પ્રમાણ
શા શા જાણના છે કહેશે
દુવનના મર્મ અહીં ? ”

અને પ્રત્યુત્તરે વળી,
જાણણુહારી બ્રહ્મભાનતનયા,
“ મગરાજન ! તમ હૈયે છે જે
એના અમારે જાણના
બેદ બ્રહ્મ-ધર્તિહાસે લાખ્યા ! ”

સસાર-મહામાયાની જાણ
આગ્રહાદ્ય હતી પૂરી
અંજે મનડાના પડપડખે
મગ્ન મના આત્મસ્વરૂપ દાકતી.
પછી ઉકેલવા એના બેદ

વેણુ-ગાણુ માર્યાં કનૈયે,
 " મજસતના ! પ્રેમે પધારી છે
 ઉકેલવા ગૂઢ ઇતિહાસ,
 પ્રિયતમા જનીને પ્રથમ આજે
 સમર્પ અંગ ને મન.
 ભોમ પછી બેદારી
 ભેદ સર્જન-જૂના.
 સુગ્ધાનુશ્રયી રાગઃ ॥ "
 અને પીતી પગ પછી પગ,
 મજ-સતનાને સબોધી વદી
 રસ-અધીશ્વરી રાધિકા,
 " રાણી મજસદિયર...!
 પ્રેમની ધ-પતા છે
 નહિ લેશ પણ લેવામાં
 પણ છે સમજીને સમર્પવામાં ! "
 ને રાધા-નયણી
 નાચ્યાં કનૈયા-નેણુલે
 મોપાંગના-મનમાં જીતીને,
 ને વેણુ વઘા
 આત્મ-ચિત્તેતા યોગેશ્વર,
 " રસવાલે ! રસેશ્વરી રાધિકાએ
 સમર્પણની કહી સમસ્યા,
 અનંત આત્મ-નાદને સુણી.'

સમર્પી દેહ ને મનમાં.
સાધો એકતાર નાદ,
પછી ખેલાશે જીવનનો શરદ્
આનંદમય અનંતતાએ ભરી ! ”

અને ગોપીવૃદ્ધે
આગ્રે સાંધ્યા દોઢ પછી,
શું ચંદ્રમાની રાત્રિએ
પૂર્ણાનંદની જાખી કરવા ?
શરદ્-શૃંગારના મીઠડના કર
ધરતીને ધોતા’તા
ચાંદનીનાં રેલવી નીર.
“ સખી ! શાં સૌંદર્ય મજામૂમિના ! ”

એક વહંતીને આરોધી
વેણુ વરી વૃષભાન—નનયા,
“ સજની ! સોડહમ્ સોડહમ્
દીસે છે ભૂમિના સૌંદર્ય.
એ છે મૃગજળ સા સોણુના.
મન તર જે તો ડોલે દેહ,
સૌંદર્ય આત્મનાં છે.
ધરતી છે.....અવકાશ છે.
વાયુ છે...નીર છે.

આત્મા છે...પરમાત્મા છે.
પરમ એ જીવન-મિદિ
પાણદરકે સમગ્રની'તી
નિજ પ્રાણેશ્વરી મેત્રેયીને । "

અને રાધા-વેણુસાની
વાક્યધારા કૃષ્ણે આપી,
" મજાસે ! મનડા ને તનડાના
પ્રાણ છે પ્રત્યગ્ આત્મા,
ને એનો દોરાવણુદાર
છે પરમાત્મા જાહ્નકેશ્વર,
અનંતના મહાસાગરે ઊડ્યે
એના મોળાં અગાધ
અંત નહિ, ને નહિ પ્રારભ.
અવકાશ અનંતજી છે.
મહી છે માયાવી સંસાર.
ભાસે છે એના અધ્યાસે
વણસમજી આચ્છાદેશી જાગ.
એને તોડીતોડી
ઊડે આનંદસમીરે
અપ્રાણ નથી મજાને
પરમ-જ્ઞાનન્દ-સર્વિદાનન્દ ના પ્રકાશ । "

(૩૩)

રાસમાં શ્રીકૃષ્ણનું અદશ્ય થવું

ઐ દત્તી અનસ્ત પૂર્ણિમા
ચંદ્રિકાબીના વમુના-કાંઠે.

નીતગતા દના પ્રભુપના ગમ
 મગ-સપદના-અ ગેધા,
 ને જાગતા ધીરાધીરા
 સદાનંદ આનંદ-સ્વરૂપે.
 પડી અધાતો'તો
 સોદ તો સંયોગ-સુગાઠ,
 ને બેટતો'તો ભૂમરાજ કનૈયા સગે
 મગની રસ-બૂમરાશ્ચી,
 અનગગજ યે હાલેયાં તા
 અનુપમ શરચ્ચક્ર-રાત્રિ-સૌ દર્શ,
 ને ખેચીખેચી આનંદે
 છેડતા'તા કૂમકાના બાણ.
 પછી ઉપપત્તિ-રસેશ્વર સમીપ ધાઠ
 મગની એક જોમનધેવી નાર
 સાન—ભાન મનકાના બુલીને,
 રતિ—શમ્યુતાર-શીબન-ધારિણી,
 પરક્રીયા બનવા રસભોગને કામ,
 એને કરનુ ધને બાધી
 કનૈયાએ દેવાના ઝણઝણાવી તાર
 " પ્રણયિની રસગાલે . !
 શ્રેષ્ઠ છે પરક્રીય ત્રેમ ! "

એ વેણુવા વહી

કનૈયાએ રેલવી
 ચુંબનની અઝૌકિક રસ-ધાર.
 કંપી દેહ-વેલી, ને
 પ્રકૃતિયત થયાં ઉર-ફૂલડાં.
 એ નિહાળીને...
 વધી વેણ નિત્યપ્રિયા રાધિકા,
 “ અઝૌકિક છે પ્રેમભાવ.
 ચુંબે છે અનંતના ઉરે,
 મળંગના...! ઓ મળંગના !
 આભે નિહાળો...
 રાત્રિ થૂમે છે ચંદ્રને,
 ને ગાય છે તારલિયા
 અનંત ધણાંડતું મદાકાબ્ય ! ”

અને...?

પ્રથમ સ્વરની બાજી વીણા.
 એકતાર સંધ્યાના મળંગનાના.
 સયોગ-શૂંગારે રાયંતીંતી
 એક મધુરભાવિની ‘ મધુરા, ’
 અસ્થિર લોચનિયાં જેનાં
 ખેલંતાં ઉદ્ધાસના કમળવને.
 જેનાં લાગ્યાં દગ્ગાણુ

કૃષ્ણમ દ-મુખડે
 ને અમળ નેરે.....
 સાચા તારામૈનક-તાર
 પછી સર્પ મધુર મતકામદ્યં
 એ ઉત્તમન રિમનદને,
 ને પ્રમરી અ ગેઅ એ
 માધવીપુષ્પની મુગ્ધાસ
 શીરસ-ઉન્માદિત માધ રીઅ એ
 સ્વામ મધુકર પદાર્થો,
 અદરાનિના લહેરતા'તા સમીર,
 ને સ્વામસુદરે પ્રીતે
 કથો વેટીસ દાર
 ગેઅ ના બાપીયાધી
 મી ઓવીની રસ મધિએ
 એ નિદાળી વદી
 રસ-સેશ્વરી શધિકા,
 " એ રસ-ગમન ।
 લે છે અંગના લહાણા
 મગ્ન મના પ્રથમ ભૂમિકાએ
 શા શા ■ આકર્ષણ
 પારિવ-દેહ-સ યોગના । "

પછી કનૈયા-નેણુને

આંખડીએ કીધી વાત.
 " મધુસૂદન ! અંગ-રસ-અભિલાષને
 કરી પરિપૂર્ણું તું
 વેદાંતની દે સમસ્યા
 દે લાલસા છોડી નશ્વર દેહની
 આત્માની સાથે વિનૃષ્ણા ! "
 બ્રજતા'તા પંચમ સ્વર
 પ્રકૃતિની વીણાએથી,
 ને અગમ-નિગમની આનંદમેણીએ
 ડોલતી'તી રસપ્રિયાએ
 આભે સાધી તારક્ષિયાઓના દોર,
 અતે શરચ્ચંદ્ર શા કૃષ્ણચંદ્ર
 યોગસ-ચંદ્રિકા રાધાને
 બ્રહ્મ-ચાંદનીનાં કહેતા'તા રહસ્ય.
 " રાધે ! સક્રિય વેદાંતશાન
 ભણાવવાના તુજ અભિલાષ
 છે મજાઆતાને;
 પણ દિક્ષાલાઘ નવચિહ્નને
 માયા અવરોધે છે આછા આવરણે.
 શાન લાધવાં બ્રહ્મએકતાનાં
 સહેલાં નથી અન્યને, સખી ! "
 " કનૈયા ! અ-સહેનને મુદ્ધિએ માળા
 પ્રાપ્તાવ પ્રેમ-શિષ્યોને

જીવનના મદામાદમદા.
 રાસ રચાવી જીવનનો
 ઘડાઈની ગવાડ કવિના । ”
 અને...?
 રેલાયા કૃષ્ણ-ગંગાથી
 સ્વર મધુગમકૃર
 આનંદે ડોલ્યાં દેવાં,
 ને સંગીત-પ્રસારાભિચાર એક
 જગે ગ્રીવો સ્વરપ્રભા
 કટિએ લયકંતી સંગરી.
 એને ગ્રીધી ગ્રાધી
 મધુર વેળાને નમવી
 મધુર સ્વામ્યુંદરે.

અને એ દશ્યે.....
 ‘ રમ્યાદુ ’ એ રમણીના
 ડાનાડાના મુણીને ઓલ
 ડાલી વિસ્તૃત-પ્રેમભાવનાથીલા,
 સંસાર-વિસ્મૃતિ-ભાવિની વૃષભાનુભારી,
 “ કનૈયા । રા દશે વાંસી-મમ્ ?
 વેલુ કૃષ્ણમય છે કે
 કૃષ્ણ વેલુમય ? ”

અને એક અન્ય કૃષ્ણસમીપેથી
 હમ એક પાછું પધારી વદો,
 “ મુરારિ ! મ અડકશો મુને.
 મુજ ગોરે અંગે
 લાગશે શ્વામ રંગ ! ”

એ આલિંગન-પ્રેરણા
 કનૈયાએ સત્વર ઝીલી.
 પછી એ ડાલી લગીર,
 ને રજનીની ઓથે લપાયો
 પુષ્પદેશનો અનંગરાજન,
 ધડીક પ્રકુલ્લતો દેએ
 કે ' કૃષ્ણને જાગશે કામદેવતાં આણુ. '

એ છૂપી સમસ્યા
 અણુજાણી ન હતી કંઈ
 રસ-પિછાણુણુહારિણી રાધિકાને.
 એને નિદાળી પ્રત્નંગના
 ઘેલીઘેલી, ઘરાયેલ
 અનંગના આણુઆણુ, ને
 સંસાર-ભાવ-ગર્વિલી,
 સૌંદર્ય-મદન-મદઘેલી,
 એણેએ સમગ્નવની ને

વાની વેળે કે

‘કનેમો છે રમેશ્વરીઓ કાજ !’

અને.....?

અહ ભાનની વાન

રાધાદેમે જાણી

એ મજ-અનાગી કનેથી

એને તારવું હતું મજ.

“ઓ કૃષ્ણ !...ગેતપિકાવત્તન !

અહમ્ દાગ ને ચીધ મારગઃ

જૂતનીને દહને જ્ઞાન !”

અને. . . ?

એ પ્રદર ત્રીજાની ચ દગત્રિએ,

જાતાના મદદેય અગીર.

જમનાના વડંતા તા જળ

પ્રણયધેરા, ધીરાં . ધીરાં.

પગ અધીરી મથનાના હૈયાએ

પૂરે હતા અહમ્-સરિતાના

એ વીધીનીધીને

આવી એક

વહી વેળુ

નમ્ર આવે....

કૃષ્ણને વાચતી... ..
 એ હતી નમ્ર પંડિતા
 ને લજ્જાશીલા,
 ઝાંઝરના ઝમકારે થંભી
 કહેતી કે ' કાટો વાગ્યો ! '
 હતી હેયે એને
 ઉદાસની બિછાળતી બિમ્બિ;
 નયને હના કટાક્ષ ઢાંક્યા,
 ને લાસ્ય હતું બ્રુકટિએ.
 એ મનડે જપ જપની'તી
 કૃષ્ણના રાસ-સ યોગના.
 નડોતા લગીરે અહંકાર,
 પાછી પ્રણયની અશ્રુધાગ વહી.
 આત્મા જાણે ક સિંદી-પૂર
 વહ તા'તા ઉર-કુંગર કુમાવના
 એ નિહાળીન... ..
 સ દેશ કહાવ્યા કૃષ્ણને
 પ્રણય-સમીર સગાથે
 આરે બિમા બિમા
 રસ-પ્રિયા રાધિજાએ
 " પ્રાણેશ્વર ! એકાતે મંચર,
 કંટક વાગેવીનો કાઠ,
 ને મટાડ એની વ્યથા

ઉદે ચંદ્ર-ચૂડ હરી.
 પ્રત્યયમ્ય પરચિત્તાનમ ।
 એમ મોઝે જાગીજાગી
 અદમ્ય મજા-સંયોગ-પ્રિયાના દાગ,
 એમ પ્રાર્થુ' છું તુજને,
 કે તુજે અદમ્યની ચૂડ
 સૌંદર્ય-ગર્વિણી મદ્યેનીઓની ! ”

અને.....?

વાયાહપનંયમાત્તદપ્રાદ્યશક્તિઃ ।
 મ્તમ્ભે ચત્રુઃપ્રકાશાનંચાગેઽસ્તર્ધાનમ્ ॥
 કૃષ્ણે કથો સંયમ
 ચોગળકે નિજ અગે,
 ને નિજ કાપાને કરી અંતર્ધાન.
 અદૃશ્ય ..શું એ
 દૃશ્ય બહાર ?
 અને રાધા-વદને
 હરયો રાત્રિનો ચંદ્ર,
 * કૃષ્ણ તો છે
 વિદિતાન્ અન્યઃ અધિદિતાન્ અન્યઃ
 કાર્યકારણાત્ પર : ॥,
 શું પિંજાયતી'તી ગોપીએ

એના કૃષ્ણને ?

પરોક્ષાનુભવ એ શાસ્ત્રીય જ્ઞાન,
 ને અપરોક્ષાનુભવ એ સપક્ષાત્કાર.
 એ મધ્યેની ભૂમિકાએ
 અનિશ્ચિત બેઠના'તા ભ્રમણાએ
 ગોપિકાના મન પ ખીઝ,
 કે ' કયા મયા મુરાગિ ? '
 પણ પ્રસ્તાન એ અલ્પભાવનું
 પ્રાપ્તાયુ નહોતું ગોપીઓથી
 કે મનને પેવે પાર નિહાળે
 પ્રેમના પૂર્ણપૂર્ણ થોગે.

અને શોકના સાગરેથી

વાતા'તા દિનદિનક સમીર
 એમા તરતી હોડલીઓએ
 મનના અગ્રનીને સદ
 ઝીંચ્યા વાતા પનન
 પછી વાધ્યા સોણના,
 ને ડેની નિપ્રયોગ-નૃગારે
 ગોપામના કૃષ્ણવિહોણી
 આલ-દાદળાએ છુપાયો સદ—
 શુ કૃષ્ણચક્રને છુપાયેન
 નિહાળી ?

અધકારે આવરી ચાંદની,
 એમ...એમ...જો પાંગળાને નિગદેયે
 શું વસંતા આત્મા-ચંદ-તેજની નડોતી ગળુ ?
 આગ્રહન મદામાયાનાં
 અધકારાવાંતાં અમોઘ;
 મામાદળ માયા
 પ્રસરીતી પૂરીપૂરી,
 દિશા અને કાશના સમી;
 ને જાણ્યા મોગન
 માયાના મોટા મદાસાગર,
 વિન્દધેતડી લલનાઓનું
 અંગ મનકાને કહેતું 'હું',
 ને મન પ્રમતું 'હું' અંગને
 અવિદ્યાના જોળ ચક્રે અટવાઈ.

આત્મા હતો રિયર;
 પણ અરિયર મનકું
 રતિ-વાંચનાથી આસકત
 પ્રકૃતિપ્રેરુ કરતું 'હું',
 શોધતું અધકારેઅધકારે,
 પ્રકારતું કે...
 'સમર્પણ તન-મનનાં દાન'
 પણ કહેશે કેવાં દશે એ સમર્પણ ?

પછી એના પૃથક્કણ
એ ટાણે રજા અવૂરા,
ન દ્વિતીય-દન-ભાવે
રિપ્રયોગી લન ॥
વિચરી નેત્રગને સોણુયે

એ દત્તા બનત સોણુના
ને રનખે સાધ્યા એકતા
એકામ કૃષ્ણ-સ્વરૂપના
કો'કે એની બાગ-નીના
કો કે કિશોરનીના એની
કો કે એની સતામણુ-મનામણુ
કો કે વૃક્ષ બિયાને પ્રશ્નની હતી
કે ' તમ બિયા અમે
અનશ્વ નિહાળ્યા તમે કહાન '
કો'કે પછી પૃથક્ક કરતી તી
માનરધારિણી પૃથ્વીને કે
' શરદે શોભે છે તુજ અમ
કે સોહે છે કૃષ્ણ-ચરણ-
અર્પણવિએ ? '
કો'કે પછી પ્રશ્નો રહી
વૃક્ષ આલિંગી રહેજો વેવને કે
' દીગી તમે વેની એક

આસિંગની કૃષ્ણ-ટફાને ! '

અને એમ...એમ...

કૃષ્ણ-વારન-૨૫-ધેધી
ભમની'તી 'દંદાન-વનગધએ.
એને નિદાગની'તી.....
રાધિકા ઓકુળ-ત્રેમ-વાસિની
પૂર્ણ-પૂર્ણ ત્રેમના ભાવે.

પછી...!

રાધાને નિગમ-દષ્ટિએ
ભાસ્માં છૂપેલાનાં દરપ.
રતિ-શ્રમિત પેલી રમણી,અકેધી
સકામભાવે સરીને ભગતી
અહમ્-ભાવે ઝેલી
કે ' સર્વ' સજનાના મેલી સાથ
મગધિરોરી મુજ સાંગ એમ્યાં. '
એ પદોક્ત વિચારતી
પછી પ્રત્યક્ષ વદી,
" મજ-રસેસ ! આપ મહાનુભાવે
સાદસાન્મન્મથઃ મન્મથઃ ।
શૃંગારે મધ્યે કામ.
મુજ અંગે વિરામી

બાહ્યવંતી ઋતુ શિશિર,
ને ઝુલાવી વસંતઋતુએ ! ”

એ છકેલીને સુણી
વેણુ વઘા વાંસળીધારી,
“ નવવયા ! બાહ્યકાળ—અંદ્રમા
તુજ અંજે અસ્તાયજે સંચર્યો,
ને તારુણ્યનો જીએ ભાનુ.
કહીશ, નવકામા ! હવે
શાં છે તુજ મલકામણે
છાનાં લજ્જતશીલ રહસ્ય ? ”

અને ખેતંતી મોતિયન માળે
લજ્જતમણી લજ્જતએ વહી,
“ ન દર્શકોર ! પ્રથમ રસ—ખેલને
શ્રમિત લ સે છે અંગ;
અરણે છે શિથિનતા.
વાટડી નહિ ખૂટે મુજ, રસેશ ! ”

એ વેણુડાં સુણો
મલકામણાં વેરી ફૂલ
કનૈયે સંબોધી અમધારિણીને,

“ પ્રિયે ! મુજ ખંધાલે વિરાજ;
સાના રહેમે તુજ અને ! ”

અને.....!

મે કૃષ્ણ—પારિજી
ગોપી-ધરના દેશ લદાગ્યા
આકું નિદાગી કટાણે મસકા.
મેવે આખ ખીંચાણી, ને
અનોખ ચપા મુસારિ !

પતી.. ...!

“ ઓ મમળ...મમેશ્વર ! ”
અજગા રહી ખુશરતી
ને દૂદનો કુજન-મયા.
પણ અપિત બનીને
વિશ્વમેગ-સુગારના સહે
તદવીન બની કૃષ્ણસ ગે.

અને યમુનાતીરે...

દૂપાયેત કનૈયાની સોધે
ધેથીલેની ચપ ગોપી.
પછી દ્વિતીય દસે...

નાથિકાએ આદર્શા અનુકરણ
 કનૈયા નાયકના રસે
 વિપ્રયોગે બની રસભીની,
 પુનરાવર્તને બાળ-છતિહાસના
 બની પૂતના ને બની કનૈયો
 ને કયો પૂતના-વધ.
 પછી ખેલી અમુર-સહાર
 મધુસૂદન બની મનીને,
 ને તોળ્યો ગિરિ ગોવર્ધન.
 એ નિહાળીને એવે...
 હસી ગિરિવર-ધર-ધારિણી રાધિકા
 " કનૈયા ! તી છે તુજ પ્રમા !
 કોમળતાભર્યા હૈમાં
 બીજે છે શરમ્ય દ્રવી સામે
 પ્રેમ-રમરણ-આદર્શાએ,
 ને શબ્દ-કરિતે એમના
 કારુણ્ય છે વિપ્રયોગના । "
 પછી છતિહાસ અનતના નામ્યા
 આમે નિહાળી વૃત્તાન તનયાએ,
 " અ... હા ..! "
 મનમુગ્ધા લનનાએને મુખડેથી
 સર્થ એકાકી વેણુ
 રાધિકાહૈયે પાડતું

દર્શના અમોઘ ધર્યા,
 “ ઓ અનંત ! શાં શાં છે .
 રિશ્મની કલિનનાં માન !
 નાદ-અગ્ને એ સર્જતાં રંગ
 ને આસેખનાં સંસાર-ગિયપાટીએ ! ”

અને.....
 એકનાર ગોપી-કનૈયાના
 અનંત-રાધસ-આરાધિકાએ પેખ્યા,
 ને આજની દિનિજે નિદાગી
 કર્ણી બોધુ મનકું કે
 “ ધરની ગૂંથબૂંધ છે આજ સગે ! ”
 શુ દની એ કદાન-ગોપી સમસ્યા !

એવે મુખ્ય, ચો સ્વર
 કૃષ્ણ-મિથા રાધિકાને કળે
 પ્રાર્થતી એક પ્રેમિકાનો,
 “ ન દુઃખારા ! અમ ઘઠાર'પ્રે
 નિયોગની છે ઉખા
 કેશાવતિએ સૂકામાં છે ધૂપેન,
 તો ઠર-કમલ-ફૂવડેયી, નાથ !
 સૌંચો રસના સુગંધિત રનેહ ! ”

પછી સુણાઈ રાધિકાને
અંદવદના--મુખડેથી સરતી
ભાવાવિષ્ટ પ્રાર્થના અન્ય,
" યશોકુંવર ! જાળવયે રીઝ્યાં માત
પાન કરાવી મધુર મુખપ્રનાં.
હવે કિશોરવયે, લાલ !
આપ-દર્શન-અભિવાધીનાં
દર્શને હારે નયણાં ! "

પછી પ્રાર્થના બીજી
અંગ-સ્પર્શન-અભિનાયિકાની હતી,
" જોપાલ ! ભગીભભી વ્રતભૂમિ
ગિરિમાળ કરી છે પાવન.
કંકર ખૂંચ્યા ચરણ-કમળે હમે;
ન બીજો ગિરિધાગી ! પણ
અમ કહણ કુચ ધવનાએથો
ધરીશું આપ-ચરણ-કમળ
ધીરા...ધીરા...ધીરા...
યત્તે સુજાત ચરણામ્બુરુહસ્તેષુ
ધીતા શનૈઃ પ્રિય વધીમહિ કર્કશેષુ ।
તેનાહયામહસિ તદયપતે ન ફિચિત્
કર્પાદિભિર્ઞમતિ ધીર્મયદાયુષાનઃ ॥
ને અનંગે ઘેરો દેહગઢ

વામના-વધન-મેદે
નાથ ! સમર્પિત આપને ! ॥

પછી પ્રાર્થના અનુષ્ઠાન
મદાનન ઝીલતી અવ્યક્તી
વધી યરન-મૌદ્ય-બીજની,
" રમેશ ! કુચ્યાં અમૃતનાં પાન,
ને વિદના મે લીધા તામ,
કાળે સુકામ જામ અરવાળી
અમ છવન-રમની, નાથ !
તમાર્પા મજ-નર-નાર
તેજી ગિરિ ગાયધન,
શં નદિ તારે સીમીને
અધગમનના પાન ?
વિદે વૃદતા છવનના દેર
માંડ પ્રધ્યા છે આપ મદાનુભાનના
પૃથ્વકારી કથામૃતના ભાષે । "

અને.....!
સુખી સદ્ભાવ-દીપિકાના મેદ
રાધાએ સાધ્યા કૃષ્ણના દેવાનાર,
" રમેશ ! આજ ફળી મુજ નેમ,
ઉર લીધો છે અગાધ

આનંદના હેલંતા હેલે,
ધ્યાનરથ દયાની સમપી
પુણ્યવંતી તેં પરમ ભાવના,
હવે શ્યામ... ધનશ્યામ !
આત્માએ આનંદાલા પડળ
ખેસવીખેસવી આહ્વાદાવ
અનંતના અભિનવ રંગે,
ને ખેલાવ નવ-રસ-રાસ ! ”

અને.....?

પ્રનાયો પ્રેમાંગનાઓના પછી
પ્રેમેશ્વરી રાધિકાએ કહાળ્યા
પરમ પન્મેશ્વરને પ્રીતે,
વાયા પ્રણયના સમીર.
શૂઘાઠ રસ દેલે ચડ્યો
રસેશ્વરના રસ-દર્શને.
સંયોગથી પ્રવલ્યો વિપ્રભોમ
કરી ક્યો સંયોગે.
પ્રથમદલ દ્વિતીયદલે
શૂઘારના બિછળ્યા મોળાં,
ને આખે ચપ્પો શઘ્-રાત્રિનો ઝૂ,
ચાંદનીના રેલતો સાગર.
પછી મંત્ર-મુગ્ધ બની પ્રજ્ઞ-રમ્ય,

ને મોઝિયઃ-મૃદુભારી
 પ્રકટયા યમુના-કાંઈકે
 મરક... મરક... મરક... મસકના;
 ને કાસિંદીનાં મે નીમવળાં નીર
 ધડીકે ધવાં ખરવાં
 ગાંદીના ઝીલનાં ગંગ,
 પાંડી ગમે તકે ને મોતકે પે
 દર્શનપ્યારી પ્રેમાન્વિત દમી
 રિપ્તેન્દ્ર ઝીલતીઝીલતી
 મનુષ્યના લેજે લેવી,
 રિગમની જીવનના સંતાપ
 અમથળ બની શાંત પ્રેમે.

અને

કાવિ દીના કેડામથુ કાહડે
 રાત્રિનો ચદ જાંવતો તો રસાળ
 ફલગ શરદ-ગાંધીના,
 એને વાણીવીખીને
 મિજાલી રસ-મેજ
 પ્રભાતનાએ થોગેશ્વર કાજ,
 ઉપર મિલાવી અ ગેથી મેરવી
 ઉર-કેસર-રંગબીની ઓઢણી,
 પછી ઝૂંટવી એકે.....

બંસરી કનૈયા કનેયી,
 લીધો મયૂરમુકુટ પછી,
 ને સોહાગ્યો પાપાણુ-સિનાગે,
 પછી પધરાલી વ્રજમધરાણી
 કૃષ્ણપ્રિયા ગધિકાને
 પુષ્પાસન ગિઝાવી સમીપ,
 ને માગ્યા કૃષ્ણ ન્યાય
 શું પ્રકૃતિ તોળતી હતી
 પરમ પુરુષનો ન્યાય ?
 એ હતું માયાનું ન્યાયમંદિર
 સસારે તોળાતો'તો
 ગુ બહનો ન્યાય ?
 " વૃષભાનદુધારી ! શા શા અધિકારે
 નંદુવરે તથા વ્રજનાર ?
 તોળાતે તુલાએ ન્યાય
 કો'ક ભજે છે નિજ ભજનારને,
 પણ વીગલા કો'ક
 ભજતા ને નહિ ભજતાને યે
 ભજતા નથી લગીર
 શા શા હશે મતન્ય મહી ? "
 એ વાદી પ્રણવ-પક્ષિણીની
 સુખી અરજ ન્યાયાસને વિરાજ
 પ્રેમ-પણ ન્યાય-ધારિણીએ

મલકામળાનાં વેરી ફલાર્થ
 પછી પ્રાપ્ત્યો પ્રનિરાદી કદાન,
 = કનૈયા ! પ્રેમ-મગ્નનમરે આજ
 પ્રાપ્તું છું પ્રણય-ન્યાયામનેથી
 સ્વપથ દષ્ટ સ્વદ્-આદિસિધાના
 કે ' શા છે તું પર આરોપાયેલા
 આરોપના સંસ્તેપે ઉતાર ? ' "

અને ફલાર્થ-આસનેથી
 પ્રેમ-મદિરની બે પ્રનિદારિત્રીએ
 જરૂરી આપ્યો કદાન
 વેણુ વદી રસ-ન્યાયાસનનાં,
 " કૃષ્ણજી ! તોળાય છે ન્યાય આજ,
 વમથી છે ' પ્રેમ-મદિર 'ની સિદ્ધા
 પ્રણયપરાધીને । "

અને.....?
 પછી પ્રનિરાદીએ દીધા પ્રત્યુત્તર
 પ્રણયમી ન્યાય-ધારિણીને,
 " રસ-ન્યાય-પ્રિયા ! ઉપકારને પ્રત્યુપકારરૂપે
 અન્યોન્ય ભગ્નંતાને
 ધર્મ કે પ્રેમની નયો
 લગીરે સંભાવના દેયે । "

પછી દીધો ખીજો પ્રત્યુત્તર,
 “ ગ્રેમ-ન્યાય ભજંતી રાધાકુમારી !
 પ્રત્યુપકાર નહિ ઈચ્છંતાના
 છે પ્રકાર બેઃ
 પિતૃવત્ નિઃસ્વાર્થ ગ્રેમ,
 અને સાધુવત્ દયાદ્રં ચિત્ત ! ”
 “ કનૈયા ! પ્રત્યુત્તર દીધા તેં બે.
 શા છે ત્રીજાના હવે ? ”
 “ પ્રણય-ન્યાયદુસારી ! વિરલા એવા કો'ક
 ભજનારને ને ન ભજનારને
 નથી ભજતા લગીરે.
 એના છે પ્રકાર ચારઃ
 ‘ આત્મારામ ’ કો'ક.....
 આત્મન્યેષાત્મનાતુષ્ટ : ।
 રમણ કરે નિજ આત્માએ.
 કો'ક ‘ પૂર્ણકામ.....’
 છે રહિત ભોમ-સાલસાએથી,
 ને અકૃતસ કો'ક.....
 ન ઝીંજતા ઉપકારને.
 ને ગુરુદ્રોહી નર કો'ક.....
 દ્રોહી છે કહિન હૈયાના ! ”

એ કૃષ્ણ-વેણુએ

મદિામદિ દીપ્તી તાળી
 રસ કરો રસ-સવનાએ,
 બાંબુ-મીઝીવીએ મગ્ધ મગ્ધ,
 કે ' નંદુસારાએ માન્ય કર્યા
 આદેષ અદેષાએલા પ્રબુએ. '

પગ્ન.....!

ગોમ-ગોગેશ્વર કૃષ્ણ,
 એએ જાઓજાઓ
 સમસ્તા દહી જૂનીજૂની,
 ' એ રમ-ન્યાપમૂર્તિ...!
 મમામ નથી મુગ
 દીધા પ્રત્યુત્તરે સગીર.
 હું છું રસ-મિત્ર
 મર રસ-સવનાતો,
 ને ભગ્નતાની ખ્યાનરિશિરતા કાજ
 ભગ્નતાને મે નથી મગ્ધતો
 દહીમૂત કરવા નમ એકનાર
 સંસાર-પ્રપંચ-વિરમ્બિના,
 પરોક્ષે રહી મુણ્યા છે
 વિપ્રયોગ-શૂઘારના રામ.
 એ સખીએ...!
 હું છું અદ્વિતવાદી ! ''

(૩૪)

રાસ-લીલા

ચાંદો પૂનો હનો
ગણિએ માનીના તેજ,
ને વેગનાંતા યમુના-કાંડે
તેજ-પૂલક આગ-તારનિવાના.
ગજતી પ્રકૃતિની વેણ
સાદ દેતીતી કનૈયા-અસરીએ.

એ સ્વર-દુનીના સદેશ
રમા-મગને ધેનુ કરતા
આમ નના તા યમુના-કાંડે
શુ ચૈતન્ય આમ જનુ 'તુ ચૈતન્યને
રમતા મનાકના રામ
સ્વર પરપ્રભ-કપ દેનયા ॥
આકર્ષનાંતા પ્રેમસદાય એ ભગતીઓને
ઓ જમન ! ઓમ જ ધર્મ ॥
સર્વ ધર્મવ્યાધિતીયમ છે
સારીરિક અને માનસિક રીતે,
નૈતિક અને આધ્યાત્મિક રીતે,
જનન એ ગુરુણ છે,
લલરતુ અનતનાના સાગરે
અદ, તારા ને રાત્રિના પ્રદગ

છે અખંડ એકરસ થત્ર ન,
પશુ મિત્ર વાસના મનોદટિમખ્યાએ.

કૃષ્ણ-પેમી વાનમના,
તનમિત્રો, મનમયેતી,
પ્રતિમ. નમ્યે પૂનપેન શુને,
પર્લા મની સ્વરએકત રિખી
માધવની મધુરી મુન્સીએ.
દેદ છતાં બની વિદેદી,
મન છતાં પર-મનોગામી બની-
રાગાવદતિ હવાનમ્ ।—
આત્માએ સચરી રાસે,
સમપો નિજ પતિદેને
દેદ ને મનમ
કે ને
છે કનેશ્વ મૂળ.

બને ?
ઝાંઝર-ઝલુકાર જામ્યા,
ધૂધરી ધમધી,
કે કણ ગ્યુપ્ત્યા,
ને તાળાના તાલે
ધાપી પડી નાદમહાની દેવકે
શરણાધ વિશ્વની બચ્ચ,

ને સ્વર્ગેથી ઉતર્યા કિન્નરો
ઝાંઝ ને ખંજરી વગાડના.

એ સુણ્યો ચંબ્યા
સ્વર્ગે નાટારંભ.....
મેનકાના.....
ઉર્વશીના.....
રંભાના.....!

“ શા રાસ મજામૂમિએ !
એા બ્રહ્મા ! ચી ધ માગગડા.
નિત્ય યૌવન અનિત્ય ભારો છે.
સ્વર્ગીય આનંદે નથી સિદ્ધિ.
અંગનાં નૃત્ય ને મનડાંનાં ગીત
ગૌણ છે મજા-આત્મા-રાસ-સંગીતે ! ”

યમુનાને કાંદે ચંદ્રબીની રાતડલીએ
રસોત્સવ હતો રસાળ.
એકએક ગોપી ને એકએક કદાન;
મંદ હાસ્ય ને ભૂકૃતિ-વિલાસ.

નૈવૈર્ગ્ય દીનકંઠાનામન્યોન્યાત્મકરધિયમ્ ।
નર્તકીનાંભવેદ્રાસો મણ્ડલીમૂલ્યાનુનર્તનમ્ ॥

અનેરાં હતાં કંઠાલિંગન
પ્રેમના અનંત સાગરે.
એવે આકાશ-ગંગાને તીર
મેનકા, ઉર્વશી ને રંભા મળી

છે અર્ધાંડ એકરસ થઈ જા,
પણ ગિન્ન વાગતાં મનોદૃષ્ટિમંજુએ.

કૃષ્ણ-પેલી મગ્નમના,
તનઃપેલી, મનઃપેલી,
પ્રતિભાજયે પૂગયેલ શૂંઢે,
પહોં જની સ્વરએહત રિજો
માખતી મધુરી મુગ્ધીએ.
દેહ છતાં જની નિરેદી,
મન છતાં પર-મનોગ્રામી જની-
રાગોપદતિ ધવામમ્ ।—
આતમાએ સંચરી રાસે,
સમર્પાં નિજ પતિદેવને
દેહ ને મનમાં
કે જો.....
છે હલેચલું મૂળ.

અને.....?
ઝાંઝર-ઝલુકાર જામ્યા,
ધૂધરી ધમડી,
કંકણુ ઝલુપ્યાં,
ને તાળીના તાલે
ચાપી પડી નાદઅઘની દોલકે.
સરણાઈ ત્રિશની જણ,

ને સ્વર્ગેયો ઉત્પા કિન્નરો
ઝાંઝ ને ખંજરી વગાડના.

એ સુખી થંબ્યા

સ્વર્ગે નાટારંભ.....

મેનકાના.....

ઉર્વશીના.....કે

રંભાના.....?

" શા રાસ પ્રજ્ઞભૂમિએ !

ઓ ધ્રુવ ! ચી ધ માગગા.

નિત્ય યૌવન અનિત્ય ભારો છે.

સ્વર્ગીય આનંદે નથી સિદ્ધિ.

અંગનાં નૃત્ય ને મનઝાંઝાં ગીત

ગૌણ છે પ્રજ્ઞ-આત્મા-રાસ-સંગીતે ! "

યમુનાને કાંકડે ચંદ્રબીની રાતડીએ

રસોત્સવ હતો રસાળ.

એકએક ગોપી ને એકએક કદાન;

મંદ હાસ્ય ને ભૂકૃદિ-વિશ્વાસ.

નદૈર્ઘ્ય દીનકંઠાનામન્યોન્યાત્મકરશ્ચિયમ્ ।

નર્તકીનાંમયેપ્રાસો મળ્દલીમૃતયાનુનર્તનમ્ ॥

અનેરાં હતાં કંઠલિંગન

પ્રેમના અનંત સાગરે.

એવે આકાશ-ગંગાને તીર

મેનકા, ઉર્વશી ને રંભા મળી

મગ્ન-રમ-આગરે લીન થતા,
 એ નિદ્રાજાને વેળુ વધી
 પરમ-પ્રેમ-નિગીરૂ મૃદારિણી
 રામ-પ્રિયા રાધિકા,
 “ નાટ્ય-કલા-વિલાસ રમણી ... !
 થંબો લગી
 હો આ મગ્નતા ગસ
 નિશ્ચિની રમણીએ આજ
 વામના જાગવે છે પરલક્ષ
 ને દત્તિદાસ આત્રેએ છે
 શ્યામળની અગમ્ય પોથીએ
 કે ‘ સસારીના ઉડ્ડન
 રીધા છે મચ્છિદ્વાનમ્ ! ’
 આને થયો થંદ
 અનોકિક મગ્નગસે લગીર
 અગ-અભિનય ને મનઃ આલીન
 રાસ વર્તુલાકારે ગોપી-પ્રત્યમરમાને
 કલ્પોન જાડતા ઉચ્ચ કક્ષાએ

શુ સહ્યદિવ્યાનહે ?

અને રાસમડને ..

મૃદગ ને જાગતાંતા તાલ

‘ રા વિચિત્ર બાર ’

પ્રશ્નતાંતા ગાધા-વેળુના

રાસ-મંડળ મધ્યે
 સમીપે સોદંતા કનૈયાને :
 " રાસેશ્વર ! રાસમંડળે આજ
 અદ્ય તમે છે તુજ પ્રતીક.
 શું સર્વ ગોપાંગના છે વળે ? "
 " રાધિકા ! વળે છે મર્વ વગ્ન મના
 શા વગી બેઠ નર-નારીના ? "

એ ગમ-મંડળે પડી
 ફરી દરયમાન થયું કૃત્ય-પ્રતીક
 અલ્લેલ ગોપી ને અલ્લેલ કલાન.
 એ સનિકટ સમાધિ હતી.
 ધરાવાતા ધ્યાન ધ્યેયે,
 તાદાત્મ્ય દત્તા સ્વર-ગાનના,
 ને ઝાંઝરના ઝમકાડે
 મરેહ દત્તા અમના રસાગ.
 કનૈયાના અંગ-સંગ-સ્પર્શને
 તૂટતીતી કૃત્યપ્રતીક માગ,
 ને અસ્તવ્યસ્ત ગીત
 સરતાતા ધીરાધીરા
 સાન ને જ્ઞાન જુવાળીને.
 એ નિલાળીને...
 ચંદ્રમા આભે ચ બોલો
 ઘડીક જૂલીને ગમન.

ને ઝેમ...ઝેમ...

ગનિમંતા મદો મધ વિરિમત

વિશ્વ-ધરીએ થંબ્યા,

શાછાંકચ્ચ સ્વગણો વિલિમ્તોડમવત્ર ।

એ દતા અર્ષાંડ રાસ

છ ૧૨ે માસના...

ને દિશા ને કાલમાર્ષા

માનનાં તૂટ્યા બંધન,

ને લાખ્યા વિજ્ઞાન-ગ્જાન,

વિલય પામેલા રેડ તાદાત્વમાવે,

મનડા ઉડુચને ઊઠા,

પ્રજાનાં પિઝાબાવા રેદરય,

વાયુ પર લધાયા પ્રાપ્ત,

ને અઠતેજ પ્રાપ્ત વા પ્રાપ્ત્યામે.

ઊંચે ને ઊંચે ઊડ્યું

શુ કદાન-ગોપી-રાસ-મડગ ?

એ દતા પ્રજાબુમિનાં

અરકારો આર્ષા ઉડુચન,

અર્ષાંત ૧૧ રજનીએ જ્યા

મદામાવાના રાસ-મડગે

ચદ્રમા પૂરતો હતો

આત્મ પ્રકાશતાં તેજ,

ને બજતા'તા ખડનાહના આજ
 નિર્વિકલ્પ સમાધિના આરે
 રેલાવડા કદાન-ગોપીના ગમ,
 યથયથ મનો યાતિ
 તથતથ સમાધય. ॥
 એ દનો ખહાડનો અનન-રાસ
 દેદાભિમાને ગલિતે
 વિદ્યાતે પરમાત્મનિ ॥
 પ્રેમ, પ્રેમારપઃ ને પ્રેમી-
 પ્રયાણામ્ અભેદ્ ॥
 એ અનતતીમાના નસ
 નિદાગ્રતી'તી રાધાદુધારી
 પ્રેમતી લોકોત્તર આનંદે,
 નિર્વિકલ્પ સમાધિરથ દશાએ,
 " યથા દિ પરમા ગતિઃ ।
 યથ દિ પરમા લોકઃ ॥
 યથા દિ પરમા સ પત્ ॥
 યેષ દિ પરમાનન્દ ॥ "

અને

આનંદરૂપ મુશરિએ
 પછી પ્રશ્નો માયાને,
 " રાસપ્રિયા ! નિર્વિકલ્પ સમાધિએ રચાવ્યા

૯૯ મારના અખંડ ગમ;
 મગ્નિ સંવરી અન્નગ્રાહે
 ગીતી વનમના સંગ્રામે;
 ને વમુનાએ કાયા
 આકાશ-ગંગાનાં નીર;
 પ્રભમે બાપ્પા યોગ...
 નાદીશું ને અન્ન-વાગ્દર્શને તીરે ! "

એ ગરોશ-વૈજયા

આસના ગમ-મંડળે દના
 પ્રજ્ઞાના ગસ-પ્રાણેશ્વરોને.
 પડી...?
 આભે નિદાળી નાવિનો પૂર્ણ ચંદ્ર
 નિઝ વદન-મંદેથી આ વદી,
 " રમેશ ! મુજ સગ્ન છે તું સગાથ
 અખંડ લીલાએ છે ઉત્તરશી આજ,
 માયા વરે છે પરચક્તે,
 ન હ્રદય-સાગરે વિસ્તરે છે
 વાધાની આત્મકૃષ્ટ સરિતા ! "
 પડી ચિત્તવૃત્તિનિરોધ યોગ ॥
 અને.....?
 શુ અહ્યાનો હજી મેં આવતો
 હતો અખંડ રસ ?

(૩૫)

રાસ-પંચાધ્યાર્થી

(જળ-કીડા)

શરદની પૂર્ણ પૂર્ણિમા

સાગ્રિએ રમણુએ ચડી હતી.
 ચમુનાના નીલપેરા તરંગને
 આગ્રહાદનીતી ધવચ આંદની
 જલવખી બ્યોમ-મંડુભેથી.

એ વ્યુત્થાન-દશાની
 જાગૃતિ અમાપિએથી હતી.
 ગાંતરી નિર્ધિક્ષ્ય સમાધિએ પ્રજ્જગના
 પછી ઊનની અનંત આભેથી
 બ્યોમ-મ માને તીર
 ગમ ભેતી આત્મ-કૃપ્ત સંગે;
 ને સમાધિમ્થ અવસ્થાએથી
 સમાપ્તિ હતી એ
 આત્માના અનંત શસની
 નિરોધેથી વ્યુત્થાન-દશાએ,
 પુષ્કરતુલ્ય પ્રજ્જગ પ્રારબ્ધ
 સસારના કર્મ-ચક્રે,
 બ્યોમ-મ માને તીરેથી
 નીરે પ્રવેશી રાસ-રમણી
 મનન્તર કરતીતી ક્રીડા
 મોહનની મૃગત સંગે.
 પછી બ્યોમ-ગંગા-અવતરણ

હવું મજબૂમિએ.
 કહેશો, કાણુ એને ઝીલે.....?
 ભગીરથ-તપે પધારતી ગંગાને
 જટાએ ઝીલી'તી મહાદેવ દેવે,
 અને બ્યોમ-ગંગાને મજબૂમિએ
 ઝીલતી'તી પ્રેમ-દેવી રાધિકા,
 એણે બ્યાલે નયનદોર સાંધ્યા.
 ચંદ્રમિંએ વિરાજ્યો કૃષ્ણચંદ્ર
 ઉર-વારિધિના હેલાએ
 હેલતો'તો રાધા-આત્મ-મંદિરે.
 પછી રાધિકાએ છોડી વેણી,
 ને શ્યામરંગી કેશાવલિએ
 મજ-વારાણસીમાં
 બ્યોમ-ગંગાએ કર્યાં અવતરણ.
 એનાં પૂજન-અર્ચન કર્યાં
 મનોવિહારી રાસ-રમણીએ.
 સુલભ-યોગ-ભર્યાં બ્યોમગંગાનાં નીર
 પછી ભલ્યાં પ્રીતે
 પ્રણય-ભક્તિ-બીનાં કાવિંદીનીરે.
 શું યોગ ભલ્યો ભક્તિમાં ?
 પછી પ્રેમ-લક્ષણા ભક્તિએ
 ડાહ્યાં સમાધિરથ ગોપી-અંગ
 મોહનના મધુરા સ્વરે,

“ ગમ-પ્રિયાઓ ! પ્રારંભ પૃષ્ઠે છે કે
સંસારે પૂર્ણ કરી આપુષ્પની અવધ
બદા-આવ મેં મેરી ! ”

અને ત્યાં સમીર,
ને તરાત્ર પ્રજ-સહનાઓ
માંડ્યા જળ-હાંટના ખેલ,
ને બીજાના ગાસ-મુરદિ.
પછી મળેયમુખે પ્રસપ્ત મહામય.
જળ-પિલાસ એમણે માંડ્યા
પ્રિયીને ને દરિનીઓ મળે—
મળ્યામિત્રીને સગે જળે
મળ્યાજ કરતા જલકીડા !

એ નિદાળીને.....
પ્રેમ-પદ્મિની વજ્રગણી
મનોવેળાં વહી,
“ આત્માએ આગ્રહાયેલી અંસાર-જળ
ગૂંચવે છે માનવ માનવી
લોકને માણવા છે પૂરા

જીવને ભર્યાભર્યા આનંદ
 પ્રકૃતિના રંગ-રાગેથી.
 પ્રતિગૃહીતા માને છે કે
 ' દાતા પ્રકૃતિ છે. '
 પણ છે એ બ્રમણની બૂધ.
 ' પ્રતિગૃહીતા છે પ્રકૃતિ '
 પ્રકૃતે: ક્રિયમાણાનિ
 ગુણે: કર્માણિ સર્વશઃ ।
 અહં કારવિમૂઢાત્મા
 કર્તાહમિતિ મન્યતે ॥
 ઓ જગત—માનવ !
 આસક્ત ન થા...
 આસક્ત ન થા ! ”
 યમુના-તટે ને યમુના-નીરે
 પ્રજ્ઞેન્દ્ર-અંગ-સ્પર્શન-પ્રાસિધ્ધી
 અધગ્દશ દેતી'તી
 હિન્મત મદનમદ્યી,
 ને ઠા'ક કરતી'તી
 નેનાર્ધ'મુદા રસાળ.
 ઠા'કના નેનાંત બ્રમર-કટાક્ષે
 બ્રૂકૃટિએ ભાંગતા હતા—
 મું શોધવા ખોવાયેલને ?
 સમીપ હતા મગ્નનાથ,

પણ નદોના અમ આસિ આ,
શું એ એની મોખ દની ?

અને... ..?

અદ દોઝ આપ્યા મરોરો
ઝનિ કદેની'તી તૃનીય ખદર
વાત્તા નીર-બીના અમીર
શરદ્-બીના મમ્રા નગરો,
“ રમ-પ્રિયાઓ ! પલે નિદાઓ ..
રમીના જિખડયા કુમુદ
જગ-કુમુદનત્ત એ રજનીએ
ન્યાય સિત-મમ્રુનિતા,
ને દિને છે એદના
જગ-દમગર ન્યાય ! ”

પછી . ?

મમ્રુના-તટે મુ છ રજા
રાધિકાકણ્ઠ રપટતા કૃષ્ણવેણુવા,
ને જિખડયા પછી
રાધાના ઓઠ-પોષણા,
“ કનૈયા ! તુજ શબ્દે છે

અર્થનાં અનુપમ માધુર્ય.
 તદાચિવેકનિમ્ન-
 કૈવલ્યપ્રાગ્ભાવચિત્તમ્ ॥
 પિછાણે એને ને
 બને જે પરમ-સૌંદર્ય-એકતાર
 એના છે અવન-આનંદ ! ”

એવે.....?

શરચ્ચંદ્રિકાબીની.....
 નીતરતી નીર-બિંદુડે.....
 અંગસંયોગે રસીલી...
 ભામિની રસ-પ્રિયા એક
 રસની લઘવલ્લ લહાણુ
 જિભી રાધિકાજી કને સરી.
 “ વૃષભાનદુલારી ! રસો વૈ સઃ સંગે
 રસ-પ્રદોષ્ત બની પ્રભંભના
 વિચરે છે અત્યાનંદે.
 શાં અકેલાં જિભાંજિભાં તમ
 વિચારના ખૂણે ખૂણે છે ? ”
 “ સખી ! પ્રેમની પરિભાષા
 છે ભણી ? કે અભણી ? ”
 “ વૃષભાનદુલારી ! ભણ્યાં ખૂણે લીંત,

" રસેશરી ! મનુ ને ચતરપા સૃષ્ટિએ
 મુજ દની ગાંદની.
 પછી વીત્યા યુગયુગાંતર,
 ને આસેખાયા વેદ ચાર.
 ઉપનિષદ પછી વધું,
 આત્માને ધે વિજ્ઞાનથ અમ્યાં થાયં વિમુક્તથા
 આત્માને પિછાળીને તું
 તગ સર્વ અન્ય જાત.
 અપરા વિદ્યા ધરાવતી તું
 પાખાં છે પરા વિદ્યા.
 શેં રહી છે તો ય અન્યની ? "

એ અંદ-વેળાં
 રાધિકાને ભારવાં પ્રત્યક્ષ,
 ને ઘણાં મનોમંથન :
 " પ્રકૃતિ જીતે પુરુષ.
 શા પછી સંસારભાવે
 આત્મા-પિછાળણુહારને મોહ અંગ-મનના ? "

અને.....?
 અજ્ઞાસ પ્રકટયા પૂર્વક્ષિતિએ

“ રસેશ્વરી ! મનુ ને સતરપા સૃષ્ટિએ
 મુગ દત્તી ચાંદની,
 પછી વીત્યા મુગધુમાંતર,
 ને આતેખાયા વેદ આર.
 ઉપનિષદ પછી વદ્યું,
 આત્માને યે વિજ્ઞાનય અગ્યાં યાચું વિમુક્તય !
 આત્માને પિછણીને તું
 તજ સર્વ અન્ય જાવ.
 અપરા વિષા ધરાવતી તું
 પામો છે પરા વિષા.
 શેં રહી છે તો ય અન્યની ? ”

એ વદ્ય-વેણુનાં
 રાધિકાને ભાર્યા પ્રત્યક્ષ,
 ને યયાં મનોમંથન :
 “ પ્રકૃતિ જીતે પુરુષ,
 રા પછી સંસારભાવે
 આત્મા-પિછણુહારને મોહ અંગ-મનના ? ”

અને.....?

અજવાસ પ્રકટયા પૂર્વદિશિતિએ

ને જ્ઞાન-પ્રાપ્તિ માગે સ્વર્ગે.
અમને ભયું છે મજ
ને ભલા છે મજકિરીર ! ”

એ વેળાએ હાની
મૈત્ર-સમૃદ્ધિ ભક્તિ

એ સુણી ને મંડી નિચારે
ત્યાં દેહરિનાસ વાગળની એક
દુકાંદીને નેચુનાના કટાક્ષ
સ ચરી જ બીને લગીર,
ને સર્પા રાધા-વેચુના
આજ મજમૂમિએ છે કૃષ્ણાવતારની
કિરીર-છત્ત-સામુદ્ધીની,
પણ તે મ કોંકરેક
અમલ યોગની અવકૃષ્ણ ભાવના
આર-આસકિતએ પેખે છે
રક્ષા છે મજ
મે પ્રપચભાન ? ”
વીરોધીરો રાત્રિનો ચદ્ર
પશ્ચિમ-આભમને ચળે
પાઠવતો કિરણપલિએ ત દેશ

(૩૬)

રાસ-પંચાધ્યાયી

(વન-કીડા)

એ પ્રભાત.....

યમુનાને કાંઠે હવે;

આછાઆછા ઉપારાણીના,
 ચમુનાનાં તળ્યાં નીર
 પ્રભુમ-બીની રસ-લલનાએ,
 અને પછી.....
 અકેલો આત્મરમણ કરતો
 યોગ-યોગેશ્વર હતો.
 આત્મારામ : કેવલ્લાંડરમત : ।
 વાતા'તા મધુર અનિલ,
 ને જીતી'તી રાધારાણીની
 નવરંગ ઓઢણોની કોર.
 પ્રભાતની પ્રસરી પ્રભા,
 વાયા ડોલ મદ્યેલ
 આ હલાદક ધીર સમીર,
 ને રાધિકાના ઉર-સરોવરિયે
 કુમુદ ખીડાયા ને
 ખીડ્યાં કમળ રસાળ.
 પછી પ્રેમે પ્રાત સ્નાને પધાર ત્યા
 યોગ-યોગેશ્વર કૃષ્ણ
 લગીર ચંબ્યા અચકી,
 ને નિહાળી રહ્યા
 ટુંદાવનની વનરાષ્ટ્રમાં
 ધીરેધીરે અદૃશ્ય ચલી
 હૃદયમૂર્તિ રાધિકાને.

(૩૬)

રાસ-પંચાધ્યાયી

(વન-કીડા)

એ પ્રભાત.....

વમુનાને કાંઠે હવું;

ને તિમિર મયે પ્રસર્પી
અરુણનાં પ્રકાશતાં તેજઃ
ને રાસપૂર્ણાદુતિએ જલક્રીડાએ ભોજેલી
નિજ ધનસ્થામરંગી કેશાવસિએ
મૂંચતી હતી લલના એક
રાધારંગી ધવલાં મોક્તિક.

એવે સુગ્રાથે મુરલીસ્વર
વમુનાલીર-ઉપવનેધી,
ને રેલી રમણીઓની ધાર—
શું વનરાધને રસ-સિંચન
કરવા ?
એ વૃંદાવન કુંજન-મલિયને
રાધિકાશ્રના વેણી-રૂંગાર
કરતાંતા ધનસ્થામ મુરારિ,
રમણીએ ચક્રુ' હતું પ્રભાત,
ને પ્રપ્રદલતી વનરાધએ
વૃક્ષ-વેલીની ઘેંઘટ ધણીએથી
ખાતુરાજ ખેલતાંતા
દસપનાં છાનાં છપૈયાં—
શું નિહાળવા રાધિકાનાં
વેણી-મુકેન ?

મહેક મહેક મહેક'તા'તા
કુમુદ નિકસ્યા રસાળ
ગાંધ, જૂંધ, ને નવન માનતી
સોરભની કરતા'તા સ્પર્ધા

પછે ક્યાર્'તા આપના આજ
અભાડના મહેલે પાણિમહલ્ય,
એમ રાધા-આત્માના ક્યાર્'તા
ધનસ્યામ મુરાગિએ સમહલ્ય

મુગન-આત્મ-પગમાન દના
મધુરગની પઠીનુ દડુ
શુ આ પહેતુ પ્રભાત ?
“ આવો ગાઓ, સખીઓ !
અભાડના માલ રાગ ”

એ ગદા-વેલુ ?
ઝમકારે ઝીઝર ઝમક્યા,
પણ ન ગનાણા રાગ
પછી વદી એક મનકતી
“ મજમહારાણી ! પૂર્વેય દ્રવી રાગિએ

રમાયેલા રાસ પછી
ભાસે છે દિ'એ પણ આજ
અધિકારની છવાતી છાંય । ”

એ વેણુએ રાધાજી
જૂની મલક્યાં કનૈયામુકુટે,
“ સખી ! ચંદ્રની ન હતી રજની,
ને ન હતા ચંદ્રના રાસ,
રાસ રચાવ્યાં તા કૃષ્ણચંદ્રે.
વિશે છે આત્માનાં ગ્રાવણ્ય,
વિશ્વનાં નથી આત્માએ.
પ્રકૃતિ આત્માધીન છે । ”
ને અટક્યા વેણુલાંના સાંધ્યા
મજના રસ-રાજનં દોર,
“ રાસપ્રિયાએ ! અધિકારના ઓછાવાની
ટાળો તમ ભમણા.
સર્વં છે પ્રકાશ
અહાંકારાં અન ત ઓજસનો ! ”

એ પ્રજાકુંજે.....
જ્યાં કહેતું 'હું' વીંટી વેલીને
કે ' ઓછાવા અધિકારના થે

છે આજઆજ પ્રકાશ,
સ સાગ્ની રગપામર્ગએ ઢાકવા
આભાસ દેતા જીવતાને ।
સુલભ છે માવાના સયોગ,
ને દુર્લભ છે એથી યે
મમતાની સાધની અનાસક્તિ ।

અને વાતા'તા...

પરન પ્રથમ પ્રદરના,
પ્રભાત દીપતુ 'તું' દ ઘરને.
એવે ઝીની જાનુ-પ્રકાશ
પદી એક રમણી
" ઓ પ્રકાશ ! અધકાર વીંધાં જીવનના
પાઠવ આત્મપ્રકાશ । "

એ પ્રાર્થના સુણી

કૃષ્ણ્ય દ્રે દીધા ઉત્તર,
' પ્રકાશ પ્રિયા રમણી . ।
ત્યાગ વિના નથી
શક્ય ઝીનવા પ્રકાશ
ન સિદ્ધતિ મહાશતાન્તરેડપિ ।
ન પ્રજયા ન ઘનેન ત્યાગનૈવન
અમૃતસ્વમાનશુ ॥

આદેશ કરે પ્રજા તો મ
વિના ત્યાગ નહિ સિદ્ધિ.
યદિ પ્રજા સ્વયં યદેત્ ॥
તથાપિ ન કે' આપ્તે પ્રકાશ । "

અને વધતી પગ...
મૂલતી'તી વિચાર-સાગર,
કૃષ્ણ-વાણી-ધેણી પ્રગ્ન ગના
ને રસીધી રાધારાણી
શોધતી'તી મૂલમંત્રનાં રહસ્ય
સ સારે વસંતી તપશ્ચર્યાના.

એ જાણીજાણી
દીધી રાધા વતી વદી
ચોગેશ્વર કૃષ્ણ સમસ્યા -
" મૃદેષુ ષષ્ઠેન્દ્રિયનિગ્રહસ્તપ. ॥
પ્રગ્ન ગના । વસો સ સારે
ને આપ્તો જીવનપ્રકાશ
મૃદિણીના વીતરાજધર્મે.
નિવૃત્તરાગસ્ય મૃદ્ધં તયોષ્વનમ્ ॥
એક એ છે તપશ્ચર્યા—
વસી સંસારમૃદે
પૂજ્ય પ્રકાશ આપ્તવાની

તપોવનથી એ શ્રેષ્ઠ સિદ્ધિ
 છે ગદ-તપોવને.
 પણ એ મહામારગડ
 જનક વિદેહી શા કા'ક યોગરાજને
 પ્રાપ્ત્યા છે સંસારે વસી ! ”

અને.....?

યોગ-પ્રભાના વાયા સમીર
 પ્રકૃતવાયતા રાધાગણીને.
 “ સખી ! યદ્ હરેય ચિરજેત્ તદ્ હરેય વ્રમજેત્ ॥
 મિથ્યાચારની જુગુપ્સાથી
 તપોવને વિચરે તપસ્વી,
 છે ને એ વેદ-વાક્ય ?
 પણ વસી સ સાગ-સાગરે
 ઓળંગે તરંગ-વમળ ! ”
 “ વૃષભાનંદુવારી ! ઓળંગ્યાં હશે આપે ! ”

આત્માનંદની પ્રસરી પ્રભા,
 ને પછી સર્વા રાધિકાજના વેણુ,
 “ સખી ! ઓળંગ્યાં એ કનૈયા-સ યોગે
 જે દિ'ના સાધ્યા એકતાર.
 છે મુને સદા ય ત્યાજ્ય
 પ્રાપ્તિ સ્વર્ગ-નરકની,

(૩૭)

અજગરેથી નંદરાયમુક્તિ
ને

શંખચ્યુડ-વધ

એ હતું અંગિકાવન...

વનલીલાએ બન્યું ઉત્કર્ષક
રમણીએ ચડ્યું "તુ" આજ.
દેવયાત્રા-દિ'નો હતો ઉત્સવ,
ને સરસ્વતી-સરિતાને તીર
રનાન કરતાંતા મજ-ગોપાળ.

એવે સૃષ્ટિ-સૌંદર્યનાં

સંગાથે દર્શન-રપર્શન કરતાં
ચોક્યાં રાધિકાજી,
ને વ્રજરાજન યોગેશ્વર કૃષ્ણને
પાંખી સુણાયા શબ્દ-સ્વર,
" પધારો, વ્રજરાજન...!
યાવે છે યુગ દ્વાપર "
હજી એ દુષ્ટનાં હનન. "
" પ્રિયે ! કાનો સાદ હશે ? "
અગમ ને નિગમ બાણુહાર

પ્રાર્થતો પૂર્ણભાવે એ,
 “ અમ્યુત ! શાપિત વિદ્યાધર હું.
 રૂપગર્વે દુભાવ્યા મેં
 અંગીરસ કુગદોષ કદરૂપ ઝડપિવર
 દાંસી કરીકરીને.
 એના પ્રત્યાધાતરૂપે એમણે
 યોગપ્રાગ્જ્યેષ્ઠે બાંધ્યો
 અજગરદેહરૂપે મુને.
 પશુ અનુમહે પછી
 કાળની બાંધી ઘટિકા
 ને બાંધી અવધ,
 કે આપના ચરણરૂપશે
 પુનઃ પ્રાપ્તું મુજ માનવ-દેહ ! ”
 “ અસ્તુ ! ” એ કૃષ્ણવેણુને
 પ્રણમીપ્રણમીને
 સુદર્શન વિદ્યાધરે
 લીધા સ્વર્ગ-મારગડા,
 ને ગાવાં ગુણગાન પછી
 સમગ્ર વ્રજે નંદનંદનનાં.

એ ઉત્સવ પુનરાવર્તને
 ચડયો હતો રમ્ય રમણુએ.
 રાધિકાજી ને રાધા-રમણ

પછી એના આત્મનાદ....

સુણી ધાયા કૃષ્ણ-બળરામ

અમય-વેણુનાં દેતાદેતા.

પછી ખેત્રાણા પકડં-દાં

ને બયગ્રસ્ત યક્ષે

લક્ષનાનાં છોડ્યાં લારણ,

કાળ ને મૃત્યુ-ધંટારવનાં

પ્રાપ્ત્ય અત્યક્ષ પેખો.

પછી બળરામજી.....

શંખચૂડની ચૂડેથી વહ્નદેવીનાં

રથા કરતા રખવાળાં,

ને કૃષ્ણે લીધી યક્ષની ભાળ.

સમીપ, દૂર ને સાવ પાસે

જામ પૂજ્યા મધુસૂદન

પછી મુષ્ટિકામહારે હણ્યો શંખચૂડને

વાસનાની બાંધી ચૂડેથી ઉગારી,

ને લીધો મસ્તકે સોહ તો

ગંભીરોહામણો મણિ.

પછી.....?

કંપતી એ કામળાંગનાઓ

વિરમી ભયના કંપેથી,

ને હાથી કનૈયા-દૃશ્યને પછી

(૩૮)

યુગલગીત

વનમાં ચરંતી'તી ધેનુ,
ને તરુવ્રતા-જાંબડીએ

બેઠા'તા કૃષ્ણમુરારિ.
 સોદાબો' તો ધરતીપરે
 ઝુકુટ સિરેથી ઉતારી,
 ને ઊડતાં'તાં સ્યામ ઝુલ્ફાં
 ધીરાંધીરાં વાતા પવને,
 ઠાને કુંડળ લહેરતાં'તાં,
 ને ઊડતી'તી પીળા પીતાગરની ઝેર.
 એક મધુરરાજ કલાધારી
 કરતા'તા ધનગન નૃત્ય
 દેવારાણીને નિહાળીનિહાળી—
 શું નટવર નંદકિશોરને
 નૃત્યના સમજાવવા અર્થ ?

એવે ઝુકુટિ ભાગતી નૃત્યે
 પધારી રાધારાણી ને વદી
 કૃષ્ણજનાં નિહાળી સૌ દર્શ,
 "કનૈયા ! મજ ઘેતુ કાધુ"
 રાસ અખંડ રચાવીને,
 પછે મુણાપ છે યુગલમીત.
 નિહાળ્યુ એ સ્વર—સિતારીના
 જળતા યુગલ—તાર ?"
 "રાઘવ ! પધાર, રસેશ્વરી !

રસચાએ નથી વર્જિત
જનાં પ્રણય-દેયાં-નિરીક્ષણ ! "

અને વનની જાંવડીએ
જુકુટિ જાંગલી'તી ને કટિએ લચકતી'તી
મદભર યુગલ-યૌવનાંગના.
પછી મુણાયો એમનો
વૃક્ષનાં પૃથક્કરણ કરતો વાર્તાલાપ.
" સખી ! વૃક્ષ એટલે ? "
" બહેની ! ભાવૈરંકુરિતં મહીમૂગદશા-
માફલ્યમાસિંચિતમ્ ।
પ્રેમ્ણા કંદલિતમ્ મનોરથમયે :
શાલાશતૈઃ સંમૃતમ્ ॥
એવા કૃષ્ણજી છે ! "
અને દહ તાળી એ હસી વદી,
" સખી ! જો પેચી ડાળ
લૂમે ને જૂમે છે રસાળ ! "
" બહેની ! ભાવૈરંકુરિતમ્ ।
અંકુરિત પ્રેમલાવે
છે એનાં રતિ-હલન
માન મુકાવતાં સ્વર્ગનારીનાં ! "

એ વેણુલે આનંદી

એકે પ્રાન્યા દસ દિશાળ
 કે 'સ્વર્ગ' શ્રેષ્ઠ કે મંગ ?'
 પરોક્ષ એ પ્રજાતી પછી
 વદી પ્રત્યક્ષ નિગ્ધ સખીને,
 "સખી ! સ્વર્ગ' શ્રેષ્ઠ કે મંગ ?"
 "બહેની ! આપણુ નારી-હૃદય
 પ્રેમની ભૂમિકા કહાવીએ,
 ને વસીએ છીએ મજે
 ભગતાં શૃંગાર-કલ્પદ્રુમ સમા કૃષ્ણ.
 શા ખપ વળી સ્વર્ગના
 આપણુને ?"

અને વાપા સમીર.....
 મંદમંદ પ્રેમ-સૌરભ
 ઝીલનારી ડાહી ડાહને
 ભાખતી રસ-ધતિહાસ,
 "સખી ! મહીમુગ્ધશામાકલ્પમાસિચિનમ્ !
 ગોપીકાએ સીંચીસિંચી રસ
 બાળવયથી હિરોરવયે લહેરાવ્યો
 શૃંગાર-કલ્પદ્રુમ સમે ગોપીજનવલ્લભ !"

એ ઠટાક્ષ-વેણુમાં
 ઝીંટ્યાં શાણી સહિયરે.

પછી સેરવ્યાં એણે વેળ,
 " બહેની ! વગડિશોરે રાખ્યાં કંદમળ
 સર્વ વજનાર-હિર-ફલપાડીએ,
 પ્રેમળા કદલિતમ ।
 પ્રેમથી યદ્ય એના કંદની ઉત્પત્તિ,
 ને પછી પ્રદુલ્યાં વૃક્ષ
 વિરમ્ભતિ યદ્ય અન્ય વૃક્ષની,
 ને પછી એ વૃક્ષ
 મનોરથમયૈ : જ્ઞાન્નાશૈ : સંભૂતમ ।
 મનોરથમય સેંકડો શાખાએ
 શોખી જાણું રમણને કાજ,
 ને ખેલ્યા પછી રસ-ખેલ
 કીડામણિ રત્નો ઘે સઃ કદાન । "

એ વેણેલે અટકીને
 બેઠું ગોપી-યુગલ સહ ફૂલ
 મૂચવા વેણી ને માળ.
 રસ-યુગલ રાધા ને રમણનું
 એ નિહાળતું હતું.
 એ નવવપરકાના કર
 ફલડાંની કામળાવાસી યે
 હતા અદકેરા કામળ.

કહેશે, શે' મહાયે એનાથી
 ફલકાં ?
 યુગલ-ગોપીની યુગલ-આખડલી
 અરિયર હતી ફલ-શું યને.
 યુગલ-ગીત ગાવાં તાં સંગાયે;
 પશુ યુગલ-પોયણાં શા એઠે
 કૃષ્ણપ્રેમની હતી મૂળરી.

એ નિહાળીને.....
 રાધા-રમણે ભર્યાં કમ.
 " પ્રિયા ! હું છત્યો રસદેશ ! "
 " રમણ ! તેં ભર્યો રસદેશ ! "

રાધાનાં નેણે પરાંબ્યાં
 ફલે દસ્ય રસાળાં,
 ને મહીં નિહાળ્યા સ્વામરંગી
 કીકીએ નટવરના નાચ !
 પશુ શું નહોતાં વિરાળ્યાં રાધિકાજી મહીં ?
 અને નયનાંની કાળી કીકીમાં
 હતા કાળુડ દહનજી,
 ને કીકીમાં તેજસ-નિંદુ શાં
 વિરાળ્યાં હનાં ગેંરી રાધા.
 શું બહાંડની કોકીએ ભલે
 માયા વિરાજ દશે ?

(૩૬)

અરિષ્ટાસુર-વધ

યેમુનાનાં નીતવર્ણાં તીર

અરણ્ય 'તુ મજધેનુ-ધણ,
 ને ગોપીગોપ રક્ત-મજદેશના
 લેતા'તા વાતડીના લઢાણા...
 એવે મયી ધૂમ ધમાધમ !
 નાડી અરંતી ધેનુ,
 ને ઊડ્યા રજના વ ટેળ,
 ગોપી-ગોવાળના ધમકયા હૈયા
 નિહાળી વૃષભ મહામસ્ત,
 દીક દઈ ઉડાડતો ધેનુ,
 પુચ્છે ઝપટાનતો વાછરડા,
 પાદેપાદે દેતો લાલ,
 ને મચાવતો હાહાકાર !

એ નિહાળીને ..

મજ-આત્મા કૃષ્ણરાજને

હાક દીધી છાતી ઢેલી,
 ને આબ્યો બળિયો
 બળિયા સંજે બીડવા બાથ.
 દીક અરિષ્ટાસુર વળલની
 બાહુબળે ખાળી ગોપાલે,
 ને હટાબ્યો પગલાં અદાર.
 પછી ખીન્ને હલ્લો ખાળી
 કૃષ્ણે હાથે ધરતીએ એ જાલ,
 ને સિંગ મસ્તકેથી ખેંચી
 માણસહિન ક્યો મારીમારી એને.

અને.....?

આનંદવધાઇ મળે રેતી.
 પશુ ગચ્ચો હાહાકાર
 ફર.....ફરથી નિહાળતા
 કંસના અનુચરોને દેશે,
 ને અનુચર કેશી દેત્યે પહો
 કૃષ્ણ હણવાની બીડી હામ.
 એણે સળ્યા ઘોડેસવારના સ્વાંગ,
 ને ઘોડાગળે કણધણાવતો ધરતી
 ને ફરતો મેધ સા હણુદણાટ
 એ ધાયો મળબૂમિએ કાઢે.
 એવે નિહાળી એણે

મધુરી મૂલત ધ્રુસારિની—
નિજ કાપની નેમના
મરક મરક મરકોને
કરતી હોય જાણે પરિદામ !

એ નિદાળીને...

ઠગી દૈત્યને ક્રોધ
પ્રજ્વળિયો દ્વિચ્છિલ,
ને લક્ષ સાધી એણે
પૂરેયો ફેંકો લાત. .
પણ શું લાગે પરમજ્ઞાનીને
હ્રદયજ્ઞાનીની અપદ ?

અને... .. ?

દણુયો દણુવા આવનાર.
ગોવાળિયા નાચ્યા દરખીદરખી,
ને આયાં ગોપીઓએ ગીત,
ને મંડાણો ઉત્સવ જાણે.

પછી એ ઉત્સવમાં

છાનો પ્રવેશ્યો ગોવાળરૂપે
મયદાનવસુત બોભાસુર બીજો.
એણે હયાં એકએક કરી

મજના ગોવાળ અનેક,
 ને પૂર્વા ગિરિ-મુક્ત્યે
 પ્રચંડ શિલાનાં દધને દાર.
 એની જાણુ.....
 પછી થઈ.....
 મધુસૂદનને.....

અને.....!
 ગોકુલેશ-દૈત્ય-વધ-ધતિદાસે
 નામાવસિ લંબાઈ એકથી,
 ને શુદ્ધાએથી કીધા મુક્ત
 ગોપાળ ગોકુળ-ગોવાળને.
 હજુ એ ગોધૂસિદાણું.
 આનંદ-મંગલ નેસડે સંચરતાં તાં
 ધિનુસંગાથે ગોપી ને ગોવાળ.
 એવે ગોપાળને મળ્યાં
 કૃષ્ણ-પ્રિયા આરાધિકા શધિકાજી,
 “કનૈયા ! મૃદુની વાદડસી ભેળે આજ
 રમતીના મોડા પ્રદરે.
 પ્રકારે છે જુદાવન-વનરાઈ
 ચરણ-રપર્યાન ઝોકુલેશનાં !”
 “પ્રિયે ! પધાર સંગાથે આજ.
 તું મેં બાપું જણે લીધો,

ને યુનાવુ વૃષભ નદુવાગીને.
 ચંદ્રમાને ચે સાદ્યા છે
 રામ-ચાદની પઝીના વિયોગ
 ભલે ચૂમે એ, ઉદય પામીને
 વીધી પદનની છાપ,
 રાધિકાના પાવનડાને
 કોણુ જાણે, કેની પડમે
 જોગના પ્રભાતની કાલ । ”

એ કૃષ્ણવેશ્યે
 મગક મનકી રાધિકા.
 ‘ ગોકુલેશ ’ કાવ પડમે સગરશો
 તમ મધુરાનગરે,
 નિહાળો પેની સંધ્યા । ”

અને દાખની પશ્ચિમે સંધ્યા
 વેણુના ફરી સાંધા દોર
 મનકામણે રાધિકાજીએ
 “ ગોકુલેશ ! પુકારે છે દ્વાપગની સંધ્યા
 કે આર્યાવર્તના કાળ-ગમનના
 કૃષ્ણ બને સારથિ,
 ને ભારતનું બનાવે મહાભારત । ”
 “ પ્રિયે ! કેસાંક હજી જાખવા છે

અગમનાં બાવિ ? "

= એકુલેષ ! બાવિ બાબી દીધાં છે

કે'દિ'ના મે;

પણ આજ આવી છું ઉમંગે,

ને સાધી છું તુલસીની માળા.

અર્પું ને..... ? "

= અર્પનારા પ્રજ્ઞતા દરો ? "

અને અર્પી તુલસીની માળા

કૃષ્ણ-કંઠે રાણી રાધાએ.

" કનૈયા ! હું જે મથુરાગમનટાળે

કાલ મળીશ મમુનાને તીરે.

પછી કરોશું કાનિ'દીએ

સ અર્પી તા સેઠામણ્ય રનાન

પછી આરધિકા દારી તુલ

લીન થઇ જરી આ તુલસીની માળાએ ! "

એ રાધિકા-વેણુયે

સુ જ રજા અન તના નાદ,

ને પછી પૂર્વે પ્રકાશ્યો

મદમા ધીરેધીરે-

આલીના વેરીને કૂસણ

શું આશિષતો રાધા-કૃષ્ણ મુમમને ?

(૪૦)

અકૂર-આગમન

શું મથુરા ગોકુળને આમંત્રણ
પધારતું હતું ?

રથ અકૂરજનો.....

પ્રવાણ્ય કરતો'તો ગોકુળદીમળો,

ને વહતા તરંગ કાસિંદીના નિહાળી

તરંગે ચડ્યું અકૂર-મનડું.

કંસરાજન-પાદબોં એ

સ ચરતો'તો ગોકુળગામડે

મથુરા આણ્યા કૃષ્ણ-બળરામ.

" શાં દરી એવાં કૃષ્ણ-પ્રાણલ્ય ? "

એ અકૂર-મનોમંથને

વાચ્યા મધુસૂદનના ધીતિદાસ

આલેખ ચેતા મજામૂમિએ,

ને ડાલ્યું ભક્તિ-વત્સલ હૈયું.

બ્રહ્માડ ભાગ્ય કનેયાર્મા,

ને ગોકુળના ગરવા પ્રકાશે

જીતવાં મથુરાની માયાનાં પડળ.

એ કસ-અનુચર

મથુરાથી પધારતા અકૂરજને

રમા-ગોકુળ, રમા-વૃંદાવન,

રમા-મન પરમાનંદમય ભાર્યું;
 ને ભૂત્રાયા પછી સંસારે
 અકૂરણને પુરુષભાવ—
 શું જો કુલેશના રસ-દર્શને ?
 શું અકૂરણએ આજ પિછાપયો
 આયોવર્તનો ઊઘ્યો ભાનુ ?
 પછી સ્નેહ-વિહ્વળ-ભક્તિ-નાત્સલ્ય
 અકૂરણનાં દૃશ્યાં નેત્રે,
 વલ્લભી હર્ષના અશ્રુ,
 ને ઉત્કંઠાએ આપ્યા અંગે
 ભર્પાભર્પા રોમાંચના ભાવ
 એ દત્તા કંસરાગન-અનુચરના
 પરિવર્તતા કૃષ્ણભક્તિ-ભાવ.
 એમણે રથપી ઊતરી
 દંડવત્ વંદન કર્યા નંદકુસારાને.

અને સત્કાર્યા અકૂરણને
 કૃષ્ણ-બળરામ વ્વાતે એમે,
 ને પપરાવી નંદ-નેસડે
 કર્યા પૂજન-અર્ચન
 મધુવદ્ ને અધ્યપાઘાદિથી,
 અને.....?
 મિલન થયાં નંદ-અકૂરનાં.

પછી નંદજીએ પૂછી ભાળ.

“ અફરજી ! આપ અતિથિને છે

સત્કાર સારા થે ગોઠુજના ! ”

“ નંદજી ! આપ મદાનુભાવના અનુમહે ! ”

પછી વીતી પળ,

ને ફરી વઘા અફરજી

સ્વસ્થતા પામી આતિથ્ય-માનેથી,

“ નંદરાજન ! આવ્યો છું હું

કંસરાજને પાહોંચે

ધનુર્વાગે આમંત્રવા.....

કૃષ્ણસહ બળગમ જાતને ! ”

“ રાજા છે મર્મ આમંત્રણે ? ”

એ નંદજીના શંકામુક્ત પ્રશ્નને

દીધો અફરજીએ પ્રત્યુત્તર.

“ નંદરાજ ! નારજી પધાર્યા મધુગ,

ને આપના કનૈયાકુમારના

કથા છુપાવ્યા દતિદાસ

કે ‘ છે એ વસુદેવગથા ’

નંદરાજન ! લોકવાયકાના મર્મ

‘ દે’ દિ’ જ પડે ખોટા.

અરીસો છે લોકસમૂહ.

અવશ્ય ઝીલે એ પ્રતિબિંબ ! ”

એ અફરવેણુલે

અશ્રુધારા અખંડ વહી
 નંદજીના વૃદ્ધ નેણુએ
 પછી આમંત્ર્યાં ઘરોદારાણી એમણે,
 તે દંપતી બન્યાં શોભનિમગ્ન.
 હેમાં એમનાં વાતસત્પત્નરપૂર
 ખિલ બન્યાંતાં આ સમાચારે,
 એણે પધાર્યાં કૃષ્ણકુમાર
 “ માતાજી ! બને સત્ય હોય
 કથા અકૂરજીની,
 માતા દેવકીએ સેવ્યો મુજ દેહ
 નવનવ ભાસનો ગર્ભે કાશઋદ્ધે;
 પપ્પુ આપે સેવ્યો છે
 સ સારના ગર્ભે મુને
 સાડ સાડવી બાળપણના.
 આજ કિશોરવયે, કહેશી,
 શે ભૂખીરા એ ? માતાજી ! ”

અને વાપા હવા-ગિરિએથી
 વાતસત્પત્નરગર્ભ સમીર.
 “ માતાજી ! વાપું છું આજ કે
 અમર રહેશે આર્થીવર્ત-હનિદાસે
 કનેયો જયોદ્ધામાતનો બાળ
 અને સાધ નંદરાવજનો ! ”

[રાસેશ]

(૪૧)

ગોાપી-વિરહ

અને પ્રસરી સારા ચે ગોાકુલમા
વાયુવેગે વાત કે

‘ આગમન થાય ડી અંકૂરજનાં
ગોકુલેશને મધુરા પધારાવવાનાં, ’

એ સુણી ઓપીઠેયે
ઉદાસીનતા પ્રસરી અભોષ,
ને હૈયાના નિઃશ્વાસમય સંતાપે
અમાવાસ્થા વદનચ દ્રે પ્રસરી.
ઠોંક લક્ષનાનાં કર-કંઠજી
ને બાંધ્યા બાણમંધ ને કડાં
ફીણી થયાં, હરતેથી સર્પાં.
પછી મૂર્ચ્છા પામી વિચારતી
કૃષ્ણદેશનેત્રી અભિવ્યવિધી કે
‘ કાલ વસુના—પનપટે
નેણુલાં કાને નિરખી દરરી ! ’

અને.....
ગોકુળ—આમને ગોદરે
ભાગી ગામંત્રી કાર,
વગાડિયા થતો ગોકુલેશના.
ગેલાળિયા મહી-માખજી ભાળે
શું મધુરાનમરે પધારતા
ધનુર્વામ નિહાળવા !

પછી ગોકુલેસ.....

પ્રણમ્યા નંદરાણીને,
 ને માતાએ દાધી આશિય.
 “ બેટા ! ખોલે ખૂંદો છું,
 ને લીધાં બાળપણનાં લદાણાં.
 ઉગાળજે, બેટા ! મુગ નામ ! ”
 પછી માતા યશોદાએ.....
 અક્ષત-કંકુના કરી આંદણ
 ઓવારણાં લીધાં કલ્પાનકુંવરનાં.
 પછી આશિષ્યા બગરામજીને.

અને ઘૂઘરીઓ ધમકી...

ને ખમખમ હાથો રથ,
 પણ કાપી દૂઠી મળલ,
 એવે સારથિ અકૂટએ નિકાળી
 બાઢી સી દર્પ-સરિતા,
 ને થંભાળ્યો વિરિમતતાએ રથ
 “ સારથિજી ! નામ છે આપનું અકૂર,
 પણ વર્તને ભાસો છે કૂર !
 વિધાતા જૂવી સત્ય ?
 કે અવળા યથા નક્ષત્ર-મહ ?
 કે જૂઠ્યા રાશી અણુનાએ
 આપના વિદ્વાન પુરોહિતજી ? ”

“ સૌંદર્યભરી મજબોબી ! બૂલ્યાં છે કંસનાં ભાવિ
 કે ગોકુળેથી પાઠવ્યા ગિરિધારી ! ”
 “ શું ગોવર્ધન તોળવા.....? ”
 “ મજબોબી ! ગોવર્ધન ગોકુળે તોળ્યો
 ખાળવા દાદરા મેઘ;
 પણ મથુરાએ ખાળવાના છે
 અસત્યના બારબાર મેઘ
 સત્યનો તોળી ગોવર્ધન. ”

એ વેણીલો.....
 મહિમાઠે વાંચ્યા મમ
 દંડવત્પત્તી વિરહિણી માનિતીએ,
 ને સંધ્યા કૃષ્ણ-મુખઅંદ-એકનાગ,
 “ નંદકિશોર ! જંદાનને મધુ સ્વને
 કે ‘ પ્રેમાવતાર પધાર્યા ’,
 ને પ્રોઢવયે લેવડાવ્યા લહાણા
 ખૂદી ખેળો ધરીદામાતાનો.
 બાળકીલાએ ખાધાં ને અવાડવા
 મહી-માખણના ભર્યાંભર્યા દામ.
 પછી કિશોરવીંદ્યાએ લેવડાવ્યા
 છજ માસના અખંડ રાસ.
 રાસ પાર્થિવ દત્તા કે
 અપાર્થિવ ? ”

" શાશ્વત ! " એ હતો ઉત્તર
 મોના મલકામણાએ સરતો.
 પછી સૌંદર્ય-સરિતાએથી પધારી
 એક સેવા સૌંદર્યના તટ.
 " મોહનવર ! " શાશ્વત '...' શાશ્વત '...કવી
 બોળાને શ્રમે બરમાવે છે તુ.
 તુજ પ્રેમે પરહરી અમે
 સાખેણી લોકમરજા
 પરમપદ પામવાને પ્રાપ્તે
 ને પદ મળે છે ત્યજ્યેવીના આજ.
 બલો અનતર્યો તું
 અનનીએ ઓછા કરવા બાર ! "

એ વેણ્યે.....
 સ્તબ્ધ થયા અકૂરજી ને
 રથ-નાડવા યે થ બધા સ્થિર
 જાણે શિવામયી પ્રતિમા શા.

એવે રથે વિરાજ્યા
 ને વઘા કૃષ્ણ-મુસરિ.
 " ગોપાગના ! પરસ્પરાશ્રિત જીવન
 એટલે છ સ સાર !
 પ્રેમીના બાધના બધન,

નથી એ પ્રમદાની સિદ્ધિ;
 પશુ છે એ....
 દાસ્યના ક્ષેત્રમમ મોહ.
 એ છે દેહના આકર્ષણની આસક્તિ.
 હૃદયના શુદ્ધ પ્રેમીઓને
 શી વાંચના હોય દેહ-સામીપ્યની ?
 બલે યોજનયોજન દૂર,
 પશુ વિશુદ્ધ પ્રેમ-સંયોગ
 અવિચળ અવસંભે હોયે ! ”

અને.....!
 પ્રેમની પૂર્ણતા વાપનાનો
 જીવો જીવો અનરત-ભાવ,
 સંહારતો દેહના આકર્ષણની શત્રિને
 આત્મજાદી સ્વામ હાય
 ને હે કતો પ્રેમ-સત્ય-દિ'નો પ્રકાશ.
 ” અ...હા ! આશ્ચર્ય... ! ”

સો'દર્શ-સરિતાએ...
 અકસ્માતે નિહાળ્યા.....
 તરંગે સત્ય-પ્રેમના... ..
 સોદંતાંતાં વદનચરે
 નિર્મળ પ્રેમનાં જોગસુ !

એ હતાં નંદરાણીનાં પુત્રવધૂ,
અંગ, મનને આત્માએ વરેલાં
મોહનવર...સુંદર સ્થામને.
" સગની જંદાવનની શાણી...!
રાસ-મંડળે સાધી નિર્વિકલ્પ સમાધિ,
પણ ભાસ છે વ્યુત્થાન-દશાએ.
આનંદો...આનંદો...ઓ સખીમંડળ !
વિધાત્રીભાષ્યા જીવનકાળે
ત્રેમલક્ષણાએ ભજી ગોપાળ,
સમર્પી કાર્મ, શબ્દ ને વિચાર.
ઓ ગોપી ! ભલે વિચરે મૂખ્ય
ગોકુળ તજને મથુરા
ને ઉગારે આર્યાવર્ત.

यदायदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत ।
अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहम् ॥
परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम् ।
धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामि युगेयुगे ॥

ભલે ભાષે ' ગીતા ' ભારતે,
ને મહાભારતે સુણાવે કર્મના સાદ;
પણ શ્રેષ્ઠતાએ સંભારશે
અનેક યુગ વીતશે તે ય
ભારત ગોકુળના કનૈયાને
ને ગોપીની ત્રેમલક્ષણા બકિતને.

જ્ઞાનયોગ ને રાજયોગ પ્રકારેથી
ભક્તિ છે સસારે અવિચળ. "

એ રાધિકાજી-વેણુલા
સમરથા દેતાતાં જાહાંડ-પ્રેમની
કે ' ધૂમે છે અનંત નિશ્ચ...! '

ને એમ ધૂમ્મા ને ફર્મા
પછી રથના ઉભય ચક્ર,
ને ધમકી ધમ્મર ધૂધરી
ચોટલાની ધૂધરમાળાને તાલે,
નંદરાણીએ દૂરથી લાળી
ફરી લીધા કુવરકનૈયાના
દેધે આસિયી જોવારણા,
ને જ દાવનની વનરાધની જણવેસડી
લળી નમીનમીને,
વેરીને આસિય-ફૂલ
પછી સિંગ દાળી માવડી પ્રજ્ઞમી,
ને મધુરામારમડે દાકતા રથ
અફૂરજીએ સમુનાલીરે નિદાળ્યા
સતાસના ગોપી-પાટ.
" કું...! " અફૂરજીની જમણા
વણગિકની ગુણ રહી
રથની રણકતી ધૂધરમાળે ।

(૪૨)

મથુરા-ગમન
ને

તુલસીની માળામાં રાધિકાજી સમાણા

ઐ દિનના ત્રીજા પ્રહરે...

બાનુરાજ એ વર્ષાવતાંતા
સૂર્યબાગેથી ચૂંટીચૂંટી
સાસવણાં તેજ-ફૂલડાં.

એને ઝીંચતી બિરાજતી
રાધારાણી યમુનાતીરે.

મથુરાની રાઠીને પાટ
દૂરદૂર ઝીંચતીતી ડમરી—
શું જોડુવેશના મથુરા સંચરતા રથની ?

મધ્યાહ્નની નિરાળી હતી સાંતિ.
કંઈ ગવાતાં ગાડ-પાન,
ને પોદર્યાં હતા માળામાં
પંખી પંખિણી સંગે.
પણ જામત.....
આને નિદ્રાગતાં.....
વાહળાંએ આલેખ્યા અંધાર
કે જોડુળ તરે બિરધારી !
કાસિંદીનાં વહતાંતાં નીર
કાંડાયાની તરખતાજામડીએ ધંબી.

દૂરથી ભાસી સગીપ આવતી.

પછી પેખ્યા હણુહણુતા ઘોડતા,

ને દીકો રચનો સારથિ.

“ સારથિજી ! થંભાવો રથ ! ”

ધમધમતી ધૂધરમાળ વીંધી

અકૂરજીને સુણાયો રણકાર

ત્રેમની બજતી ઝાલરનો,

ને જાગ્યા જાણે

રથ-મંદિરે વિરાજ્યા ભગવાન.

પછી સારથિ અકૂરજીએ થંભાવ્યો

મથુરામારગે ધપતો રથ.

“ કોણ પૂજારણ આપ...? ”

“ અકૂરજી ! બ્રહ્માંડના મંદિરિયે

માયા સદેહ થઇને આજ

આવી છે બ્રહ્મને પૂજવા ! ”

અને વાયા વિશે

સમીર મહામાયાના.

સ્તબ્ધ થયા અકૂરજી નિદ્રાળી

પ્રકૃતિની ઊડંતી ઓઢણીની કાર,

પરમ પુરુષે જે ઝાલી પછી

ઝિતરી સંસારના રથેથી.

“ પ્રિયા ! શાશ્વ છે મર્મ

બાનુરાજ એ વર્ષાતાતા
સૂર્યબાગેથી ચૂટીચૂંગી
સાવનજુઈ તેજ-ફૂલડા,

એને ઝીંતી બિરાજતી
શધારાણી યમુનાતીરે.

મથુરાની રાક્ષીને વાદ
દુઃસૂર ઊડતી'લી કમરી—
જા ગોકુલેસાના મથુરા સચરતા રચની ?

મધ્યાહ્નની નિરાળી હતી શાંતિ,
ધબી ગર્ભાતા ઝડપાન,
ને પોઢયા હતા માગામર્મ
પખી પખિણી છત્રે
પગ્ન જમન .
આલે પિદાળતા ...
વાદળાએ આવેખ્યા અશર
૧ * ગોકુળ તને છે ગિરિધારી । *
કાંતિ દીના વહતા તા નીર
કાંદાલાની તરે જાણ્યાડીએ થબી

એવે ઊડતી મારમગની કમરી

ફરથી ભારી સંગીપ આવતી.

પછી પેખ્યા હજુદણના ઘોડલા,

ને દોડો રથનો સારથિ.

“ સારથિજી ! થંભાવો રથ ! ”

ધમધમતી ધૂધરભાગી વીંધી

અફૂરતને સુગ્રામો રણકાર

ત્રેમની બળતી ઝાંઝરનો,

ને જગ્યા બળે

રથ-મંદિરે વિરાજ્યા ભગવાન.

પછી સારથિ અફૂરતમે થંભાવ્યો

મથુરાભારગડે પપતો રથ.

“ કેતલુ પૂજારણુ આપ...? ”

“ અફૂરત ! મહાંડના મંદિરમે

માયા સદેહ થઇને આવત

આવી છે મહાને પૂજ્યા ! ”

અને વાયા વિમે

સમીર મહાગાથાના.

સ્તબ્ધ થયા અફૂરત નિદાગા

પ્રકૃતિની ઊડંતી જોદણીની ઢેર,

પરમ પુરમે જે જાલી પડી

ઊનરી સંસારના રથેથી.

“ પ્રિયા ! શાશ્વત મર્મ

આમ મારગડા આમ રોકવાના ? ”

“ પ્રાણેશ ! બૃહ્યા બાસો છે

રમા-વૈકુંઠની રમરણા.

પરબ્રહ્મની સચ્ચિત ગતિએ

અવતરી સસારે આજ ! ”

અને . . .

પરબ્રહ્મ-એકતા અવતારીએ

રમણી ઠીરસાગર,

ને રમા-વૈકુંઠના વાસ

શેષ-શય્યા, ને વાતા પરમાનંદસગીર

સચ્ચિદાનંદ-તરંગે.

અને મતકમા . .

રમા-વૈકુંઠ-અકાશી અનનીએ

સાધિકાદેવતા સ્થાપ્યા હૃદયગણે,

ને વહી પ્રેમ સરિતા બાસી

અક્ષરજ્ઞને કાવિ દીએ ભાળી

એમણે લીધી પછી

બ્રહ્મારામજીની આજ્ઞા,

ને પ્રાણીમોખ્યમી કૃષ્ણને

મમુનાના થા-થા સનાત

ગોપુત્રેશના ભક્તિભાવે,

કે રાધિકાજી સંગે કૃષ્ણ
પ્રીતે અઢેલા કરે સંવાદ.

અને....
યમુનાનાં વહતાં નીરે
અરજીએ દીધી ફૂગડી
વેદમંત્રોના-જપતાં જપઃ
આપો જ્યોતિર્સોડમૂલમ્ ॥

એવે અકૂરજીને આશ્ચર્યે...
કાસિંદીના નીર-તરંગે
ભારયા ક્ષીરસાગર-તરંગ.
એ દત્તી શેષ-શમ્યા.
પોદ્યાંતા ઉપર સદ્ગીર્તા,
ને શેષશમ્યાશામી-ધારિણી
ત્રીજાએ દોળી પોદ્યાડતાંતાં કથ.
"સ્વપ્ન કે સત્ય...?"
એ આશ્ચર્ય-વેણુલે અકૂરજીએ
નેણુલાં જેઁઆ યમુના-તટે.
શું ફરી આશ્ચર્યની ઝોળંગાઇ અવધ ?

અહ્યાંડના જગતે વાતાંતા

મદામાયાના મોહક સમીર,
ને ઊડતી રાધિકાઓટણી
ઝાલી'તી ગિરિધરનાલે

એ વૃદાન્તની ભૂમિએ
મળીતિ થઈ અકૂરજીને
રમા-વૈકુન્ઠના બાવેલાવે,
ને રાધિકાજી બારથા લક્ષ્મીરાણી સાં
આનંદરસપ વૈકુન્ઠનાથ સંગે

૫૭ી આનંદી પરવાની ત્વરાએ
પ્રેમયુગલને ચરણે નમ્યા
બક્તિનમને સાત્વતવશી અકૂરજી.
મત્તોઽસ્મ્યદં ત્યાગિલહેતુદૈતુમ્
નારાયણ પુરુષમણમધ્યમમ્ ।
યન્નામિજ્ઞાતાદગ્નિન્દ્રકોશાદ
મદ્મા ગિરામીયત પપ્ત ભોજ ॥

એ પ્રાથ્મિક સુખી
આશિષ વરદ વદ્યા
શું પ્રેમે વૈકુન્ઠાણી ?
" મર્ત્યંઽય સુખિત મમ્તુ ।
વયં સમ્તુ નિરામયા ॥

આશિષો પામી, અકૂરજી !
સાધ્યને જગતકલ્યાણ.....! ”

અધૂરાં પરમગ્રંથિનાં વેણુજાં
પૂરાં કર્યાં પરમપુરુષે પછી.
“ અકૂરજી ! માનવ-જીવનની છે સિદ્ધિ
દેહનાદાદ્યે-અધ્યાસના લયમાં.
કર્મયોગે તરો સંસાર.
સંસારથી છેટે નથી પહોંચતાર ! ”

અકલ્પ્ય કલ્પનાએ.....
ડોહ્યા કૃષ્ણમકતા.....
સાધિતા અસ્થિર નેણુજાંના દોર
કૃષ્ણવદને ને રાધિકાવદને.

એવે.....!
ધેણું ગોકુળિયું ગામ
કૃષ્ણને ડગલેડગલે
પગ ભરતું મથુરાવાટે
રાધિકાજીએ નિહાળ્યું સમીપ,
ને ધરતીએ પ્રણમતા અકૂરજીને
સમયનાં કરાવ્યાં લાન.
“ અકૂરજી ! સોહાવો સોહામણો રથ,

ને ગોકુલેશને પધરાવો મથુરાનગરે । "

" પરચઢાની પ્રાણેશ્વરી આપ ? "

અણચિંતબ્યાં વેણુજ્ઞાં સર્વાં
અકૂરજ્ઞનાં ભક્તવત્સલ દેવેથી,
ને નેણુજ્ઞાંના તાર
દુર્જેવના નિહાળી દેહ
પરમ અમૃતનાં કરતાંતા પાન.
ધરતી જકડીતી જાણે
અણુકમ અકૂરજ્ઞનાં ચરણોને.

એવે ભાર્યું એમને
ધુમણિયા ભેળું વિધ.
મહામાયાનાં ઘુમસ ઘુમને
શું પ્રસવ.....!

અને.....!
અકૂરજ્ઞના સોણુજ્ઞાના સાગરે
પણી રાખ્યાં ઘુમન,
ને વાપા શાંત સમીર.
" સત્ય કે સોણુજ્ઞ.....! "
ફરી એ કૂટ મમ
ધૂમી રણો અરમનડે,

ને આખડીએ અનેરાં ભાળ્યા
 અકલ્પ્ય ક'પનાના દૃશ્ય.
 પદ્મ-વિરાળ્યા કૃષ્ણકનૈયાના કર
 સ્પર્શતાંતા નિઝ ક'ઠે વિગત્તી
 મહામૂવી તુનસીની માળે
 કૃષ્ણમુખે હવે મલકામણ
 રાધાવદનચ દ્રે પાડતું પ્રતિબિંબ.
 પછી મધુરી મૂરત રાધિકાશની
 કમેકમે આછી થતી ભારી
 આશ્રય સાગરે ડાવતાડોનતા
 ભકિત-ભાવમય ભક્ત અકૂરજીને,
 ને પછી આછીઆછી થતી
 મૂરત કૃષ્ણમિયા રાધિકાશની
 નિવીન થઈ અકૂર-આખડીએ,
 ને તેજાંબરબર્ધા રાધિકાશ
 સમાણા કૃષ્ણ-કંઠે તુનસીની માળાએ.
 એ હતા કૃષ્ણ-વેણુના
 " અકૂરજી ! પધારો રથે
 બ્રાત બળરામ જીએ છે વાટ,
 ને પુકારે છે મથુરાની ધરા
 પાપી ઝસના વધ ! "
 " પ્રભો... ..! "
 એ ભકિતમય મનોવેણુને

નિઐષ્ટ આકૃર-દેહ
 રથે દોરવાણે કૃષ્ણ-પ્રમુખએ,
 ને ધોડસાની અડી રાસ
 કૃષ્ણ-મન-આદેશ ઝીલતા
 અકરણએ રથ હાંડીને
 વાટ લીધી મથુરાનગરની.
 શું ગોકુલેથી ગિરિધારી ગયા ?
 ને શું ગદ્ય વૃદ્ધાવનેથી
 વનરાધાએ પ્રેમનીર સીંચી,
 પ્રેમવૃક્ષ ઉછેરતી જયમાનકુસારી ।

ગયો...ગયો...ગયો...
 મૂકીને ગયો વગે
 પ્રેમના અવિયગ્ન હતિદાસ.

અને.....?
 ગદ્ય...ગદ્ય...ગદ્ય...
 મૂકીને ગદ્ય વૃદ્ધાવને
 મથુરાના અનરત હતિદાસ
 સમાધ તુલસીની માળાએ,
 સોદતી કૃષ્ણ-કૈયા-કે.
 રાધસ્...રાધસ્...રાધસ્...
 આરાધિકા...કૃષ્ણ-આરાધિકા

ન રહે કૃષ્ણનિહોણા મગમા.
 નીરનિહોણી સરિતાએ
 શું રહેશે માછલી ?
 ઓ યુગ દ્વાપર.....!
 અમર છે તું યુગયુગના ચક્રે
 બ્રહ્માડના સંચયનયોગે
 વેદુઠેથી વીધા અનંતાર
 રમા ને રમણે
 પુણ્યભૂમિ મજે,
 બની ન દન દન ને
 સૌ દર્શનનિ બખુમાનદુવારી.
 બાપ-વીનાએ લા
 બહેલાવ્યા માત-પિતા-દેવા,
 ને કિશોરનયે પત્રી
 વૃદ્ધવનની વૃક્ષનગર્યએ
 પ્રજ્ઞાની દહુકાળી કોકિયા—
 ક . ઉ ક, ક ..ઉ...ક
 દેનવા દબૂક્યા, ને
 મયૂરરાજે કળા કરી
 દસ્યે મોલા લાનુરાજ,
 ને પારવ્યા એમણે સ દેશ
 શરદરાત્રિના શૃંગાગને
 કે કાવિ દીના કોડીવા કાદે

ધડીક થંભી નિહાળે.

પણ ત્યાં.....?

જળ જમનાનાં થંભ્યાં.....

ને આભે થંભ્યાં સરહ-રજની-શૂંઝાર

હ...હ... માસનાં સોણાં સેવી,

કે * સૃષ્ટિએ રચાયો છે

અનંતનો અખંડ રાસ ! *

ઓ પ્રતાપ!

અવિદિતગત યામા

અનસ્ત પૂર્ણિમાના રામે

પિશ્વ-પ્રેમની પરમ ભાવનાએ

મ ની ને પ્રતાપીને દેતી*તી

એકધારે પરમ સદય

સ સારના એ સાગરે

હોડથી તરતી હતી,

ને સટે આલેખ્યાં હતા

પ્રેમ-ધર્મ નાં જગત્-વહનીય નિશાન.

થયં ત્થાં સ્મરામો થયં ત્થાં મજામ : ।

થયં ત્થાં જગત્માશીરૂપં નમામ : ॥

મદેકં નિધાને નિરાન્દ્રમ્પ્રીયમ્ ।

મધામ્બોધિયેત શરણ્યં મજામ : ॥

શું મધુસની વાટે સંચરતો'તો

કૃષ્ણરથ ?

‘રાસેશ’માં મુકાયેલા રાસના ઢાળ

ગીત

પૃષ્ઠ

ઢાળ

મપાત્રી રાતના ઘેરા ઘન નાદ.	૧૯૬ પ્યારના પાવલે સોનાના મેર.
હું તો નાતી’તી જમનાને ઘાટ.	૨૧૦ મારે નહું ઉ પેલે પાર.
હૂલો હૂલો ને મારા રયામ.	૨૩૬ અભોક્ષકા રાને લીધા રે.
ફાનો માગે મારગડે મહીડાંનાં દાણુ	૨૬૨ મારવાડી ધુમ્મર.
મધુરા મારગડે મળી મહિયારજી.	૨૬૭ સુખતાના ગીતને.
મધુરા મારગડે દીઠો મોહનજી.	૨૭૦ હલકે હાથે તેનાથ મહીડાં વસોવજો
રાધાને નેસડે ઠનૈયો આઁયો.	૨૮૦ કેદની ભેતા’તા વાટ

रासेश

अशुद्धि शुद्धि

पान	लीटी	अशुद्ध	शुद्ध
१६६	१५	धृ-त्वां	धृ-त्वां
१७३	१	यशोन	यशोन
"	२	न्यामत्ततेदनाकम्	न्यामन् । ते ह नाकम्...
१३३	१२, ३३	त्रिपयम् कमञ्चेति	त्रिपयमक्रमञ्चेति
२४४	३	आधेनाने	आधेनाने
२७२	१	सर्वांमधिष्ठय	स्यामधिष्ठाय
३१८	१३	उपपत्ति	उपपत्ति
३२६	६	कायारूपसंयमात्तद-	कायरूपसंयमात्तद-
		प्राप्तशक्तिः	प्राप्तशक्ति
३२७	५	विन्तांतां	विन्तांतां
३२८	६	नामारुण	नानारुपा
३३५	१८, १९, २०, २१	श्लोक आपो अशुद्ध छे	

यत्ते मुजातचरणाम्युरुहं स्तनेषु
भीताः शनैः प्रिय दधीमहि कर्कशेषु ।
तेनादधीममि तद् व्यथते न किं स्थित
कूर्पादिभिर्धमति धीर्भवदायुषां न ॥

३३६	५	शरत्	शरद
३४४	१०	ध्यानम्	ध्यानम्
३४५	१८	नदैर्गृहीत	नदैर्गृहीत
३४६	१८	पेष	पेष

३६५ १८

३६७ ६

३६८ १७

" १८

३६९ १६

४०३ ५

४०४ १२

४०५ ६

४१० २०

सिद्धति
यद्दहरेषधिरजेव
तद्दहरेषप्रव्रजेव ॥

जायन्त
जगति
नेना
अ२७७
त्वाखिलहेतुहेतुम्
हेतुनास्तभ्ये—अध्यासना
निरालम्ब

सिध्यति
यद्दहरेष धिरजेव
तद्दहरेष प्रव्रजेव ॥
जायन्ते
जातानि
६१५२
अ३२७७
त्वाखिलहेतुहेतुम्
हेतुनास्तभ्ये—अध्यासना
निरालम्ब